

บทที่ 3

บทบาทของเจ้าหนี้ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้

กฎหมายล้มละลายเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว โดยจัดสรรชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันตามสัดส่วนแห่งหนี้ กฎหมายได้กำหนดมาตรการในการจัดการทรัพย์สิน ป้องกันการยกย่าย้ายเททรัพย์สิน มีกระบวนการติดตามรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่อเป็นหนทางทำให้เพิ่มพูนกองทรัพย์สินของลูกหนี้ให้เกิดมูลค่าสูงสุด เมื่อกองทรัพย์สินของลูกหนี้มีจำนวนมากขึ้น ย่อมส่งผลให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ในสัดส่วนที่มากขึ้นตามไปด้วย

เจ้าหนี้ในฐานะที่เป็นผู้มีนิติสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลูกหนี้มากกว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สินซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่กฎหมายกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่จัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เข้ามาในคดี นอกจากนี้ เจ้าหนี้ยังเป็นบุคคลที่มีส่วนได้เสียโดยตรงในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วยการได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ จึงเป็นกรณีที่ควรศึกษาว่าตามพระราชบัญญัติล้มละลายของไทยและตามกฎหมายล้มละลายของต่างประเทศ ได้วางบทบาทของเจ้าหนี้ในคดีล้มละลายไว้เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ และตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL

1. แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าหนี้

1.1 บทบาทของเจ้าหนี้ในคดีล้มละลาย

การที่ลูกหนี้อยู่ในภาวะขาดสภาพคล่องทางการเงิน ไม่สามารถชำระหนี้ได้ บุคคลแรกที่ได้รับความเดือดร้อนจากกรณีดังกล่าวคือ เจ้าหนี้ หากเจ้าหนี้ได้มีการติดต่อและติดตามถึงสถานะทางการเงินของลูกหนี้อยู่เสมอ เจ้าหนี้ย่อมเป็นบุคคลแรกที่ได้ทราบถึงการขาดสภาพคล่องทางการเงินของลูกหนี้หรือภาวะการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้ การที่ลูกหนี้เริ่มผัดผ่อนหรือผิดนัดชำระหนี้ ไม่ว่าจะเป็นหนี้การค้าหรือหนี้เงินค่าจ้างต่างๆ ถือเป็นสัญญาณเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นว่าลูกหนี้กำลังประสบปัญหาทางการเงิน และในต่อนั้นเองที่ลูกหนี้อาจเริ่มทำการซ่อน掖 ย้ายถ่ายโอนทรัพย์สิน เพราะกลัวว่าจะถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องดำเนินคดี นำทรัพย์สินไปชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้จนหมด การดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายจึงเป็นทางออกที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อ

บรรดาเจ้าหนี้ และตัวลูกหนี้เองเป็นอย่างมาก เพราะกฎหมายล้มละลายมีวัตถุประสงค์หลักในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ มีกระบวนการติดตามรวบรวมทรัพย์สิน เพื่อนำมาแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายตามสัดส่วนแห่งหนี้ อย่างเสมอภาคกัน และเพื่อให้ลูกหนี้ได้มีโอกาสชำระหนี้สินและกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมได้

ในเบื้องต้น เจ้าหนี้จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มดำเนินคดีให้ลูกหนี้เข้าสู่กระบวนการล้มละลาย และเป็นผู้ที่จะเข้าไปมีส่วนในกองทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วยวิธีการได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ จากการเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยตรงในกองทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าหนี้จึงเป็นผู้ที่กฎหมายเห็นควรให้มีบทบาทในกระบวนการจัดการและรวบรวมทรัพย์สิน เพราะการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ล้วนแต่เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งสิ้น การรวบรวมทรัพย์สินทำได้มากเท่าไร ย่อมส่งผลต่อการได้รับชำระหนี้ในสัดส่วนที่มากขึ้นด้วย การให้เจ้าหนี้ได้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของตนเอง จึงเป็นหลักการที่ช่วยให้การจัดการและรวบรวมทรัพย์สินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ต่อมา เมื่อสภาพการค้าและการพาณิชย์เจริญก้าวหน้าขึ้น ส่งผลให้ลูกหนี้รายหนึ่งก่อหนี้ขึ้นกับเจ้าหนี้หลายราย ในคดีล้มละลายคดีหนึ่งๆ จึงอาจประกอบด้วยเจ้าหนี้จำนวนหลายราย ดังนั้น การจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย จึงต้องคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) และประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย¹ ไม่ว่าเจ้าหนี้รายดังกล่าวจะมีหนี้จำนวนมากหรือน้อย ต่างก็มีสิทธิในกระบวนการได้อย่างเสมอภาคกัน ตามสัดส่วนแห่งหนี้ โดยใช้วิธีการพิจารณาหรือคำนึงถึงประโยชน์ของเจ้าหนี้ส่วนใหญ่หรือเสียงข้างมาก (Majority of Creditors) ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้การจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้ได้ดีที่สุด

ผลที่ตามมาภายหลังจากการเกิดแนวความคิดที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งว่า กฎหมายล้มละลายต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) การจัดการและรวบรวมทรัพย์สินโดยเจ้าหนี้อาจเกิดประเด็นปัญหาเรื่องความเป็นกลาง อำนาจดังกล่าวจึงถูกถ่ายโอนมาเป็นอำนาจหน้าที่หลักของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (Official Receiver) ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก ไม่มีความเกี่ยวข้องหรือมีนิติสัมพันธ์กับลูกหนี้และเจ้าหนี้มาก่อน เพื่อลดปัญหาการมีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน

¹ Fiona Tolmie, Introduction to Corporate and Personal Insolvency Law, (London: Sweet & Maxwell, 1998), p. 198.

แต่การจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหรือนิบัติสัมพันธ์กับลูกหนี้มาก่อน อาจเกิดปัญหาเรื่องการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ต่างจากเจ้าหนี้ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับลูกหนี้ และอยู่ในฐานะที่จะรับทราบเรื่องราวเกี่ยวกับความประพฤติ กิจการ และทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ดีกว่า ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจึงกำหนดให้เจ้าหนี้ยังคงมีส่วนในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยการให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาสามารถดำเนินต่อไปได้โดยสะดวก

ส่วนเจ้าหนี้ผู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะรับทราบเรื่องราวเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ และควรเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ คือ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เนื่องจากเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เป็นเจ้าหนี้ผู้ริเริ่มดำเนินคดีกับลูกหนี้ และเป็นผู้ที่รับทราบสถานะทางการเงินของลูกหนี้เป็นลำดับแรก เพราะการที่ลูกหนี้เริ่มประสบปัญหาทางการเงิน ลูกหนี้น่าจะมีพฤติกรรม หรือมีพฤติการณ์อย่างใด ๆ ซึ่งเป็นสัญญาณให้เจ้าหนี้รับทราบได้ว่า ลูกหนี้กำลังประสบปัญหาขาดสภาพคล่อง และอาจกำลังยักยอก ถ่วงโอน หรือซุกซ่อนทรัพย์สิน บรรดาข้อมูลเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การทำหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการติดตามรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เป็นไปได้ง่ายขึ้น

แต่หากพิจารณาถึงความมุ่งหมายของกฎหมายล้มละลายในเรื่องการจัดการรวบรวมทรัพย์สินที่มีความต้องการให้จัดการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันของเจ้าหนี้ ให้เจ้าหนี้ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่ต้องการให้เกิดการแก่งแย่งกันฟ้องบังคับชำระหนี้กับลูกหนี้ จึงเกิดเป็นแนวคิดว่า การกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีบทบาทสำคัญในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินแต่เพียงผู้เดียวนั้นอาจเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม เพราะการที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ต้องรับหน้าที่ให้ความร่วมมือหรือให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สิน ไม่ได้ทำให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ได้รับสิทธิดีกว่าหรืออยู่ในฐานะเหนือกว่าเจ้าหนี้อื่น แนวความคิดเรื่องการกำหนดบทบาทของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ในการให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงเปลี่ยนไป

ต่อมา เมื่อรูปแบบการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้พัฒนาขึ้น ดังเช่นการจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ จากการกำหนดให้อำนาจหน้าที่ในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินเป็นของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (Official Receiver) พัฒนามาถึงการมีผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ดี (Trustee) และผู้จัดการทรัพย์สินที่มาจากองค์กรเอกชน (Private Sector) หรือ Insolvency Practitioner ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจจัดการทรัพย์สินที่มีความรู้

ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์จนเป็นที่ยอมรับ ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรสินของลูกหนี้ ในคดีล้มละลายเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการ หรือทรัพยากรสิน ต่างๆ ของลูกหนี้ ก็สามารถทำได้มากขึ้น เนื่องจากกฎหมายให้อำนาจแก่ผู้จัดการทรัพยากรสินไว้อย่าง กว้างขวาง ประกอบกับกฎหมายให้ผู้จัดการทรัพยากรสินมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนโดยมักกำหนดขึ้นตาม ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ความยากง่ายของคดี ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจูงใจที่ดีในการกระตุ้นให้ ผู้จัดการทรัพยากรสินทำหน้าที่การจัดการและรวบรวมทรัพยากรสินได้มากขึ้น เมื่อการจัดการรวบรวม ทรัพยากรสินของลูกหนี้โดยผู้จัดการทรัพยากรสินไม่มีปัญหา แนวความคิดเรื่องการให้เจ้าหนี้ซึ่งเป็นผู้ที่จะเข้าไปมีส่วนในกองทรัพยากรสินของลูกหนี้ได้เข้ามาจัดการรวบรวมทรัพยากรสินของลูกหนี้ และแนวทางการ รวบรวมทรัพยากรสินที่เคยต้องการความช่วยเหลือจากเจ้าหนี้จึงเริ่มจางไป

จากนั้น เมื่อมีแนวคิดว่าการกำหนดให้เจ้าหนี้มีบทบาทหน้าที่ในการรวบรวมทรัพยากรสิน ของลูกหนี้อาจเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม และอาจถูกมองว่าเป็นการสร้างภาระให้แก่เจ้าหนี้มาก เกินไป จึงเกิดแนวคิดที่เปลี่ยนไปว่า การรวบรวมทรัพยากรสินของลูกหนี้ นั้นควรกำหนดให้เป็นสิทธิของ เจ้าหนี้ที่สามารถเลือกได้ว่าจะเข้าสู่กระบวนการและให้ความช่วยเหลือหรือให้ความร่วมมือใน กระบวนการดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ หากเจ้าหนี้ได้ให้ความสำคัญหรือใส่ใจเข้าร่วมในกระบวนการ ก็มี ผลเป็นการใช้สิทธิและรักษาสิทธิของตนเอง แต่ถ้าเจ้าหนี้ไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการ ก็จะเสียสิทธิ ของตนเองเท่านั้น

แต่ไม่ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าหนี้ในการรวบรวมทรัพยากรสินจะเป็นเช่น ไร กล่าวคือ ควรมองว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ หรือเป็นเรื่องของสิทธิที่เจ้าหนี้มีอยู่และเป็นสิทธิของ เจ้าหนี้ที่จะใช้สิทธิของตนเองหรือไม่ก็ได้ กฎหมายควรคำนึงถึงสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การ กำหนดมาตรการหรือแรงจูงใจ การที่เจ้าหนี้มีบทบาทหน้าที่ในการรวบรวมทรัพยากรสินแต่เจ้าหนี้ ละเลย เพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ กฎหมายก็ควรมีมาตรการหรือบทลงโทษใดๆ ที่จะส่งผลร้าย แก่เจ้าหนี้อันเนื่องมาจากการไม่ทำหน้าที่ดังกล่าว

ถ้าเป็นอีกแนวความคิดหนึ่ง เรื่องการกำหนดให้การรวบรวมทรัพยากรสินเป็นสิทธิของ เจ้าหนี้แล้ว การกำหนดมาตรการหรือบทลงโทษในกรณีที่เจ้าหนี้ไม่ให้ความร่วมมือหรือมีส่วนร่วม ในกระบวนการจึงไม่สามารถทำได้ แต่หากกฎหมายมีความต้องการชักจูงให้เจ้าหนี้มีส่วนร่วมใน กระบวนการ สามารถทำได้ด้วยการให้สิ่งจูงใจเพื่อตอบแทนเจ้าหนี้ได้

1.2 ประเภทของเจ้าหนี้ในคดีล้มละลาย

จากเหตุที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ทำให้เกิดสิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ด้วยวิธีการต่างๆ โดยทั่วไปเจ้าหนี้จะฟ้องคดีบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เป็นการใช้สิทธิทางศาลบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตน

เมื่อกล่าวถึงการเริ่มต้นฟ้องบังคับชำระหนี้กับลูกหนี้ บุคคลใดที่มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของตนตามกฎหมายแพ่ง ก็ชอบที่จะเสนอคดีขึ้นฟ้องร้องเป็นคดีแพ่งต่อศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาคดีเพื่อเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้² แต่สำหรับการฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายมีวัตถุประสงค์และขั้นตอนที่แตกต่างจากการดำเนินคดีแพ่ง การที่เจ้าหนี้ดำเนินการฟ้องลูกหนี้เป็นคดีแพ่ง เป็นการฟ้องเพื่อขอให้บังคับตามสิทธิของตนเอง มิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของเจ้าหนี้รายอื่น และมีได้มีวัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการกองทรัพย์สินของลูกหนี้ หรือชำระสะสางหนี้สินของลูกหนี้แต่อย่างใด หากปรากฏว่ากองทรัพย์สินของลูกหนี้มีมูลค่าไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้แก่บรรดาเจ้าหนี้ทุกราย การปล่อยให้เจ้าหนี้แต่ละรายดำเนินการเพื่อรักษาสิทธิของตน ย่อมจะก่อให้เกิดการแก่งแย่งกันเพื่อให้ได้รับชำระหนี้คืนมากที่สุด

ส่วนการบังคับชำระหนี้จากลูกหนี้ด้วยการดำเนินคดีเป็นคดีล้มละลาย มีวัตถุประสงค์ในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เป็นกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ทั้งหมดทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบันหรือจะมีขึ้นในภายหน้า รวมทั้งติดตามทรัพย์สินที่ลูกหนี้ได้โอนหนี้ให้เจ้าหนี้ไปก่อนแล้ว มารวมเป็นกองกลาง แล้วแบ่งให้เจ้าหนี้ที่มาขอรับชำระหนี้ตามสัดส่วน³ พร้อมกับเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ได้ชำระสะสางหนี้สิน สามารถกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมได้ตามปกติ

ภายหลังที่ได้มีการฟ้องดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย และศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดแล้ว มีผลให้เจ้าหนี้ไม่สามารถฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายหรือฟ้องบังคับชำระหนี้กับลูกหนี้เป็นคดีแพ่งอันเกี่ยวกับหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระได้อีก แต่กฎหมายยังได้คำนึงถึงสิทธิของเจ้าหนี้อื่นที่ควรได้รับความคุ้มครองเช่นเดียวกับเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ฟ้องคดี เพราะการที่ลูกหนี้ตกอยู่ในภาวะหนี้สินล้นพ้นตัวจนไม่สามารถชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ทุกรายได้ เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ได้รับ

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55.

³ วิชา มหาคุณ, คำอธิบายกฎหมายล้มละลายและการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2549), น. 10.

ความเสียหายมากอยู่แล้ว กฎหมายจึงกำหนดให้บรรดาเจ้าหนี้ซึ่งประสงค์จะได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ต้องเข้ามาในคดีด้วยการยื่นขอรับชำระหนี้ หากเจ้าหนี้รายใดไม่ยื่นขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ เจ้าหนี้รายดังกล่าวย่อมหมดสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ และไม่สามารถฟ้องบังคับหนี้ทางแพ่งเกี่ยวกับหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระได้อีก หรือแม้แต่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา และศาลชั้นต้นได้ออกหมายบังคับคดีแล้ว ถ้าไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ภายในกำหนดเวลายื่นคำขอรับชำระหนี้แล้ว เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาดังกล่าว ย่อมหมดสิทธิที่จะเรียกร้องหนี้ตามคำพิพากษาในคดีแพ่งจากลูกหนี้ตามคำพิพากษาอีกต่อไป⁴ แต่ถ้าเจ้าหนี้ได้ยื่นขอรับชำระหนี้ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ และศาลมีคำสั่งอนุญาตแล้ว เจ้าหนี้จะได้รับการรับรองที่จะได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ ด้วยวิธีการแบ่งเฉลี่ยทรัพย์ตามสัดส่วนแห่งหนี้ และได้รับการรับรองสิทธิให้มีส่วนในกระบวนการจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย

ดังนั้น เจ้าหนี้ในคดีล้มละลาย จึงมีความหมายถึงเจ้าหนี้ 2 ประเภท คือ เจ้าหนี้ผู้ทำหน้าที่ยื่นคำขอรับชำระหนี้หรือเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ และเจ้าหนี้ทั่วไป

1.2.1 เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์

เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ มีความหมายถึง เจ้าหนี้ผู้ริเริ่มดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย แต่เจ้าหนี้ที่จะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 9 และมาตรา 10 โดยไม่มีการจำกัดคุณสมบัติของเจ้าหนี้ที่สามารถทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ได้ ต่างจากกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษที่มีการจำกัดคุณสมบัติของเจ้าหนี้บางรายว่าเป็นผู้ที่ไม่เหมาะสม (Ineligible) จะทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะสามารถพิสูจน์หนี้และมีสิทธิได้รับประโยชน์หรือส่วนแบ่งจากการที่ลูกหนี้เข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้จากการฟ้องคดีของเจ้าหนี้รายอื่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมก็ตาม ตัวอย่างเช่น สามีที่ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากจำเลยร่วม (ชู้) ในคดีฟ้องหย่า (husband who had been awarded damages against a co-respondent in divorce proceedings)⁵ เป็นต้น

ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 กำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมและจำหน่าย

⁴ คำพิพากษาฎีกาที่ 2548/2536

⁵ Ian F. Fletcher, *The Law of Insolvency*, (London: Sweet & Maxwell, 2002), p. 100.

ทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องค่าใช้จ่าย ค่าธรรมเนียมที่มีขึ้นในคดี และ ภาระค้ำประกันประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้อื่นซึ่งมิได้อยู่ในฐานะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ด้วย เพราะ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้และอยู่ในฐานะที่จะรับทราบเรื่องราวเกี่ยวกับกิจการ และทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ดีกว่าบุคคลอื่น

การทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เป็นบทบาทที่ กฎหมายกำหนดขึ้นให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ แม้ว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะมีอำนาจ หน้าที่ในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ แต่ลำพังเฉพาะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพียงผู้เดียว ย่อมไม่สามารถรับทราบหรือเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ได้มากนัก ดังนั้น เพื่อให้ การจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การได้รับข้อมูล จากเจ้าหนี้ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการ ทรัพย์สิน และหนี้สินของลูกหนี้ จึงเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ การรวบรวมทรัพย์สิน เพื่อนำมาจัดสรรแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายต่อไป

1.2.2 เจ้าหนี้ทั่วไป

หากจำแนกประเภทของเจ้าหนี้ในคดีล้มละลายตามสถานะของความเป็นเจ้าหนี้ นอกจากเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์แล้ว เจ้าหนี้อีกประเภทหนึ่ง คือ เจ้าหนี้ทั่วไป หมายความว่า เจ้าหนี้ที่ มิได้เป็นโจทก์ยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ลูกหนี้ล้มละลาย หรือเจ้าหนี้ที่ยื่นคำร้องไว้แล้วแต่ศาลมิได้มี คำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้ในคดีนั้น เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้ในคดีใดคดีหนึ่งแล้ว บรรดา เจ้าหนี้รายอื่นทั้งหมดของลูกหนี้ในหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระหนี้ได้และมีความประสงค์จะรับชำระหนี้ จะถูกกฎหมายบังคับให้เข้ามาในคดี เพราะการที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาด เจ้าหนี้จะ ถูกจำกัดสิทธิมิให้ดำเนินการทางกฎหมายใดๆ กับลูกหนี้เกี่ยวกับหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระหนี้ได้อีก ไม่ ว่าจะเป็นการฟ้องดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายหรือดำเนินคดีเป็นคดีแพ่งก็ตาม เมื่อ กฎหมายวางหลักให้บรรดาเจ้าหนี้อื่นเข้ามาในคดีแล้ว กฎหมายยังให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะมีบทบาท ในกระบวนการดำเนินคดีล้มละลายได้ด้วยวิธีการต่างๆ

มีข้อสังเกตว่า กฎหมายมิได้กำหนดให้เจ้าหนี้ทั่วไปต้องมีบทบาทหน้าที่ใน กระบวนการรวบรวมทรัพย์สิน เหมือนเช่นที่กำหนดไว้สำหรับเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เนื่องจากเจ้าหนี้ผู้ เป็นโจทก์มักเป็นบุคคลแรกที่จะได้รับทราบปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงินของลูกหนี้ และการ ตัดสินใจที่จะดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย เพื่อนำบรรดาทรัพย์สินของลูกหนี้ ทั้งที่มีอยู่ใน ปัจจุบันและที่จะมีขึ้นในภายหน้ามาชำระหนี้ นั้น เจ้าหนี้ต้องมีการสืบเสาะ ค้นหาทรัพย์สินของ ลูกหนี้มาบ้างแล้ว ว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินอะไรบ้าง ซุกซ่อน หรือฝากไว้กับใคร ที่ใด คู่กับค่าใช้จ่าย และค่าธรรมเนียมที่ต้องเสียไปหรือไม่ ต่างจากเจ้าหนี้อื่น ซึ่งถูกกฎหมายบังคับให้เข้ามาในคดี

บ่อยครั้งที่ปรากฏว่า ลูกหนี้ยังชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้รายดังกล่าวตามปกติ ไม่มีพฤติการณ์อย่างใดที่แสดงให้เห็นหรือเป็นที่สงสัยว่าลูกหนี้กำลังประสบปัญหาทางการเงิน

แต่หากพิจารณาถึงประโยชน์ที่บรรดาเจ้าหนี้จะได้รับ พบว่า สิ่งต่างๆ หรือหน้าที่ตามที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ได้ทำไปนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เจ้าหนี้ทั้งหมดทุกรายได้รับประโยชน์ โดยไม่จำกัดว่าเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์จะมีสิทธิหรือได้รับประโยชน์มากกว่าเจ้าหนี้คนอื่นอันเนื่องมาจากผลของการกระทำนั้น ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาต่อไปว่า กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีบทบาทต่างจากเจ้าหนี้ทั่วไปในเรื่องใดบ้าง และผลของการกำหนดบทบาทของเจ้าหนี้ไว้เช่นนั้น จะส่งผลต่อกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายหรือไม่ อย่างไร

2. บทบาทหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์

ในทำนองเดียวกับการฟ้องร้องดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีแพ่ง สิ่งที่ทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ คือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 กำหนดให้การริเริ่มคดีล้มละลายสามารถทำได้โดยเจ้าหนี้⁶

ด้วยวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้ โดยได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันตามสัดส่วนแห่งหนี้ กฎหมายไม่ต้องการให้เจ้าหนี้แต่ละรายต่างฟ้องบังคับหนี้ของตนเอง เพราะการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้รายใดรายหนึ่งหรือเลือกชำระให้แก่เจ้าหนี้เฉพาะรายที่เป็นโจทก์ฟ้องคดี ย่อมไม่เป็นธรรมต่อบรรดาเจ้าหนี้รายอื่นที่มีได้เป็นโจทก์ฟ้องดำเนินคดีกับลูกหนี้ด้วย การดำเนินคดีล้มละลายต้องมีเพียงสำนวนเดียว และให้คนๆ เดียวจัดการแทนเจ้าหนี้ทั้งปวง เพื่อความสะดวกและไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมมาก⁷ จึงกำหนดให้มีเจ้าหนี้ทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ริเริ่มฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายแทนเจ้าหนี้อื่นๆ ซึ่งจะถูกจำกัดสิทธิมิให้ฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายและคดีแพ่งอันเกี่ยวกับทรัพย์สินซึ่งอาจขอรับชำระได้

⁶ ในบางประเทศมีการอนุญาตให้ลูกหนี้อาจร้องขอให้ตนเองเข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้ เช่น ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา

⁷ มองซิเออร์ เอ.ซี.เลเดเกอร์, คำอธิบายพระราชบัญญัติลักษณะล้มละลาย, (กรุงเทพมหานคร: เติลเมล์, 2459), น. 7.

บทบาทหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ได้แก่

2.1 การวางเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อศาลและเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

ในการทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่มคดีของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ มิใช่เพียงเฉพาะแต่การยื่นคำฟ้องต่อศาลเท่านั้น เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีหน้าที่ต้องวางเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อศาลและเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพราะในการดำเนินคดีย่อมมีค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น เช่น การโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ ในหนังสือพิมพ์รายวัน การไปยึดทรัพย์ การส่งหมาย การออกหมายเรียกลูกหนี้หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาสอบสวนเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน การฟ้องร้องหรือต่อสู้คดี หรือในกรณีใดๆ ที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่าอาจต้องถูกรับผิด เป็นต้นว่าการยึดทรัพย์ที่มีผู้ร้องขัดทรัพย์ หรือการดำเนินคดีของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ลูกหนี้หรือบุคคลภายนอก ศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงสามารถสั่งให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ให้ประกันค่าเสียหายของลูกหนี้ตามจำนวนที่เห็นสมควรและจำเป็นได้

การวางเงินประกันค่าใช้จ่าย แบ่งออกเป็น

1. การชำระค่าขึ้นศาลในการฟ้องหรือร้องขอให้ล้มละลาย 500 บาท (มาตรา 179(1))
2. การวางเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อศาลพร้อมกับฟ้องจำนวนห้าพันบาท (มาตรา 11 วรรคแรก) และ
3. การวางเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามจำนวนที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่าจำเป็น (มาตรา 155)

มีข้อสังเกตว่า การชำระค่าขึ้นศาลในคดีล้มละลาย เป็นจำนวนค่าขึ้นศาลที่ไม่ได้คิดคำนวณตามทุนทรัพย์ของมูลหนี้ของการฟ้องคดีในคดีแพ่ง⁸ ซึ่งสอดคล้องกับความมุ่งหมายตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL ที่ไม่ต้องการให้การดำเนินกระบวนการล้มละลายนั้นสร้างภาระและบั่นทอนแรงจูงใจในการเริ่มกระบวนการ เพราะผู้มีสิทธิยื่นคำขอเข้าสู่กระบวนการ

⁸ ตามมาตรา 150 ประกอบตาราง 1 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 24) พุทธศักราช 2551 กำหนดให้ค่าธรรมเนียมศาล (ค่าขึ้นศาล) ในคดีที่มีคำขอให้ปลดปล่อยทุกข้ออันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ คิดค่าขึ้นศาลขึ้นต้นตามจำนวนทุนทรัพย์ที่เรียกร้องหรือราคาทรัพย์สินที่พิพาท ที่ไม่เกินห้าสิบล้านบาทในอัตราร้อยละ 2 แต่ไม่เกินสองแสนบาท ส่วนที่เกินห้าสิบล้านบาทขึ้นไป คิดอัตราร้อยละ 0.1

ล้มละลายตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL นั้น ไม่จำกัดเฉพาะเจ้าหนี้ แต่ยังหมายรวมไปถึงลูกหนี้ที่สามารถยื่นคำขอให้ตนเองเข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้ หากค่าธรรมเนียมในการร้องขอเป็นจำนวนที่สูงเกินไป ลูกหนี้อาจขาดแรงจูงใจในการเข้าสู่กระบวนการ และอาจเป็นภาระกับกองทรัพย์สินของลูกหนี้ในกรณีที่อนุญาตให้ค่าธรรมเนียมดังกล่าวได้รับชดเชยคืนจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้

ในทางปฏิบัติ เงินประกันค่าใช้จ่ายที่เจ้าหนี้ต้องนำมาวางต่อศาล ก็คือค่าใช้จ่ายของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์นั่นเอง โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะใช้วิธีเบิกเงินจากศาลมาใช้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายเบื้องต้น เมื่อเงินจำนวนดังกล่าวหมดลง เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงจะใช้อำนาจเรียกให้โจทก์นำเงินค่าใช้จ่ายมาวางเพิ่มเติมตามจำนวนที่เห็นว่าจำเป็นต่อไป⁹

ตามคำสั่งกรมบังคับคดีที่ 445/2549 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2549 กำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์วางค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ดังนี้

1. ในคดีที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราว เป็นเงิน 8,000 บาท
2. ในคดีที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด เป็นเงิน 10,000 บาท
3. ในคดีที่ศาลได้มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวและเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์วางเงินประกัน

ค่าใช้จ่ายตามข้อ 1. ไว้แล้ว ต่อมาเมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดในคดีเดียวกันนั้น ให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์วางเงินประกันค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมได้อีกจำนวน 5,000 บาท เว้นแต่ กรณีที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะรวบรวมเงินในกองทรัพย์สินของลูกหนี้ไว้เพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายที่จะมีขึ้นในภายหน้าแล้ว เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ก็ไม่ต้องวางเงินเพิ่ม

การวางเงินประกันค่าใช้จ่ายดังกล่าว ถือว่าเป็นเงินค่าใช้จ่ายของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามมาตรา 130(2) เพื่อใช้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สามารถรวบรวมทรัพย์สินที่จะแบ่งแก่เจ้าหนี้ได้ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ย่อมมีสิทธิรับเงินค่าใช้จ่ายดังกล่าวคืนก่อนที่จะแบ่งชำระหนี้แก่เจ้าหนี้อื่นตามมาตรา 130 แต่ถ้าหากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่สามารถรวบรวมทรัพย์สินได้ หรือลูกหนี้มีทรัพย์สินเล็กน้อยไม่เพียงพอชำระหนี้ได้ เงินจำนวนดังกล่าวที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ต้องจ่ายไปนั้น ย่อมตกเป็นพับแก่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์

⁹ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 115.

2.2 การระมัดระวังประโยชน์ของบรรดาเจ้าหน้าที่

ด้วยความมุ่งหมายของกฎหมายล้มละลายในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อประโยชน์ของเจ้าหน้าที่โดยทั่วไปให้ได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันตามสัดส่วนแห่งหนี้ ประกอบกับการฟ้องคดีของเจ้าหน้าที่ผู้เป็นโจทก์ถือเป็นการฟ้องคดีแทนบรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย มิได้เป็นการฟ้องคดีเพื่อประโยชน์ของตนแต่ฝ่ายเดียว การทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้เป็นโจทก์ ไม่ว่าในเรื่องใดๆ นอกจากจะเป็นการกระทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองแล้ว จึงควรต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่อื่นที่ได้เป็นโจทก์ฟ้องคดีด้วย (มาตรา 155) เช่น การรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สิน การจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ให้ได้ประโยชน์สูงสุด การให้คำปรึกษาหารือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ การถอนฟ้อง¹⁰ เป็นต้น

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ผู้เป็นโจทก์ยังมีหน้าที่ในการติดต่อกับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือรับปรึกษาหารือในกิจการอย่างอื่นๆ ตามแต่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะขอร้องอีกด้วย กล่าวคือ ตามปกติแม้เป็นเรื่องที่ไม่ต้องเรียกประชุมเจ้าหน้าที่หรือกรรมการเจ้าหน้าที่ แต่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็มักจะหารือเจ้าหน้าที่ผู้เป็นโจทก์แทนที่จะกระทำการไปโดยอำนาจตามลำพัง

2.3 การช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

กฎหมายกำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้เป็นโจทก์มีหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ (มาตรา 155) เช่น การเป็นผู้ชี้ช่องให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน ช่วยสืบเสาะค้นหาทรัพย์สินของลูกหนี้ เป็นผู้นำเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไปยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ บอกหรือแจ้งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบถึง

¹⁰ การถอนฟ้องในคดีล้มละลายแตกต่างจากการถอนฟ้องในคดีแพ่งสามัญ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 175 ให้สิทธิโจทก์ถอนฟ้องได้ตลอดเวลา หากจำเลยยังไม่ยื่นคำให้การ โจทก์เพียงแต่ยื่นคำบอกกล่าวเป็นหนังสือต่อศาล แต่ถ้าภายหลังจำเลยยื่นคำให้การแล้ว โจทก์อาจยื่นคำร้องขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลชั้นต้น ศาลจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตหรืออนุญาตภายในเงื่อนไขตามที่เห็นสมควรก็ได้ ส่วนการถอนฟ้องในคดีล้มละลาย ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 11 บัญญัติให้เจ้าหน้าที่ผู้เป็นโจทก์จะถอนคำฟ้องไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะอนุญาต ซึ่งศาลมีดุลพินิจที่จะพิจารณาอนุญาตหรือไม่อนุญาตก็ได้

หลักฐานหรือเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกค้านี้ เพราะลำพังแต่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ คงไม่สามารถทราบกิจการและทรัพย์สินของลูกค้านี้ได้ทั้งหมด จำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือและข้อมูลจากผู้อื่นร่วมด้วย และไม่มีใครที่จะทำหน้าที่นี้ได้ดีเท่ากับเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ หน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ในข้อนี้ยังรวมถึงการช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จำหน่ายทรัพย์สินของลูกค้านี้ ช่วยหาผู้ที่มาซื้อทรัพย์สิน ผู้ที่จะเข้าสู่วราดา เพื่อให้การขายทรัพย์สินของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ราคาสูงขึ้น¹¹ อันเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่กองทรัพย์สินของลูกค้านี้

บทบาทหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ในการให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ได้แก่

(1) การช่วยซักถามเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกค้านี้

ในการซักถามเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกค้านี้ เป็นกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกค้านี้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การซักถามลูกหนี้ตามข้อซักถามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ใช้สืบเนื่องมาเป็นแบบเดียวกันโดยตลอดนั้น มักไม่สะท้อนถึงข้อมูลที่แท้จริง เพราะคำถามที่ใช้ส่วนใหญ่มักเป็นคำถามในเชิงลบ และเป็นธรรมดาที่ลูกหนี้มักหลีกเลี่ยงไม่ตอบคำถามเหล่านั้น

ดังนั้น เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์แจ้งคำให้การของลูกค้านี้ให้เจ้าหนี้ทราบแล้ว หากเจ้าหนี้มีข้อคัดค้านประการใด ก็สามารถนำพยานหลักฐานมาแสดงเพื่อช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการทรัพย์สินของลูกค้านี้ได้¹² เพราะเจ้าหนี้เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดลูกหนี้มากกว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ สามารถทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ได้ดีกว่าบุคคลอื่น หรือกรณีที่เจ้าหนี้สงสัยว่าลูกหนี้ตอบข้อซักถามไม่ตรงกับความจริง หรือปกปิดข้อมูลบางอย่าง เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์จึงมีหน้าที่แจ้งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบ

¹¹ ปรีชา พานิชวงศ์, คำอธิบายกฎหมายล้มละลาย : กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลายและกฎหมายล้มละลายว่าด้วยการฟื้นฟูกิจการของลูกค้านี้ , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2548), น. 346.

¹² ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการบังคับคดีล้มละลายและการชำระบัญชี พ.ศ. 2520 ข้อ 8.

(2) การช่วยไต่สวนลูกหนี้ในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยในศาล

การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย เป็นกระบวนการที่ศาลจะทำการไต่สวนลูกหนี้เพื่อทราบเรื่องเกี่ยวกับกิจการ ทรัพย์สิน สาเหตุที่ทำให้มีหนี้สินล้มพันตัว และความประพฤติของลูกหนี้ (มาตรา 42) โดยนำข้อมูลที่ได้เหล่านี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ต่อไป แต่การไต่สวนลูกหนี้มักไม่เปิดเผยให้ปรากฏความจริงในเรื่องกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เพราะสาเหตุจากการที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มักใช้ข้อซักถามที่ยึดถือเป็นแนวทางเดียวกันมาโดยตลอด วิธีการที่จะช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จับเท็จเรื่องกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้อาจเริ่มได้ตั้งแต่การตรวจสอบบัญชีกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เพราะความจริงเรื่องสถานะทางการเงินของลูกหนี้จะปรากฏให้เห็นจากบัญชี แต่การตรวจสอบบัญชีกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้โดยใช้การตรวจสอบในระดับปกติไม่อาจแสดงให้เห็นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวได้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงมีความจำเป็นต้องรับทราบข้อเท็จจริงอย่างการตรวจสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต (Certified Public Accountant หรือ CPA) นอกจากนี้ การได้รับทราบเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้จากผู้ที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะในเรื่องหนี้สินคงไม่มีใครรู้ดีกว่าลูกหนี้กับเจ้าหนี้¹³ และบรรดาข้อมูลต่างๆ ที่เจ้าหนี้รับทราบมานั้นสามารถนำมาใช้เป็นข้อซักถามลูกหนี้ในขั้นตอนการไต่สวนลูกหนี้ได้

แม้อำนาจในการซักถามลูกหนี้ในศาลจะเป็นของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพราะในทางปฏิบัติ ศาลมักให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทำหน้าที่เป็นผู้ซักถามลูกหนี้ จากนั้นจึงเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ได้ซักถามเป็นลำดับต่อมา แต่ด้วยบทบาทของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ซึ่งกฎหมายกำหนดให้มีหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ การซักถามลูกหนี้ในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยนี้ จึงเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ต้องให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์พร้อมกับทำการซักถามลูกหนี้ด้วย

(3) การให้ข้อมูลและนำหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติมเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้

แม้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะมีอำนาจเก็บรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่กฎหมายกำหนดวิธีไว้เป็นพิเศษสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามและรวบรวม

¹³

จักรปาณิศรีศิริวิสุทธิ, หลวง, กฎหมายลักษณะล้มละลาย, (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2482), น. 257.

ทรัพย์สินของลูกหนี้ เช่น การทวงหนี้ (มาตรา 117-119) การเพิกถอนการโอน (มาตรา 113-116) หรือการปฏิเสธไม่ยอมรับทรัพย์สินหรือสัญญาที่มีภาระเกินควรกว่าประโยชน์ที่จะพึงได้รับ (มาตรา 122) เป็นต้น แต่การใช้อำนาจเหล่านั้น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีความจำเป็นต้องได้รับทราบข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และเป็นการยากที่จะมีบุคคลเข้ามาติดต่อหรือให้ข้อมูลแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ โดยเฉพาะหากการเข้ามาติดต่อหรือให้ข้อมูลนั้นมีโชหน้าของตนเอง ดังนั้น ถ้าเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ได้รับทราบข้อมูลอันเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงมีพยานหลักฐานใดที่อาจเป็นประโยชน์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้แล้ว ย่อมเป็นหน้าที่โดยตรงที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ต้องแจ้งหรือแสดงหลักฐานที่เกี่ยวข้องนั้นแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

ฉะนั้น ในกรณีที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ได้รับทราบ หรือสืบเสาะ ค้นหาทรัพย์สินของลูกหนี้ว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินอะไรบ้าง อยู่ที่ใด มีการยกย้าย ถ่ายโอนไปให้บุคคลอื่นโดยเจตนาทุจริตบ้างหรือไม่ รวมถึงกรณีที่เจ้าหนี้มีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในความครอบครอง เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ต้องรายงานหรือแจ้งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบ เพื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ทำการรวบรวมติดตาม ทวงหนี้ หรือเพิกถอนการโอน และนำทรัพย์สินต่างๆ เหล่านั้นกลับคืนมาสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ต่อไป

(4) การช่วยชี้ช่อง หรือนำยึดทรัพย์

การยึดทรัพย์ในคดีล้มละลาย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจในการยึดทรัพย์ของลูกหนี้ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องให้โจทก์เป็นผู้นำชี้เหมือนดังเช่นการยึดทรัพย์ในคดีแพ่ง แต่ถ้าเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีความประสงค์จะยึดทรัพย์ของลูกหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะยึดทรัพย์ของลูกหนี้เองหรือขอให้เจ้าพนักงานบังคับคดีจัดการยึดทรัพย์ของลูกหนี้แทนโดยโจทก์เป็นผู้นำยึดก็ได้¹⁴ นอกจากนี้ยังปรากฏเป็นแนวทางการยึดทรัพย์ของลูกหนี้ว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่ควรทำการยึดทรัพย์ของลูกหนี้เอง แต่ควรเรียกให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เป็นผู้นำชี้ในการยึดทรัพย์ รวมทั้งนำขายทอดตลาดทรัพย์ด้วย เพราะเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลายตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 155 แม้หากเจ้าหนี้ยื่นเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการยึดทรัพย์โดยให้สัญญารับรองว่าจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในการยึดทรัพย์เองก็ตาม หากเจ้าพนักงานพิทักษ์

¹⁴ ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการบังคับคดีล้มละลายและการชำระบัญชี พ.ศ. 2520 ข้อ 5. แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการบังคับคดีและการชำระบัญชี (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2544

ทรัพย์มิได้ดำเนินการตามมาตรา 156 ด้วยการแต่งตั้งให้เจ้านี่อื่นนั้นเป็นเจ้านี่ผู้เป็นโจทก์แทนเจ้านี่ผู้เป็นโจทก์เดิม หากมีปัญหาว่เจ้านี่รายดังกล่าวปฏิเสธความรับผิดชอบและค่าใช้จ่ายเหล่านั้น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ไม่มีอำนาจอ้างอิงมาตรา 155 สั่งให้เจ้านี่อื่นนำเงินค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายมาชำระได้¹⁵ (อ้างอิงแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 906/2519) แม้กฎหมายจะมีได้บัญญัติให้การยึดทรัพย์เป็นหน้าที่ของเจ้านี่ผู้เป็นโจทก์โดยตรง แต่ในฐานะที่เป็นเจ้านี่ผู้มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และรับผิดชอบในเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลายตามมาตรา 155 บทบาทของเจ้านี่ผู้เป็นโจทก์จึงหมายความว่ารวมถึงการนำชี้การยึดทรัพย์ดังเช่นที่กล่าวถึงข้างต้นด้วย

จากบทบาทหน้าที่การให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้านี่ผู้เป็นโจทก์แต่เพียงผู้เดียวนั้น พบว่า ยังเป็นข้อจำกัดที่ทำให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้อย่างแท้จริง แม้เจ้านี่ผู้เป็นโจทก์จะเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ และเป็นผู้ที่จะได้รับทราบเรื่องราวหรือข้อมูลเกี่ยวกับลูกหนี้ กิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ดีกว่าเจ้านี่อื่น แต่การรับทราบและเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับลูกหนี้ในบางเรื่องยังเป็นข้อจำกัดที่เจ้านี่ผู้เป็นโจทก์ไม่สามารถรับทราบและเข้าถึงได้ทุกเรื่อง ดังนั้น การได้รับความช่วยเหลือหรือความร่วมมือจากบุคคลอื่นที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทำการรวบรวมทรัพย์สินได้มากขึ้น

แต่มีข้อสังเกตว่า บุคคลที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ โดยเฉพาะเจ้านี่อื่นที่มีได้อยู่ในสถานะเป็นเจ้านี่ผู้เป็นโจทก์ มักไม่ให้ความสำคัญหรือให้ความช่วยเหลือแก่เจ้านี่ผู้เป็นโจทก์ และเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เท่าที่ควร เนื่องจากกฎหมายมิได้กำหนดให้เจ้านี่อื่นต้องมีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้านี่ผู้เป็นโจทก์ การให้ความช่วยเหลือหรือให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ไม่ว่าจะด้วยการช่วยซักถามและไต่สวนลูกหนี้ หรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ จึงไม่ถือเป็นบทบังคับให้เจ้านี่ต้องปฏิบัติหรือเป็นหน้าที่ที่เจ้านี่ต้องให้ความช่วยเหลือหรือให้ความร่วมมือแต่อย่างใด

¹⁵ กรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการกรมบังคับคดี กรมบังคับคดี, (กรุงเทพมหานคร: กรุงสยาม พรินติ้ง กรุ๊ป, 2540), น. 175.

2.4 ความรับผิดในค่าใช้จ่าย และค่าธรรมเนียมในคดีล้มละลาย

นอกเหนือจากความรับผิดในการชำระค่าขึ้นศาล และวางเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อศาลและเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์แล้ว ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 155 ยังกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลายด้วย

ค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมในคดีล้มละลาย¹⁶ แบ่งออกเป็น ค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมในชั้นศาล และค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมในชั้นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์¹⁷

(1) ค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมในชั้นศาล ได้แก่

- ค่าขึ้นศาล

การฟ้องคดีล้มละลาย เป็นการฟ้องเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทุกรายให้ได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเสมอภาคกัน ตามสัดส่วนแห่งหนี้ โดยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เข้าไปจัดการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่อนำมาจัดสรรแบ่งเฉลี่ยให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ มิใช่เป็นการฟ้องคดีเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้รายใดรายหนึ่งแต่เพียงผู้เดียว พระราชบัญญัติล้มละลาย

¹⁶ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 179 บัญญัติว่า

“ค่าธรรมเนียมในคดีล้มละลายให้คิดตามอัตรา ดังต่อไปนี้

(1) ค่าขึ้นศาลสำหรับคำฟ้องหรือคำร้องขอให้ล้มละลายห้าร้อยบาท

(2) ค่ายื่นคำขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลาย สองร้อยบาท เว้นแต่เป็นคำขอของเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาหรือเจ้าหนี้ที่ขอรับชำระหนี้ไม่เกินห้าหมื่นบาท

(3) ค่าขึ้นศาลในกรณีที่มีการอุทธรณ์เรื่องขอรับชำระหนี้สองร้อยบาท

(4) ค่าธรรมเนียมในการรวบรวมทรัพย์สินให้คิดในอัตราร้อยละสามของเงินสุทธิที่รวบรวมได้ สำหรับทรัพย์สินที่ไม่มีการขายหรือจำหน่ายให้คิดในอัตราร้อยละสองของราคาทรัพย์สินนั้น แต่ถ้ามีการประนอมหนี้ให้คิดค่าธรรมเนียมในอัตราร้อยละสามของจำนวนเงินที่ประนอมหนี้ ทั้งนี้แล้วแต่จำนวนใดจะสูงกว่า

ค่าธรรมเนียมนอกจากนี้ ให้คิดอัตราเดียวกับค่าธรรมเนียมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”

¹⁷ ไพโรจน์ ช้ายหุย, “ความรับผิดค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมในการดำเนินคดีล้มละลาย,” วารสารกรมบังคับคดี, เล่มที่ 69, ปีที่ 12, น. 7-8 (กันยายน-ตุลาคม 2551).

มาตรา 179(1) จึงได้กำหนดให้เจ้าหนี้ชำระค่าขึ้นศาลในการฟ้องหรือร้องขอให้ล้มละลายไว้เพียง 500 บาท มิใช่คำนวณตามทุนทรัพย์ของมูลหนี้ของการฟ้องคดีในคดีแพ่ง

- เงินประกันค่าใช้จ่าย

เนื่องจากการดำเนินคดีล้มละลายในชั้นศาล ต้องมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น เช่น การโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ในหนังสือพิมพ์รายวัน การส่งหมาย ดังนั้น พระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 11 จึงกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีหน้าที่ต้องวางเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อศาลในขณะยื่นฟ้องเป็นจำนวนเงิน 5,000 บาท และให้ศาลมีอำนาจเรียกเงินประกันค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมจากเจ้าหนี้ได้¹⁸ ในทางปฏิบัติ เงินประกันค่าใช้จ่ายที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์วางไว้ต่อศาล ก็คือค่าใช้จ่ายของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะใช้วิธีเบิกเงินจากศาลมาเป็นค่าใช้จ่ายเบื้องต้นเมื่อเงินจำนวนนั้นหมดแล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงจะใช้อำนาจตามมาตรา 155 ให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์นำมาวางเพิ่มเติมตามจำนวนที่เห็นว่าจำเป็น¹⁹ ต่อไป

(2) ค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมในชั้นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

- เงินประกันค่าใช้จ่าย

ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 155 กำหนดให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจเรียกประกันจากเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ตามจำนวนที่เห็นว่าจำเป็นได้ ซึ่งค่าใช้จ่ายดังกล่าวถือว่าเป็นเงินค่าใช้จ่ายของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามมาตรา 130(2) หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สามารถรวบรวมทรัพย์สินได้ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีสิทธิรับเงินค่าใช้จ่ายดังกล่าวคืนก่อนที่จะแบ่งชำระหนี้แก่เจ้าหนี้คนอื่นตามมาตรา 130 หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่สามารถรวบรวมทรัพย์สินได้หรือถูกหนีมีทรัพย์สินเล็กน้อยไม่เพียงพอชำระหนี้ได้ เงินจำนวนดังกล่าวที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ชำระไปย่อมตกเป็นพับแก่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์แต่เพียงผู้เดียว หากเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ไม่ยอมวางเงินค่าใช้จ่ายตามจำนวนที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เรียก และไม่มีเจ้าหนี้อื่นรับเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์แทน เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์อาจรายงานศาล ขอให้มีการสั่งยกเลิกการล้มละลายตามมาตรา 135(1)²⁰ ได้

¹⁸ <http://www.geocities.com/m4235m2/6.htm> retrived March 25, 2009

¹⁹ วิฑูรย์ มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 115.

²⁰ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 135.

- ความรับผิดในค่าธรรมเนียม

ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 155 กำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีหน้าที่ต้องรักษาผลประโยชน์ และช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สิน รับผิดในความเสียหายและรับผิดในค่าธรรมเนียมในคดีล้มละลาย เช่น ค่าธรรมเนียมการยึดทรัพย์ ตามอัตราที่กำหนดในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ค่าธรรมเนียมการรวบรวมทรัพย์สิน ตามอัตราที่กำหนดในมาตรา 179(4) คือ คิดค่าธรรมเนียมในการรวบรวมทรัพย์สินในอัตราร้อยละ 3 ของเงินสุทธิที่รวบรวมได้ และสำหรับทรัพย์สินที่รวบรวมได้แล้วไม่มีการขายหรือจำหน่ายให้คิดในอัตราร้อยละ 2 ของราคาทรัพย์สินนั้น โดยถือเป็นค่าธรรมเนียมในการรวบรวมทรัพย์สินตามมาตรา 130(4)

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติล้มละลายกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีบทบาทสำคัญในการช่วยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ และรับผิดในบรรดาค่าธรรมเนียม ค่าเสียหาย และค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลาย เพื่อให้คดีล้มละลายดำเนินต่อไปได้ โดยไม่มีบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติล้มละลายในส่วนใดที่บัญญัติให้เจ้าหนี้อื่นๆ เข้ามามีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วย เจ้าหนี้อื่นๆ นอกเหนือจากเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์จึงไม่มีหน้าที่และความรับผิดใดๆ เป็นการส่วนตัวโดยตรงตามกฎหมายล้มละลายในเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในคดี

ในกรณีนี้ ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 906/2519 (คดีระหว่างห้างหุ้นส่วนจำกัดสยามโลหพันธ์ โจทก์ ธนาคารกรุงไทยจำกัด ผู้ร้อง เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ผู้คัดค้าน บริษัทปิอบผลิตภัณฑ์นมจำกัด จำเลย) วินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลายไว้ว่า “อำนาจในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย ในเมื่อศาลได้มีคำสั่งให้พิทักษ์ทรัพย์แล้วนั้น ย่อมเป็นของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์แต่ผู้เดียว ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 22 ไม่มีบุคคลใดมีอำนาจหน้าที่โดยตรงดังนี้อีก แม้แต่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ก็มีเพียงแต่หน้าที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามมาตรา 155 เท่านั้น พระราชบัญญัติล้มละลายไม่ได้บัญญัติไว้ในที่ใดให้เจ้าหนี้อื่นๆ เข้ามามีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วย เว้นแต่จะใช้วิธีการผ่านทางที่ประชุมเจ้าหนี้หรือกรรมการเจ้าหนี้เพื่อขอให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จัดการให้เท่านั้น ดังนั้น ผู้ร้องในคดีนี้ซึ่งเป็นเพียงเจ้าหนี้ตามธรรมดาผู้หนึ่งจึงไม่มีหน้าที่และความรับผิดใดๆ เป็นส่วนตัวโดยตรงตามกฎหมายล้มละลายในเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายที่พิพาทกันในคดีนี้ แม้ว่าเจ้าหนี้รายนั้นจะได้ยื่นคำร้องต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ขอทำการแทนเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ นำยึดที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ตลอดจนทรัพย์สินอื่น ๆ ของลูกหนี้ทั้งหมด และได้

ยื่นคำร้องเพิ่มเติมเข้ามาด้วยว่า รับรองจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการยึดทรัพย์ครั้งนี้ ตลอดทั้งค่าธรรมเนียมการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วย”

ศาลฎีกาได้วินิจฉัยต่อไปอีกว่า “การที่ผู้ร้องเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินโดยปราศจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายล้มละลาย ถ้าหากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของผู้ร้องเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ชอบที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 156 โดยให้ที่ประชุมเจ้าหนี้ให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งผู้ร้องเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์แทนเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เดิม การที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่ได้นำมาตรา 156 มาใช้แก่กรณีนี้ จึงต้องถือว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ใช้ดุลพินิจแจ้งให้กองบังคับคดีแพ่งทำการยึดทรัพย์เอง โดยเชื่อตามคำเสนอแนะของผู้ร้อง ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายล้มละลายแต่อย่างใดเลย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงไม่มีอำนาจที่จะอ้างอิงอาศัยพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาออกคำสั่งให้ผู้ร้องนำเงินค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในการรวบรวมทรัพย์สินจำนวน 226,511 บาท 10 สตางค์ มาชำระต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้” (ต่อมามีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5273/2544 วินิจฉัยตาม)

จะเห็นได้ว่า กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในคดีเป็นพิเศษแตกต่างจากเจ้าหนี้ทั่วไป แม้เจ้าหนี้รายอื่นจะเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สิน พร้อมกับทำสัญญารับรองไว้กับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ว่าจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในการรวบรวมทรัพย์สินด้วยตนเอง และเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้เห็นชอบด้วยกับข้อเสนอนั้นแล้ว แต่เมื่อเจ้าหนี้รายดังกล่าวมิใช่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ มีฐานะเป็นเพียงเจ้าหนี้ธรรมดา จึงเป็นผู้ที่ไม่มีหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายล้มละลายที่จะต้องนำเงินค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในการรวบรวมทรัพย์สินมาชำระต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ภาระค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในการรวบรวมทรัพย์สินดังกล่าว จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ที่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 155 และด้วยหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์นั่นเอง อาจส่งผลให้เจ้าหนี้ไม่ประสงค์ทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เพราะนอกจากจะมีภาระหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะแล้ว การทำหน้าที่ดังกล่าวยังไม่ก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือสิทธิพิเศษใดๆ แก่ผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวอีกด้วย แม้ว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ด้วยความเห็นชอบของที่ประชุมเจ้าหนี้ จะมีอำนาจแต่งตั้งเจ้าหนี้คนอื่นเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ขึ้นเพื่อทำหน้าที่แทนเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เดิมซึ่งขัดขึ้นหรือละเลยหน้าที่ ไม่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สิน หรือไม่ให้ประกันความรับผิดชอบ

ค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลายก็ตาม²¹ แต่การขาดผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ อาจส่งผลให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาต้องสะดุดลง การรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เกิดความล่าช้า และยิ่งจะทำให้มูลค่าแห่งกองทรัพย์สินของลูกหนี้เสื่อมมูลค่าลง เป็นอุปสรรคต่อการรวบรวมทรัพย์สินในคดีล้มละลายได้ หากที่ประชุมเจ้าหนี้ไม่สามารถแต่งตั้งเจ้าหนี้คนอื่นเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ขึ้นเพื่อทำหน้าที่แทนเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เดิม หรือไม่มีเจ้าหนี้คนอื่นสามารถและเต็มใจทำหน้าที่ดังกล่าวแล้ว อาจเป็นสาเหตุให้ศาลสั่งยกเลิกการล้มละลายได้

แม้กฎหมายจะกำหนดให้ค่าใช้จ่ายบางอย่าง สามารถได้รับชำระหนี้คืนจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ได้²² เช่น ค่าใช้จ่ายของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ มาตรา 130(2) ค่าธรรมเนียมในการรวบรวมทรัพย์สิน มาตรา 130(4) ค่าธรรมเนียมของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์และค่าทนายความตามที่ศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กำหนด มาตรา 130(5) แต่มิได้หมายความว่า เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้ดังกล่าวคืนเต็มจำนวน เพราะการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในบางคดี อาจไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ได้หมด หากปรากฏว่าทรัพย์สินของ

²¹ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 156.

²² พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 130 บัญญัติว่า
“ในการแบ่งทรัพย์สินให้แก่เจ้าหนี้ นั้น ให้ชำระค่าใช้จ่ายและหนี้สินตามลำดับดังต่อไปนี้

- (1) ค่าใช้จ่ายในการจัดการมรดกของลูกหนี้
- (2) ค่าใช้จ่ายของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้
- (3) ค่าปลงศพลูกหนี้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูป
- (4) ค่าธรรมเนียมในการรวบรวมทรัพย์สินตามมาตรา 179 (4)
- (5) ค่าธรรมเนียมของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์และค่าทนายความตามที่ศาล หรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กำหนด

(6) ค่าภาษีอากรที่ถึงกำหนดชำระภายในหกเดือนก่อนมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ และเงินที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับก่อนมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เพื่อการทำงานที่ได้ทำให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นนายจ้างตามมาตรา 257 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน

- (7) หนี้อื่น ๆ

ถ้ามีเงินไม่พอชำระเต็มจำนวนหนี้ในลำดับใดให้เจ้าหนี้ในลำดับนั้นได้รับเฉลี่ยตามส่วน”

ลูกหนี้ไม่เพียงพอกแก่การชำระเป็นค่าฤชาธรรมเนียม ค่าเสียหาย ค่าใช้จ่าย และเงินประกัน ค่าใช้จ่ายเหล่านั้น ย่อมตกเป็นพับแก่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ในการเป็นผู้รับผิดชอบบรรดาค่าใช้จ่ายต่างๆ ไปด้วยตนเองแต่เพียงผู้เดียว

ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ กำหนดให้ค่าใช้จ่ายของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ รวมถึงเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อศาล และค่าทนายความ ได้รับบุริมสิทธิที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์จะได้รับชดใช้คืนจากกองทรัพย์สินก่อนเจ้าหนี้รายอื่น ค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายของผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee)²³ ซึ่งเป็นการจัดลำดับบุริมสิทธิให้ค่าใช้จ่ายของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์อยู่ในลำดับที่ดีกว่าการจัดลำดับบุริมสิทธิตามกฎหมายล้มละลายของไทย นั้นหมายความว่า กฎหมายล้มละลายของอังกฤษให้ความสำคัญกับเจ้าหนี้ผู้ริเริ่มคดีเป็นอย่างมาก เพราะมิเช่นนั้นแล้วการเริ่มต้นคดีโดยเจ้าหนี้คงไม่ได้รับความนิยม เนื่องจากเกิดเป็นภาระและความรับผิดชอบในเรื่องค่าใช้จ่ายด้วย

จะเห็นว่า กฎหมายล้มละลายของไทย กำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เป็นผู้ที่มีหน้าที่หลักในการให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สิน ทำให้บรรดาค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินเป็นสิ่งที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ต้องรับผิดชอบ ในขณะที่กฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษกำหนดให้หน้าที่หลักในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินเป็นของ Liquidator หรือผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) แล้วแต่กรณี หากมีค่าใช้จ่ายใดๆ เกิดขึ้นในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินหรือค่าใช้จ่ายอื่นใดจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) แล้ว บรรดาค่าใช้จ่ายเหล่านั้นย่อมถูกจัดให้เป็นค่าใช้จ่ายในคดีซึ่งก่อให้เกิดขึ้นโดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) เพื่อการจัดการ จัดจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย และมีสิทธิได้รับชำระชดใช้คืนจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเต็มจำนวนก่อนหนี้รายอื่น²⁴

²³ Insolvency Rules 1986, rule 6.224.

²⁴ Insolvency Act 1986, section 386, Schedule 6, Insolvency Rules 1986, rule 6.224.

3. บทบาทของเจ้าหนี้ทั่วไป

3.1 สิทธิของเจ้าหนี้ทั่วไป

จากการที่กฎหมายกำหนดบทบาทหน้าที่ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เพียงผู้เดียวนั้น ส่งผลให้บรรดาเจ้าหนี้อื่นที่มีได้อยู่ในสถานะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ไม่มีหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายในเรื่องการช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ความรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมในคดี รวมถึงการระมัดระวังประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้ แต่นั่นมิได้หมายความว่า เจ้าหนี้อื่นจะไม่สามารถมีส่วนร่วมหรือมีสิทธิในกระบวนการล้มละลาย โดยเฉพาะในขั้นตอนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้ เพราะหากสามารถรวบรวมทรัพย์สินได้มาก จำนวนส่วนแบ่งที่เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้ย่อมมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ดังนั้น กฎหมายจึงให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในการรวบรวมทรัพย์สิน โดยมีสิทธิดังต่อไปนี้

(1) การขอรับชำระหนี้

เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาด เจ้าหนี้และลูกหนี้จะชำระหนี้กันโดยวิธีอื่นไม่ได้ สิทธิในการฟ้องร้องและบังคับตามสิทธิของเจ้าหนี้เป็นอันระงับไป กฎหมายจึงกำหนดให้เจ้าหนี้ทุกรายที่ประสงค์ได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นเจ้าหนี้ที่ได้ฟ้องคดีแพ่งไว้แล้ว แต่คดียังอยู่ในระหว่างพิจารณาก็ตาม²⁵ ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีภายในกำหนดเวลาสองเดือนนับแต่วันโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด (มาตรา 91) ภายใต้หลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดไว้²⁶ เนื่องจากคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดมีผลทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายหรือฟ้องบังคับชำระหนี้จากลูกหนี้เป็นคดีแพ่งอันเกี่ยวกับหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระหนี้ก็ได้ กล่าวได้ว่า สิทธิของเจ้าหนี้ในการฟ้องบังคับหนี้ทางแพ่งได้เปลี่ยนไปเป็นการยื่นคำขอรับชำระหนี้ หากเจ้าหนี้ไม่ยื่นคำขอรับชำระหนี้ถือ

²⁵ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 27.

²⁶ ดู พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 91-108.

ว่าสิทธิในการฟ้องบังคับหนี้ทางแพ่งย่อมเป็นอันระงับไป เจ้าหนี้จะไม่สามารถฟ้องบังคับหนี้ทางแพ่งเกี่ยวกับหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระได้อีก²⁷

ข้อยกเว้นที่เจ้าหนี้ไม่ต้องยื่นขอรับชำระหนี้ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มี 2 กรณี คือ

1. กรณีเจ้าหนี้มีประกัน

สำหรับเจ้าหนี้มีประกัน กฎหมายให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ให้เลือกได้ว่าจะยื่นขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีหรือไม่ก็ได้ เพราะเจ้าหนี้มีประกันย่อมมีสิทธิเหนือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันซึ่งลูกหนี้ได้ให้ไว้ก่อนถูกพิทักษ์ทรัพย์โดยไม่ต้องขอรับชำระหนี้ เพียงแต่ต้องยอมให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตรวจดูทรัพย์สินนั้น ตามมาตรา 95 หรือเจ้าหนี้มีประกันอาจใช้สิทธิยื่นขอรับชำระหนี้ภายในเงื่อนไขของมาตรา 96 แต่ถ้าเจ้าหนี้เลือกใช้สิทธิตามมาตรา 96 แล้ว สิทธิเหนือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันย่อมหมดไป

มีข้อสังเกตว่า ตามมาตรา 95 รับรองสิทธิของเจ้าหนี้มีประกันให้มีสิทธิเหนือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันซึ่งลูกหนี้ได้ให้ไว้ก่อนถูกพิทักษ์ทรัพย์โดยไม่ต้องขอรับชำระหนี้ แต่ต้องยอมให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตรวจดูทรัพย์สินนั้น กฎหมายไม่ได้บัญญัติให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจสอบสวนเรื่องนี้สินอันมีหลักประกันเหมือนอย่างในกรณีที่เจ้าหนี้มีประกันใช้สิทธิขอรับชำระหนี้ตามมาตรา 96 ซึ่งมีมาตรา 105 บัญญัติให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สอบสวนในเรื่องหนี้สินที่ขอรับชำระหนี้แล้วทำความเห็นส่งสำนวนเรื่องนี้สินนั้นต่อศาล แต่ตามมาตรา 95 ให้อำนาจเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เพียงตรวจดูทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันของเจ้าหนี้เท่านั้น ไม่ให้อำนาจสอบสวนและมีคำสั่งว่าจะให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้หรือไม่ ดังนั้น แม้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะเคยมีคำสั่งอนุญาตให้ได้รับชำระหนี้ตามมาตรา 95 และภายหลังกลับมีคำสั่งใหม่เป็นว่าไม่อนุญาตให้ได้รับชำระหนี้ ก็ไม่มีผลเปลี่ยนแปลงสิทธิของเจ้าหนี้ที่ใช้สิทธิตามมาตรา 95 เพราะไม่ทำให้สิทธิของเจ้าหนี้มีประกันที่มีอยู่ตามกฎหมายต้องเสียไป (คำพิพากษาฎีกาที่ 6722/2544)²⁸

²⁷ การที่กฎหมายบัญญัติห้ามมิให้เจ้าหนี้ฟ้องคดีอันเกี่ยวกับหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระหนี้ได้ ตามมาตรา 26 และ 27 นั้น มีความหมายถึงเฉพาะหนี้เงิน ส่วนหนี้เกี่ยวกับการกระทำ งดเว้นกระทำ หรือส่งมอบทรัพย์สินอื่นซึ่งเจ้าหนี้ไม่อาจขอรับชำระหนี้ได้ กฎหมายหาได้ห้ามมิให้ฟ้องไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1517/2525, 3625/2527)

²⁸ สมชัย ทีฆาตุตมากร, พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลสยาม พริ้นติ้ง (ประเทศไทย), 2548), น. 278.

2. กรณีการหักกลบลบหนี้

อีกกรณีหนึ่งที่กฎหมายรับรองสิทธิให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้โดยไม่ต้องยื่นขอรับชำระหนี้ คือ ในกรณีที่เจ้าหนี้และลูกหนี้ต่างเป็นหนี้ซึ่งกันและกัน โดยการหักกลบลบหนี้ นั้นหมายความว่า เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้ไปโดยไม่มีขั้นตอนการพิสูจน์หนี้หรือสอบสวนหนี้

ความมุ่งหมายของการหักกลบลบหนี้ในคดีล้มละลาย มีขึ้นเพื่อให้เจ้าหนี้และลูกหนี้ที่ต่างเป็นหนี้ซึ่งกันและกัน ได้หักกลบลบหนี้กัน เพื่อความเป็นธรรมแก่เจ้าหนี้ เพราะหากไม่ยอมให้หักกลบลบหนี้กันได้แล้ว ในส่วนที่เจ้าหนี้เป็นหนี้ลูกหนี้ เจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ให้ลูกหนี้เต็มจำนวน แต่ส่วนที่ตนเป็นเจ้าหนี้ก็กลับต้องขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีและอาจได้รับเพียงส่วนเฉลี่ย²⁹

การหักกลบลบหนี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 102 มีหลักเกณฑ์กว้างขึ้นจากการหักกลบลบหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หนี้ที่หักกลบลบหนี้ได้อาจเป็นหนี้ที่มีมูลแห่งหนี้ทั้งสองฝ่ายไม่มีวัตถุประสงค์เป็นอย่างเดียวกันก็ได้ หรืออาจเป็นหนี้ที่อยู่ในเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลาก็ได้ แต่หนี้ดังกล่าวต้องเป็นหนี้ที่เจ้าหนี้อาจขอรับชำระหนี้ได้ และมีสิทธิเรียกร้องต่อลูกหนี้ก่อนวันที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์³⁰ เนื่องจากกฎหมายล้มละลายไม่ได้บัญญัติวิธีการขอหักกลบลบหนี้ไว้เป็นพิเศษ การแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้จึงย่อมกระทำได้โดยแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ตามหลักการหักกลบลบหนี้ทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 342 แต่ด้วยเหตุที่ลูกหนี้หมดอำนาจจัดการทรัพย์สินต่างๆ ด้วยตนเองนับแต่เวลาที่ศาลได้มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ การแสดงเจตนาขอหักกลบลบหนี้จึงอาจกระทำต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ได้ เพราะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้เดียวที่มีอำนาจจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้³¹ เจ้าหนี้สามารถแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้ต่อลูกหนี้หรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ตลอดเวลา หากยังไม่พ้นกำหนดเวลาให้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็อาจขอหักกลบลบหนี้ได้³² แต่ในขั้นตอนการหักกลบลบหนี้ กฎหมายมิได้กำหนดให้มีการพิสูจน์หนี้อย่างเช่นกรณีการยื่นขอรับชำระหนี้ เมื่อเจ้าหนี้ได้แสดงเจตนาหักกลบลบหนี้ไปยังลูกหนี้ หรือไปยังเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์แล้ว หนี้ดังกล่าวย่อม

²⁹ โชค จารุจินดา, กฎหมายลักษณะล้มละลาย, (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507), น. 306.

³⁰ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 102.

³¹ โชค จารุจินดา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 29 น. 309.

³² เพ็ญอ้าง, น. 308.

ระงับไปโดยผลของกฎหมาย³³ หนี้ที่เจ้าหนี้เป็นหนี้ลูกหนี้ก็อยู่ก็เป็นอันระงับไป เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะเรียกให้เจ้าหนี้ชำระหนี้ดังกล่าวเพื่อนำมารวมเป็นกองทรัพย์สินในคดีล้มละลายอีกไม่ได้

ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้มีการหักกลบลบหนี้โดยไม่มีการโต้แย้งและตรวจคำขอรับชำระหนี้ หรือการสอบสวนหนี้ ซึ่งอาจเป็นการทำให้เจ้าหนี้ผู้ขอหักกลบลบหนี้อยู่ในฐานะได้เปรียบเจ้าหนี้รายอื่น จึงควรกำหนดให้เจ้าหนี้ที่เป็นหนี้ลูกหนี้ที่อยู่ในเวลาที่มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ และมีความประสงค์จะขอหักกลบลบหนี้เช่นนั้น ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีเสมอ และแจ้งต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ถึงการใช้สิทธิหักกลบลบหนี้ดังกล่าวต่อไป³⁴ ทั้งนี้ เพื่อการตรวจสอบและพิสูจน์เห็นว่าทั้งสองฝ่ายมีหนี้ต่อกันจริง และเป็นการป้องกันมิให้เจ้าหนี้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกัน

การที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ต้องยื่นขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดี เป็นวิธีการที่ทำให้เจ้าหนี้ได้รับความสะดวก รวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า³⁵ เมื่อเปรียบเทียบกับกรให้เจ้าหนี้ไปดำเนินการฟ้องร้องเป็นคดีของตนเอง และเป็นขั้นตอนเริ่มต้นของกระบวนการพิสูจน์หนี้หรือสิทธิเรียกร้องที่เจ้าหนี้มีอยู่ตามกฎหมาย รับรองสิทธิของเจ้าหนี้ และยืนยันความเป็นเจ้าหนี้ ว่าหนี้ตามที่บรรดาเจ้าหนี้ต่างยื่นขอรับชำระหนี้เข้ามานั้นเป็นหนี้ที่แท้จริง และให้เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย อีกทั้งยังเป็นการรวบรวมบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายเข้ามาในคดี ทำให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ทราบจำนวนเจ้าหนี้ และจำนวนหนี้ที่แน่นอนเป็นที่ยุติในคดีล้มละลายได้

มีกระบวนการขอรับชำระหนี้หรือพิสูจน์หนี้ (Prove of Debt) ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยที่เอื้อประโยชน์ต่อเจ้าหนี้ เพื่อให้เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการ และได้รับการเยียวยาจากการที่ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวมากขึ้น ด้วยการให้โอกาสเจ้าหนี้ที่ยังไม่ได้ยื่นขอ

³³ คำพิพากษาฎีกาที่ 1303/2501

³⁴ การประชุมคณะอนุกรรมการร่างกฎหมายล้มละลาย ครั้งที่ 5/2550 โดยสถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม ระหว่างวันที่ 13-15 กรกฎาคม 2550

³⁵ โชค จารุจินดา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 29 น. 254.

พิสูจน์หนี้ในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกภายในระยะเวลาที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กำหนด³⁶ ได้ยื่นขอพิสูจน์หนี้ในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งต่อไปได้³⁷ จนถึงช่วงเวลาก่อนการแบ่งเฉลี่ยทรัพย์สิน เพราะกฎหมายมีความต้องการให้รวบรวมเจ้าหนี้และสถานะหนี้สินของลูกหนี้ให้มากที่สุด³⁸

แม้การขอรับชำระหนี้จะเป็นวิธีการรวบรวมเจ้าหนี้เข้ามาในคดี และเป็นการรับรองสิทธิให้เจ้าหนี้ ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลายด้วยวิธีการต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น มีสิทธิได้รับชำระหนี้ สิทธิในการเข้าร่วมและออกเสียงในที่ประชุมเจ้าหนี้ เป็นต้น การที่เจ้าหนี้ไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีภายในเงื่อนไขและระยะเวลาที่กำหนด ก็จะถูกตัดสิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการ และเสียสิทธิที่จะบังคับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้อีก ดังนั้น กระบวนการที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ จึงมิได้กำหนดขึ้นเพื่อเป็นบทบังคับให้เจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องยื่นขอรับชำระหนี้ แต่เป็นเพียงสิทธิที่เจ้าหนี้จะใช้สิทธิของตนหรือไม่ การที่เจ้าหนี้มิได้ยื่นขอรับชำระหนี้ นั้น จะส่งผลร้ายแก่เจ้าหนี้เฉพาะเรื่องการได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ และเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมต่างๆ ในกระบวนการล้มละลายเท่านั้น

(2) การเข้าร่วมในการตรวจและโต้แย้งคำขอรับชำระหนี้

การที่กฎหมายล้มละลายมีความต้องการให้บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย ได้รับส่วนแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ตามสัดส่วนแห่งหนี้ โดยการกำหนดให้เจ้าหนี้ทุกรายที่ประสงค์ได้รับชำระหนี้ต้องเข้ามาในคดี และยื่นขอรับชำระหนี้ ไม่ว่าเจ้าหนี้รายนั้นจะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นเจ้าหนี้ที่ได้ฟ้องคดีแพ่งไว้แล้ว แต่คดียังอยู่ในระหว่างพิจารณาก็ตาม

ในการขอรับชำระหนี้ของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ มิได้หมายความว่า เจ้าหนี้ทุกรายจะได้รับชำระหนี้ตามจำนวนที่ขอรับชำระหนี้มานั้น กฎหมายกำหนดให้มีกระบวนการตรวจสอบและสอบสวนหนี้โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับเรื่องหนี้สินต่างๆ ที่เจ้าหนี้ได้ยื่นขอรับชำระหนี้ไว้ เพราะการที่มีเจ้าหนี้ยื่นขอรับชำระหนี้เข้า

³⁶ กฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษไม่ได้กำหนดเวลายื่นคำขอพิสูจน์หนี้ไว้แน่นอนตายตัว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีดุลพินิจในการกำหนดระยะเวลาให้เจ้าหนี้ยื่นคำขอพิสูจน์หนี้ได้ตามความเหมาะสมแต่ละคดี

³⁷ Insolvency Rules 1986, rule 6.79.

³⁸ ธเนศ ไชยหมาน, “การขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลาย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), น. 58-59.

มามาก ย่อมมีผลกระทบต่อบรรดาเจ้าหนี้ในการได้รับส่วนแบ่งชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ให้ได้รับส่วนแบ่งเฉลี่ยในจำนวนที่น้อยลงตามไปด้วย

เมื่อพ้นกำหนดเวลาให้เจ้าหนี้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ตามกฎหมายแล้ว ตามมาตรา 104 กำหนดให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องทำการนัดบรรดาลูกหนี้และเจ้าหนี้ทั้งหลายที่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้แล้ว มาตรวจคำขอรับชำระหนี้พร้อมกัน³⁹ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เจ้าหนี้นำหนี้ปลอมมายื่นขอรับชำระหนี้ หรือนำหนี้ที่ลูกหนี้ไม่สมควรจะต้องรับผิดชอบชำระหนี้ เป็นเหตุให้เจ้าหนี้อื่นต้องเสียประโยชน์ โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะมีหนังสือไปถึงลูกหนี้และเจ้าหนี้ทั้งหมดที่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน เพื่อให้โอกาสลูกหนี้และเจ้าหนี้ได้ทราบคำขอรับชำระหนี้นั้นๆ และให้โอกาสลูกหนี้และเจ้าหนี้ได้โต้แย้งคัดค้านคำขอรับชำระหนี้ดังกล่าว หากเห็นว่าหนี้ที่เจ้าหนี้ขอรับชำระหนี้มานั้นเป็นเท็จ หรือเป็นหนี้ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ เป็นจำนวนหนี้ที่สูงเกินไป⁴⁰ หรือเห็นว่าเป็นหนี้ไม่สมบูรณ์ ไม่มีสิทธิ หรือไม่ถูกต้อง เจ้าหนี้ย่อมมีสิทธิคัดค้านในชั้นแรกได้ก่อนที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะเริ่มทำการสอบสวนคำขอรับชำระหนี้รายนั้นๆ

การสอบสวนหนี้เป็นกระบวนการที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหนี้ ไม่ว่าจะเป็นหนี้ตามคำพิพากษาหรือไม่ก็ตาม เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจออกหมายเรียกเจ้าหนี้ ลูกหนี้ หรือบุคคลใดมาสอบสวนในเรื่องหนี้สินได้ตามมาตรา 105 ไม่ว่าจะเป็นหนี้ดังกล่าวจะมีบุคคลโต้แย้งคัดค้านหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการสร้างหนี้ปลอมมาขอรับชำระหนี้โดยสมยอมกันระหว่างเจ้าหนี้บางรายกับลูกหนี้⁴¹ จากนั้น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะทำรายงานเสนอความเห็นต่อศาล พร้อมกับรายงานด้วยว่ามีผู้โต้แย้งคำขอรับชำระหนี้หรือไม่ เพียงใด สำหรับศาลใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาคำขอรับชำระหนี้ต่อไป

เนื่องจากวิธีปฏิบัติของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กรณีที่ไม่มีการโต้แย้งคำขอรับชำระหนี้ ถ้าเจ้าหนี้มิใช่บุคคลภายในของลูกหนี้ เมื่อไม่มีลูกหนี้หรือเจ้าหนี้โต้แย้งไม่ว่าเป็นหนี้ประเภทใด

³⁹ แนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL วางแนวทางเกี่ยวกับการพิสูจน์หนี้ในกฎหมายล้มละลายบางระบบในแต่ละประเทศอาจอนุญาตให้มีการยอมรับหนี้ที่ไม่มีข้อพิพาท หรือกำหนดสถานการณ์บางอย่างที่ไม่ต้องมีการยื่นขอพิสูจน์ได้ เพื่อที่เจ้าหนี้จะไม่ต้องเข้ามาร่วมในกระบวนการพิสูจน์หนี้ด้วยตนเองในทุกกรณี

⁴⁰ โชค จารุจินดา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 29 น. 315.

⁴¹ ธเนศ ไชยหามาน, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 38 น. 40.

และไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะเป็นหนี้ที่ขอรับชำระหนี้ไม่ได้ ตามมาตรา 94 เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจทำความเห็นเสนอศาลให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ได้ตามมาตรา 106 โดยไม่ต้องทำการสอบสวน เว้นแต่จะมีเหตุสมควรซึ่งเป็นผลให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้้น้อยกว่าที่ขอมาหรือไม่ได้รับชำระหนี้ตามขอ⁴²

สำหรับสำนวนคำขอรับชำระหนี้ที่มีผู้โต้แย้ง เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะหมายนัดสอบสวนไปยังเจ้าหนี้และผู้โต้แย้งภายใน 3 วัน นับแต่วันที่ครบกำหนดโต้แย้ง ให้เจ้าหนี้หรือผู้โต้แย้งนำพยานไปสอบสวน หากเจ้าหนี้หรือผู้โต้แย้งไม่นำพยานไปให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สอบสวนตามนัดโดยมิได้แจ้งเหตุขัดข้องหรือร้องขอเลื่อน ก็ให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทำความเห็นไปตามพยานหลักฐานเท่าที่ปรากฏในสำนวน โดยถือว่าฝ่ายที่ไม่มา ไม่มีพยานหรือไม่ดีใจนำพยานเข้าสอบสวน⁴³ ความเห็นของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในชั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการสอบสวน และยังไม่เป็นที่ยุติ หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีความเห็นให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้หรือไม่ อย่างไร ศาลย่อมมีอำนาจที่จะพิจารณามีคำสั่งอนุญาตให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนหรือให้ยกคำขอรับชำระหนี้้นั้นก็ได้ (มาตรา 107)

มีข้อสังเกตว่า การโต้แย้งคัดค้านเกี่ยวกับหนี้ในขั้นตอนการตรวจและโต้แย้งคำขอรับชำระหนี้ เป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองและบรรดาเจ้าหนี้โดยทั่วไป แต่ถ้การที่เจ้าหนี้ละเลย ไม่ให้ความใส่ใจ หรือไม่ให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการตรวจและโต้แย้งคำขอรับชำระหนี้ ทั้งที่ตนได้รับรู้หรือสืบทราบว่ามีเจ้าหนี้รายอื่นยื่นขอรับชำระหนี้ไม่เป็นความจริง หรือเป็นหนี้ที่ลูกหนี้ไม่ควรต้องรับผิดชอบ แต่ก็มีได้โต้แย้งคัดค้านหนี้ดังกล่าว ผลของการละเลย ไม่ให้ความใส่ใจ หรือไม่ให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์นั้น ย่อมเป็นที่เสียหายแก่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ และเป็นที่เสียหายแก่บรรดาเจ้าหนี้ เพราะถ้ามีหนี้หรือความรับผิดชอบซึ่งกองทรัพย์สินของลูกหนี้ต้องรับผิดชอบเป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลกระทบต่อการใช้ส่วนแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ของเจ้าหนี้ด้วย

ดังนั้น เพื่อเป็นการตรวจสอบมิให้เจ้าหนี้นำหนี้ปลอม หรือนำหนี้ที่สมยอมกัน มาขอรับชำระหนี้ เป็นที่เสียหายกับกองทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าหนี้ในฐานะที่มีส่วนได้เสียโดยตรงต่อการได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าหนี้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ

⁴² คำสั่งกรมบังคับคดี ที่ 413/2548 เรื่อง การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ข้อ 4. วรรคแรก.

⁴³ เพิ่งอ้าง, ข้อ 4. วรรคสอง.

สอบสวนหนี้ โดยให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามหมายเรียกให้มาสอบสวนในเรื่องหนี้สินของลูกหนี้ และในขั้นตอนการตรวจคำขอรับชำระหนี้ โดยการโต้แย้ง คัดค้านเกี่ยวกับหนี้ในจำนวนที่เจ้าหนี้รับทราบมาว่าเป็นหนี้ที่ไม่แท้จริง เป็นหนี้ไม่สมบูรณ์ เป็นหนี้ที่ลูกหนี้ไม่ต้องการรับผิดชอบ หรือเป็นจำนวนหนี้ที่สูงเกินไป

(3) การเข้าร่วมและซักถามลูกหนี้ในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย

จากแนวคิดของกฎหมายล้มละลายที่ต้องการให้ความช่วยเหลือลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวได้ชำระหนี้สิน โดยรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อนำมาจัดสรรแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ และต้องการให้ลูกหนี้ได้มีโอกาสกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมต่อไปได้ แต่การล้มละลายของบุคคลหนึ่งๆ อาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ บุคคลที่จะได้รับประโยชน์จากผลของกฎหมายล้มละลาย จึงควรเป็นบุคคลที่ประกอบธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจด้วยความสุจริต แต่ประสบโชคร้ายเพราะสภาพภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เกิดความผันผวนของค่าเงิน หรืออาจเกิดจากความเจ็บป่วย การถูกเลิกจ้าง การเข้าค้าประกันหนี้ของบุคคลอื่น เป็นต้น สำหรับบุคคลที่ไม่สุจริต มีเจตนาที่จะไม่ชำระหนี้ ฉ้อโกง หรือฉ้อฉลเจ้าหนี้ ก็ไม่สมควรจะได้รับประโยชน์เช่นนั้น ด้วยเหตุนี้ กฎหมายล้มละลายจึงต้องกำหนดวิธีการแยกแยะลูกหนี้ที่สุจริตและไม่สุจริตออกจากกัน โดยการสอบสวนถึงความประพฤติ และหาสาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้

กระบวนการตรวจสอบลูกหนี้ นั้น โดยส่วนใหญ่มักกำหนดให้มีการซักถามของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ กระบวนการตรวจสอบหาข้อเท็จจริงโดยเจ้าหนี้ หรือการไต่สวนโดยศาล นอกจากการไต่สวนลูกหนี้จะมีขึ้นเพื่อแยกแยะลูกหนี้ที่สุจริตและไม่สุจริตออกจากกัน ยังเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และศาล ได้ไต่สวนหรือสอบถามลูกหนี้ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ซึ่งเป็นข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการติดตามและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้

ในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับหมายนัดจากศาล เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะต้องส่งหมายนัดแจ้งสถานที่ วัน เวลา ที่จะทำการไต่สวนลูกหนี้ โดยเปิดเผยให้บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน (มาตรา 42) เพื่อให้บรรดาเจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในการเข้าฟังการไต่สวน และซักถามลูกหนี้ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ สาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้นพ้นตัว และความประพฤติของลูกหนี้ เนื่องจากเจ้าหนี้เป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้และมีนิติสัมพันธ์กับลูกหนี้ หากลูกหนี้เริ่มประสบปัญหาทางการเงิน มีพฤติกรรมไม่สุจริต ยักยอก ถ่วงโอนทรัพย์สิน บุคคลที่จะรับทราบข้อความเหล่านั้นเป็นบุคคลแรก คือเจ้าหนี้ ดังนั้น เจ้าหนี้จึงเป็นผู้ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ใน

ขั้นตอนการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยนี้⁴⁴ เพื่อการเข้าถึงข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินสาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้มละลาย และความประพฤติกของลูกหนี้ สำหรับเป็นข้อมูลแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการใช้สิทธิทวงหนี้ ติดตามและรวบรวมทรัพย์สินเข้าสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ต่อไป

ดังนั้น เพื่อให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้มากขึ้น นอกเหนือไปจากคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ และจากการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย เจ้าหนี้สามารถมีส่วนในการช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เข้าถึงข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงความประพฤติกและสาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้มละลายของลูกหนี้ได้ โดยการเข้าร่วมในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย ซึ่งในทางปฏิบัตินั้น ศาลมักจะให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้ซักถามและให้เจ้าหนี้เป็นผู้เป็นโจทก์และเจ้าหนี้อื่นซักถามเป็นลำดับต่อมา⁴⁴ เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ส่งหมายนัดแจ้งสถานที่ วัน เวลา ที่จะทำการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายทราบแล้ว เจ้าหนี้ควรให้ความสำคัญต่อกระบวนการดังกล่าว เข้าฟังการไต่สวน พร้อมกับซักถามลูกหนี้ เพราะการซักถามของเจ้าหนี้ไม่มีข้อกำหนดหรือแบบที่ต้องปฏิบัติตาม เจ้าหนี้จึงมีอิสระสามารถซักถามลูกหนี้ได้อย่างกว้างขวาง ประกอบกับความใกล้ชิดของเจ้าหนี้ที่มีต่อลูกหนี้ เจ้าหนี้อาจได้รับทราบเรื่องราวหรือข้อมูลบางอย่างเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ที่ไม่ปรากฏจากบันทึกคำให้การของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพราะในเรื่องหนี้สินคงไม่มีใครรู้ดีกว่าลูกหนี้กับเจ้าหนี้⁴⁵ สามารถช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รับทราบข้อมูลสำหรับนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการใช้สิทธิติดตามทวงถาม และรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้มากยิ่งขึ้น

(4) การเข้าร่วมและออกเสียงในที่ประชุมเจ้าหนี้

ในคดีล้มละลายทุกคดี เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีหน้าที่ต้องเรียกประชุมเจ้าหนี้โดยเร็วที่สุด โดยการส่งประกาศไปยังเจ้าหนี้ทุกคนเท่าที่ทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน (มาตรา 31 วรรคสอง) เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สามารถทราบตัวเจ้าหนี้ได้จากการมีชื่อในบัญชีเจ้าหนี้หรือจากหลักฐานอื่นของลูกหนี้ หรือการปรากฏตัวของเจ้าหนี้เองโดยการยื่นขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ อย่างไรก็ตาม บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหมดที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องแจ้งให้

⁴⁴ พิชัย นิลทองคำ, 43 ขั้นตอนในการดำเนินคดีล้มละลาย ปลดหนี้ : มิใช่โกง (กรุงเทพมหานคร: อทตยามิเลินเนียม, 2545), น. 80.

⁴⁵ จักรปาณีสรีศรีวิสุทธิ, หลวง, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 13 น. 257.

ทราบนั้น ไม่จำกัดเฉพาะแต่เจ้าหน้าที่ที่ยื่นขอรับชำระหนี้ไว้แล้วหรือไม่ แม้เจ้าหน้าที่รายนั้นจะยังมิได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ทราบถึงฐานะการเป็นเจ้าหนี้ของลูกหนี้แล้ว ก็ต้องมีหน้าที่ต้องแจ้งเจ้าหน้าที่รายนั้นๆ ให้ทราบด้วย เพื่อให้บรรดาเจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาคดีล้มละลายด้วยการออกเสียงลงมติในเรื่องต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

เจ้าหน้าที่ผู้ที่มีสิทธิออกเสียงในที่ประชุมนั้น จะต้องเป็นเจ้าหนี้ที่อาจขอรับชำระหนี้ได้ และได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้แล้วก่อนวันประชุมเท่านั้น⁴⁶ (มาตรา 34) ดังนั้น หากเจ้าหนี้รายใดที่มีความประสงค์จะได้มีส่วนร่วมในการออกเสียงลงมติในที่ประชุมเจ้าหนี้ เจ้าหนี้รายนั้นจะต้องยื่นขอรับชำระหนี้เข้ามาเสียก่อน เพื่อเป็นการรับรองและยืนยันสิทธิของเจ้าหนี้ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการ

- ประเภทของมติที่ประชุมเจ้าหนี้

การออกเสียงลงมติของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ในที่ประชุมเจ้าหนี้ มี 2 ประเภท คือ มติธรรมดา และมติพิเศษ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 6 ได้ให้คำนิยามของคำว่า “มติ” และ “มติพิเศษ” ไว้ดังนี้

“มติ หมายความว่า มติของเจ้าหนี้ฝ่ายที่มีจำนวนหนี้ข้างมาก ซึ่งได้เข้าประชุมด้วยตนเองหรือมอบฉันทะให้ผู้อื่นเข้าประชุมแทนในที่ประชุมเจ้าหนี้ และได้ออกเสียงลงคะแนนในมตินั้น”

“มติพิเศษ หมายความว่า มติของเจ้าหนี้ฝ่ายข้างมากและมีจำนวนหนี้เท่ากับสามในสี่แห่งจำนวนหนี้ทั้งหมดของเจ้าหนี้ ซึ่งได้เข้าประชุมด้วยตนเองหรือมอบฉันทะให้ผู้อื่นเข้าประชุมแทนในที่ประชุมเจ้าหนี้ และได้ออกเสียงลงคะแนนในมตินั้น”

จากคำนิยามดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กฎหมายล้มละลายมีความต้องการให้เจ้าหนี้ได้มีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดการทรัพย์สินและการตัดสินใจว่าควรให้ลูกหนี้ล้มละลายหรือยอมรับคำขอประนอมหนี้ได้อย่างทั่วถึง โดยอาศัยคะแนนเสียงของเจ้าหนี้ฝ่ายที่มีจำนวนหนี้ข้างมาก มิใช่ใช้จำนวนเจ้าหนี้เหมือนอย่างการประชุมโดยทั่วไป⁴⁷

⁴⁶ เจ้าหนี้ที่ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้แม้ศาลยังมิได้มีคำสั่งอนุญาตให้ได้รับชำระหนี้ก็มีสิทธิเข้าประชุมเจ้าหนี้และออกเสียงลงคะแนนตามมาตรา 34 ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 5366/2538)

⁴⁷ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 33.

- วิธีการออกเสียงลงมติในที่ประชุมเจ้าหนี้

การอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหนี้ในขั้นตอนการออกเสียงลงมติเป็นอีกเรื่องที่กฎหมายให้ความสำคัญ เพราะบางคดีมีเจ้าหนี้หลายราย การให้เจ้าหนี้ทุกรายมาประชุมและออกเสียงอาจไม่สะดวก นอกจากการมาประชุมด้วยตนเองแล้ว เจ้าหนี้ยังสามารถมอบฉันทะให้ผู้อื่นมาประชุมและออกเสียงแทนได้ (มาตรา 34 วรรคสอง) โดยเฉพาะการประชุมเจ้าหนี้เพื่อพิจารณาคำขอประนอมหนี้ของลูกหนี้ทั้งก่อนและภายหลังล้มละลาย กฎหมายได้กำหนดวิธีการออกเสียงของเจ้าหนี้ไว้เป็นพิเศษอีกวิธีหนึ่งตามมาตรา 48 คือ เจ้าหนี้ที่ไม่มาออกเสียงด้วยตนเองและไม่ได้มอบฉันทะให้ผู้อื่นมาออกเสียงแทน สามารถออกเสียงโดยทำเป็นหนังสือส่งมายังเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ แต่ต้องให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับหนังสือนั้นก่อนวันประชุม ในกรณีเช่นนี้ให้ถือเสมือนว่าเจ้าหนี้ผู้นั้นได้มาประชุมและออกเสียงด้วยตนเองแล้ว

เหตุที่กฎหมายต้องกำหนดวิธีการออกเสียง โดยเฉพาะกรณีการประชุมเจ้าหนี้เพื่อพิจารณาคำขอประนอมหนี้ไว้เป็นพิเศษ เนื่องจากการจะยอมรับคำขอประนอมหนี้ของลูกหนี้หรือไม่ เป็นเรื่องสำคัญทั้งต่อตัวลูกหนี้และเกี่ยวกับส่วนได้เสียของเจ้าหนี้ทั้งหมดในเรื่องหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระได้ ถ้าที่ประชุมเจ้าหนี้ลงมติพิเศษยอมรับคำขอประนอมหนี้ และศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยการประนอมหนี้แล้ว การยอมรับเช่นนี้ย่อมผูกมัดเจ้าหนี้ทั้งหมดในเรื่องหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระได้ อีกทั้งลูกหนี้ก็จะไม่ต้องตกเป็นบุคคลล้มละลาย ฉะนั้น จึงเป็นการสมควรที่จะให้เจ้าหนี้ทั้งหลายได้รับความสะดวกที่สุดในการออกเสียงในเรื่องสำคัญเช่นนี้⁴⁸

(5) การให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้

เจ้าหนี้เป็นบุคคลที่ถือว่ามีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ มีโอกาสได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ดีกว่าบุคคลอื่น และเป็นผู้ที่มีโอกาสยึดถือทรัพย์สินของลูกหนี้หรือมีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในครอบครอง แต่เนื่องจากกฎหมายมิได้บัญญัติให้เจ้าหนี้ต้องมีหน้าที่แจ้ง บอกรู้ หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ตามที่ตนรับทราบหรือสืบทราบมาได้ เว้นแต่กรณีของเจ้าหนี้มีประกัน ซึ่งมีทรัพย์สินของลูกหนี้ที่ได้ให้ไว้เป็นหลักประกันก่อนถูกพิทักษ์ทรัพย์ และมีความประสงค์จะขอรับชำระหนี้ กฎหมายกำหนดว่าต้องแจ้งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบว่าตนเป็นเจ้าหนี้มีประกัน มิฉะนั้นแล้วจะต้องคืนทรัพย์สินอันเป็นหลักประกัน และหมดสิทธิเหนือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันนั้นอีกต่อไป ตามมาตรา 96 เพราะการที่เจ้าหนี้มีประกันยื่นขอรับชำระหนี้โดยไม่แจ้งว่าตนเป็นเจ้าหนี้มีประกัน เป็นเหตุให้

⁴⁸ โชค จารุจินดา, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 29 น. 139-140.

เจ้าหนี้มีประกันรายนั้น อยู่ในฐานะได้เปรียบเจ้าหนี้อื่น เนื่องจากมีสิทธิเหนือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันได้อยู่แล้ว แต่ยังใช้สิทธิขอรับชำระหนี้เพื่อรับส่วนแบ่งเฉลี่ยจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้

ถ้าเป็นกรณีที่เจ้าหนี้สืบทราบมาว่า ลูกหนี้มีทรัพย์สินอะไรบ้าง อยู่ที่ใด หรือซุกซ่อนปกปิดไว้โดยเจตนาทุจริต แม้จะเป็นสิทธิที่เจ้าหนี้จะบอกหรือแจ้งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบหรือไม่ก็ได้ แต่หากพิจารณาถึงประโยชน์ร่วมกันของบรรดาเจ้าหนี้แล้ว จะพบว่า การที่เจ้าหนี้ไม่บอกหรือแจ้งข้อมูลเหล่านั้น ย่อมเกิดผลเสียหายแก่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ และมีผลต่อสัดส่วนการได้รับส่วนแบ่งชำระหนี้ของบรรดาเจ้าหนี้ด้วย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า สำหรับกรณีดังกล่าว เจ้าหนี้ไม่ควรละเลยหรือเพิกเฉยที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการโดยการให้ข้อมูลเหล่านั้นแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ แม้การให้ข้อมูลเหล่านั้นจะถูกมองว่าเป็นสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะบอกให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบหรือไม่ก็ตาม

3.2 หน้าที่ของเจ้าหนี้ทั่วไป

นอกจากเจ้าหนี้ซึ่งมิได้มีสถานะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์หรือเจ้าหนี้ทั่วไปจะมีสิทธิและมีส่วนร่วมในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินได้ด้วยวิธีการต่างๆ ดังที่กล่าวถึงในข้างต้นแล้ว ยังพบว่า กฎหมายได้กำหนดให้เจ้าหนี้ทั่วไปต้องมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องกระทำ มิเช่นนั้นแล้ว จะถูกตัดสิทธิหรือได้รับผลร้ายบางอย่างจากผลของการกระทำนั้น

บทบาทหน้าที่ของเจ้าหนี้ทั่วไป ได้แก่

(1) แสดงพยานหลักฐานประกอบคำขอรับชำระหนี้

ภายหลังจากที่เจ้าหนี้ยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดี เพื่อการรับรองหนี้ รับรองความเป็นเจ้าหนี้ และได้รับสิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีหน้าที่ต้องนัดบรรดาเจ้าหนี้และลูกหนี้มาเพื่อตรวจคำขอรับชำระหนี้ และเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพื่อพิสูจน์ว่าหนี้ตามที่ขอรับชำระหนี้เป็นหนี้ที่มีอยู่จริงและลูกหนี้ต้องรับผิดชำระหนี้⁴⁹ โดยไม่จำกัดว่าหนี้ดังกล่าวที่เจ้าหนี้นำมาขอรับชำระหนี้ นั้น จะเป็นหนี้ตามคำพิพากษาในคดีอื่นหรือเป็นหนี้ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ในคดีล้มละลายนั่นเอง เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมมีอำนาจตามกฎหมายในการสอบสวนในเรื่องหนี้สินที่ขอรับ

⁴⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 1987/2541, 2724/2536

ชำระหนี้ นั่นว่า เป็นหนี้ที่ขอรับชำระหนี้ได้หรือไม่ จากนั้นจึงทำความเข้าใจเห็นเสนอส่งสำนวนต่อศาล⁵⁰ การที่เจ้าหนี้ซึ่งมีภาระหน้าที่ในการนำสืบพยานหลักฐานแสดงตามข้ออ้างของตน ไม่นำสืบหรือสามารถนำพยานหลักฐานมาแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นหนี้ที่แท้จริงหรือเป็นเจ้าหนี้กันจริงแล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจที่จะยกคำขอรับชำระหนี้ขึ้นเสียได้⁵¹

จะเห็นว่า เจ้าหนี้ผู้ซึ่งมีหน้าที่ในการนำพยานหลักฐานมาแสดงเพื่อประกอบคำขอรับชำระหนี้ตามมาตรา 105 นั้น มิได้จำกัดให้เป็นหน้าที่เฉพาะแต่เจ้าหนี้ทั่วไปเท่านั้น แต่ยังหมายความว่ารวมถึงเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ด้วย แม้การยื่นคำขอรับชำระหนี้จะเป็นสิทธิที่เจ้าหนี้จะใช้สิทธิดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ แต่เมื่อเจ้าหนี้ตกลงใช้สิทธิด้วยการยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีแล้ว เจ้าหนี้จึงมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้เห็นด้วยว่า หนี้ตามจำนวนที่ได้ขอรับชำระหนี้ขึ้นนั้นเป็นหนี้ที่แท้จริง เกิดจากความเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้กันจริง และเป็นหนี้ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ เพื่อจะได้รับสิทธิในการได้รับชำระหนี้และมีส่วนร่วมในกระบวนการของกฎหมายล้มละลายได้ต่อไป ผลของการที่เจ้าหนี้ไม่นำพยานหลักฐานมาแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นหนี้ตามที่ขอรับชำระหนี้ขึ้นนั้น เป็นหนี้ที่มีอยู่จริงและลูกหนี้ต้องรับผิดชอบชำระหนี้ อาจส่งผลให้เจ้าหนี้ต้องถูกตัดสิทธิในการได้รับชำระหนี้และเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการตามกฎหมายล้มละลาย

แต่การตรวจคำขอรับชำระหนี้และการสอบสวนหนี้โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ยังไม่ถือเป็นที่ยุติ เพราะในขั้นนี้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะทำความเข้าใจเห็นส่งสำนวนต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำสั่งตามมาตรา 106 และ 107 ต่อไป ศาลอาจมีคำสั่งอนุญาตให้ได้รับชำระหนี้เต็มจำนวนหรืออนุญาตให้ได้รับชำระหนี้บางส่วน หรืออาจมีคำสั่งให้ยกคำขอรับชำระหนี้ก็ได้ ต่างจากกระบวนการพิสูจน์หนี้ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษที่ผู้จัดการทรัพย์หรือทรัสต์ (Trustee) เป็นผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดว่าควรยอมรับหรือปฏิเสธคำขอพิสูจน์หนี้ทั้งหมดหรือบางส่วน และเพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับหนี้ ผู้จัดการทรัพย์หรือทรัสต์ (Trustee) มีอำนาจเรียกให้เจ้าหนี้นำพยานหลักฐานมาแสดงและนำสืบเพื่อพิสูจน์หนี้ของตนเองได้⁵² ในกรณีที่ไม่มีผู้ใดได้แย้งให้ถือว่ากระบวนการพิจารณาคำขอพิสูจน์หนี้สิ้นสุดลงในชั้นการพิจารณาของผู้จัดการทรัพย์หรือทรัสต์ (Trustee)⁵³

⁵⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 917/2521

⁵¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 1585/2518, 1067/2520

⁵² Insolvency Rules 1986, rule 6.98(3).

⁵³ ธเนศ ไชยหามาน, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 38 น. 69.

(2) ตอบข้อซักถามของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

เพื่อให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ พระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 117 วรรคแรก ได้ให้อำนาจศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการไต่สวน หรือสอบสวนในเรื่องทรัพย์สิน โดยการออกหมายเรียกบุคคลมาไต่สวน หรือสอบสวน รวมถึงให้อำนาจสั่งให้บุคคลนั้นๆ ส่งเอกสารหรือวัตถุพยานซึ่งอยู่ในความยึดถือ หรืออำนาจของบุคคลดังกล่าวเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ บุคคลที่ศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจออกหมายเรียก ได้แก่ ลูกหนี้ คู่สมรสของลูกหนี้ หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งได้ความหรือสงสัยว่ามีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในครอบครอง บุคคลที่เชื่อว่าเป็นหนี้ลูกหนี้ และบุคคลที่เห็นว่าสามารถแจ้งข้อความเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้

จากบทบัญญัติของกฎหมาย มาตรา 117 พบว่า หากบุคคลตามที่ศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจออกหมายเรียกนั้นเป็นเจ้าหนี้เสียเอง เจ้าหนี้จึงเป็นผู้ที่มีหน้าที่ต้องไปให้ศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไต่สวน หรือสอบสวน เพื่อตอบข้อซักถามหรือให้การเกี่ยวกับเรื่องกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ การที่เจ้าหนี้หรือบุคคลใดจงใจขัดขืนหมายเรียกหรือคำสั่งนั้น ศาลย่อมมีอำนาจออกหมายจับบุคคลดังกล่าวมาขังไว้ได้จนกว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งศาล หรือคำสั่งของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ตามมาตรา 117 วรรคสอง

หรืออาจกล่าวได้ว่า หากเจ้าหนี้เป็นบุคคลที่ศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สงสัยว่าจะมีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในความครอบครอง หรือเห็นว่าเป็นบุคคลที่สามารถแจ้งข้อความเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้แล้ว ย่อมเป็นหน้าที่ที่เจ้าหนี้จะต้องมาตามหมายเรียกเช่นกัน หากเจ้าหนี้หรือบุคคลตามหมายเรียกจงใจขัดขืนหมายเรียกหรือคำสั่ง เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีหน้าที่รายงานศาล เพื่อให้ศาลออกหมายจับมาขังไว้ได้จนกว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (มาตรา 117 วรรคสอง)

(3) แจ้งรายละเอียดแห่งทรัพย์หลักประกัน

การขอรับชำระหนี้ของบรรดาเจ้าหนี้ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์หรือเจ้าหนี้ทั่วไปสามารถแยกหลักเกณฑ์และวิธีการขอรับชำระหนี้เป็น 2 กรณี คือ กรณีของเจ้าหนี้ไม่มีประกัน และเจ้าหนี้มีประกัน

เจ้าหนี้มีประกัน ตามความหมายในมาตรา 6 ให้คำนิยามของ “เจ้าหนี้มีประกัน” หมายความว่า เจ้าหนี้ผู้มีสิทธิเหนือทรัพย์สินของลูกหนี้ในทางจำนอง จำน่า หรือสิทธิยึดหน่วง หรือเจ้าหนี้ผู้มีบุริมสิทธิที่บังคับได้ทำนองเดียวกับผู้รับจำนำ”

เจ้าหนี้มีประกันตามกฎหมายล้มละลาย มีสิทธิเลือกได้ว่าจะบังคับตามสิทธิของตนที่มีเหนือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันซึ่งลูกหนี้ได้ให้ไว้ก่อนถูกพิทักษ์ทรัพย์ โดยไม่ขอรับชำระหนี้ตามมาตรา 95 หรือใช้สิทธิขอรับชำระหนี้ภายในเงื่อนไขของมาตรา 96 ก็ได้ แต่ภายหลังจากที่เจ้าหนี้มีประกันเลือกใช้สิทธิตามมาตรา 96 แล้ว ย่อมหมดสิทธิเหนือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันตามมาตรา 95 อีกต่อไป⁵⁴ เมื่อเจ้าหนี้มีประกันเลือกใช้สิทธิขอรับชำระหนี้ตามมาตรา 96 เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงมีอำนาจทำการสอบสวนหนี้ที่ขอรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้มีประกันได้ว่า เป็นหนี้ต้องห้ามมิให้ขอรับชำระหนี้หรือไม่ แล้วจึงทำความเห็นส่งสำนวนเรื่องหนี้สินนั้นต่อศาล

แต่เนื่องจากกฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขของเจ้าหนี้มีประกันที่จะขอรับชำระหนี้ไว้เป็นพิเศษ กล่าวคือ เจ้าหนี้มีประกันจะขอรับชำระหนี้ได้ภายในเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. เมื่อยินยอมสละทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายแล้วขอรับชำระหนี้ได้เต็มจำนวน
2. เมื่อได้บังคับเอาแก่ทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันแล้ว ขอรับชำระหนี้สำหรับจำนวนที่ยังขาดอยู่
3. เมื่อได้ขอให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ขายทอดตลาดทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันแล้ว ขอรับชำระหนี้สำหรับจำนวนที่ยังขาดอยู่
4. เมื่อตีราคาทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันแล้ว ขอรับชำระหนี้สำหรับจำนวนที่ยังขาดอยู่ในกรณีเช่นนี้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจไถ่ถอนทรัพย์สินตามราคานั้นได้ถ้าเห็นว่าราคานั้นไม่สมควร เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจขายทรัพย์สินนั้นตามวิธีการที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์และเจ้าหนี้ตกลงกัน ถ้าไม่ตกลงกัน จะขายทอดตลาดก็ได้แต่ต้องไม่ให้เสียหายแก่เจ้าหนี้ และเจ้าหนี้หรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจเข้าสู่ราคาในการขายทอดตลาดได้ เมื่อขายได้เงินจำนวนสุทธิเท่าใด ให้ถือว่าเป็นราคาที่เจ้าหนี้ได้ตีมาในคำขอ

จะเห็นได้ว่า หากเจ้าหนี้มีประกันมีความประสงค์จะใช้สิทธิของตนด้วยการยื่นขอรับชำระหนี้ แต่ไม่แจ้งว่าเป็นเจ้าหนี้มีประกัน ย่อมเป็นเหตุให้เจ้าหนี้ผู้นั้นอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบเจ้าหนี้อื่น คือ มีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่ลูกหนี้ให้เป็นหลักประกันได้อยู่แล้ว แต่ยังขอรับชำระหนี้เพื่อขอส่วนแบ่งเฉลี่ยจากทรัพย์สินของลูกหนี้อีก ดังนั้น การแจ้งรายละเอียดว่าตนเป็นเจ้าหนี้มีประกัน และแจ้งรายละเอียดแห่งทรัพย์สินหลักประกัน จึงเป็นหน้าที่ที่เจ้าหนี้มีประกันต้องปฏิบัติตาม มิเช่นนั้นแล้วจะมีบทลงโทษ

⁵⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6722/2544

บทลงโทษสำหรับกรณีที่เจ้าหนี้มีประกันยื่นขอรับชำระหนี้โดยไม่แจ้งว่าเป็นเจ้าหนี้มีประกัน คือ เจ้าหนี้จะต้องคืนทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และให้สิทธิเหนือทรัพย์สินนั้นเป็นอันระงับไป เว้นแต่เจ้าหนี้จะแสดงต่อศาลได้ว่า การละเว้นเช่นนั้นเกิดขึ้นโดยความพลั้งเผลอ ในกรณีเช่นนี้ ศาลอาจอนุญาตให้เจ้าหนี้แก้ไขข้อความในรายการแห่งคำขอรับชำระหนี้ โดยกำหนดให้คืนส่วนแบ่งหรือกำหนดอย่างอื่นตามที่เห็นสมควรก็ได้ (มาตรา 97)

4. ความแตกต่างในบทบาทของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์กับเจ้าหนี้ทั่วไป

การทำหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ถือเป็นการฟ้องคดีแทนเจ้าหนี้และเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ ตามพระราชบัญญัติล้มละลายจึงกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีภาระหน้าที่เป็นพิเศษแตกต่างจากเจ้าหนี้อื่นๆ เช่น การกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีหน้าที่ระมัดระวังประโยชน์ของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ การจัดการใดๆ กับทรัพย์สินของลูกหนี้ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันและเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตัวเจ้าหนี้และกองทรัพย์สินของลูกหนี้ การให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ การเป็นผู้นำเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไปยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ การบอกหรือแจ้งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบถึงหลักฐานหรือเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ เป็นต้น รวมถึงการเป็นผู้รับผิดชอบในบรรดาค่าฤชาธรรมเนียม ค่าเสียหาย ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในคดีล้มละลาย และการวางเงินประกันค่าใช้จ่ายต่อศาลและเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ซึ่งเป็นความแตกต่างจากเจ้าหนี้อื่นๆ ที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติหน้าที่และความรับผิดชอบเรื่องค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลายไว้เป็นการเฉพาะ

นอกจากภาระหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษแล้ว กฎหมายได้บัญญัติรับรองสิทธิของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์และเจ้าหนี้ทั่วไปไม่ต่างกัน ดังจะเห็นได้จากขั้นตอนการขอรับชำระหนี้ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์หรือไม่ หากเป็นเจ้าหนี้ที่มีความประสงค์จะได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ ต่างก็ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีเช่นกัน หรือในการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการสอบสวนหนี้ การไต่สวนและซักถามลูกหนี้ การมีสิทธิเข้าร่วมและออกเสียงในที่ประชุมเจ้าหนี้ เป็นต้น

มีประเด็นควรพิจารณาว่า การที่พระราชบัญญัติล้มละลายกำหนดบทบาทหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ โดยเฉพาะการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมจำหน่ายทรัพย์สิน รับผิดชอบค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมที่เกิดขึ้นในคดี เป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่

เนื่องจากการกระทำทั้งหมดของเจ้านี้ผู้เป็นโจทก์ ล้วนแต่เป็นการกระทำไปเพื่อประโยชน์ของบรรดาเจ้านี้ทั้งหมดทุกราย อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยไม่ทำให้เจ้านี้ผู้เป็นโจทก์อยู่ในฐานะหรือมีปริวิตกดีกว่าเจ้านี้อื่น ส่วนเจ้านี้ที่มีได้อยู่ในสถานะเป็นเจ้านี้ผู้เป็นโจทก์ ก็มักจะไม่ได้ให้ความใส่ใจหรือเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ หรือให้ความร่วมมือกับเจ้านี้ผู้เป็นโจทก์หรือช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เนื่องจากบทบาทดังกล่าวถูกมองว่าเป็นสิทธิที่เจ้านี้ทั่วไปจะใช้สิทธิหรือไม่ก็ได้ จากความแตกต่างระหว่างเจ้านี้ผู้เป็นโจทก์กับเจ้านี้ทั่วไปเรื่องการกำหนดเป็นสิทธิและหน้าที่นั่นเอง เป็นเหตุให้กฎหมายไม่สามารถกำหนดโทษหรือมีมาตรการใดๆ กับเจ้านี้ทั่วไปที่ไม่ให้ความใส่ใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการได้ แม้ว่าเรื่องต่างๆ เหล่านั้นจะเป็นสิ่งที่ล้วนแต่เป็นการทำไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันของบรรดาเจ้านี้ทั้งหลายก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาและวิเคราะห์ต่อไปว่า การรวบรวมทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ การสืบเสาะค้นหาทรัพย์สิน การรวบรวมติดตามทรัพย์ และความรับผิดชอบในบรรดาค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมการรวบรวมทรัพย์สินนั้น ควรกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้านี้หรือไม่ หากเห็นควรกำหนดเป็นหน้าที่ ควรจะให้เป็นหน้าที่ของเจ้านี้ประเภทใด หรือควรกำหนดให้เป็นสิทธิของเจ้านี้ที่สามารถเลือกได้ว่าจะมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือไม่ และทำอย่างไรเพื่อให้เจ้านี้ให้ความสนใจเข้าร่วมในกระบวนการและใช้สิทธิของตนเองได้มากที่สุด ซึ่งผู้เขียนจะได้ทำการวิเคราะห์และเสนอแนะต่อไป

5. ข้อจำกัดเกี่ยวกับบทบาทของเจ้านี้

จากบทบาทของเจ้านี้ที่มีในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย ไม่ว่าจะเป็นบทบาทที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ หรือเป็นสิทธิของเจ้านี้ที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว พบว่า ยังมีข้อจำกัดบางประการที่เป็นเหตุให้การรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เกิดอุปสรรคและส่งผลต่อการทำหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วย

ข้อจำกัดเกี่ยวกับบทบาทของเจ้านี้ ได้แก่

5.1 การทำหน้าที่ของผู้แทนหรือทนายความ

เนื่องจากการดำเนินการใดๆ กับลูกหนี้โดยใช้สิทธิทางศาล บรรดาเจ้านี้มักมอบหมายอำนาจการดำเนินคดีให้กับผู้แทนหรือทนายความ ให้บุคคลดังกล่าวมีอำนาจดำเนิน

กระบวนการพิจารณาใดๆ ทางกฎหมายแทนเจ้าหนี้ได้ นับตั้งแต่การมอบอำนาจให้ฟ้องคดี การยื่นขอรับชำระหนี้ การเข้าร่วมและออกเสียงในที่ประชุมเจ้าหนี้ และดำเนินการอื่นใดเพื่อให้คดีลุล่วงไปจนเสร็จการ จากอำนาจการดำเนินคดีแทนเจ้าหนี้และในฐานะที่เป็นตัวแทนของเจ้าหนี้ การดำเนินการอย่างใดๆ ที่เป็นสิทธิหรือเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ ย่อมเป็นสิทธิหรือหน้าที่ของผู้แทนเช่นกัน

แต่การทำหน้าที่เป็นผู้แทนเจ้าหนี้ ย่อมมีข้อจำกัดในเรื่องข้อมูล เพราะผู้แทนหรือทนายความผู้รับมอบอำนาจจะได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ได้จากเจ้าหนี้เท่านั้น เพราะผู้แทนหรือทนายความไม่มีนิติสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลูกหนี้มาก่อน หากเจ้าหนี้ได้รับทราบหรือมีข้อมูลเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้แล้วไม่ได้แจ้งแก่ผู้แทนหรือทนายความ ผู้แทนหรือทนายความนั้นก็อาจจะรับทราบเรื่องดังกล่าวได้เลย นอกจากจะทำการสืบเสาะ ค้นหา หรือขวนขวายด้วยตนเอง แต่การสืบเสาะค้นหาข้อมูลเหล่านั้น ในบางครั้งอาจมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น และไม่คุ้มกับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนที่ผู้แทนหรือทนายความจะได้รับ เหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคทำให้บทบาทของเจ้าหนี้ที่มีต่อกระบวนการมีข้อจำกัดไปด้วย

5.2 ขาดแรงจูงใจ

การกำหนดบทบาทของเจ้าหนี้ ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่หรือสิทธิที่เจ้าหนี้มีในกระบวนการต่างก็มีอุปสรรคและข้อจำกัดที่เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ไม่ให้ความสำคัญหรือใส่ใจเข้าร่วมในกระบวนการเท่าที่ควร สังเกตได้จากการกำหนดบทบาทหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ระมัดระวังประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย และเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียมต่างๆ แต่การทำหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ไม่ทำให้เจ้าหนี้ได้รับสิทธิหรืออยู่ในฐานะที่ดีกว่าเจ้าหนี้คนอื่น และเป็นการทำหน้าที่แบบไม่มีค่าตอบแทนด้วยเหตุนี้ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์จึงอาจเกิดความคิดว่า แม้จะสามารถทำประโยชน์หรือเพิ่มมูลค่าให้กับกองทรัพย์สินของลูกหนี้ได้มากเท่าไร แต่ก็ต้องนำทรัพย์สินเหล่านั้นมารวมเป็นกองทรัพย์สินในคดี เพื่อนำมาจัดสรรแบ่งเฉลี่ยให้กับบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายต่อไป ส่วนบรรดาเจ้าหนี้คนอื่นก็มักไม่ให้ความสำคัญเข้าร่วมในกระบวนการ เนื่องจากไม่มีสิ่งจูงใจหรือประโยชน์ที่จะได้รับตอบแทน

6. บทบาทของที่ประชุมเจ้าหนี้

จากความประสงค์ของกฎหมายล้มละลายที่ไม่ต้องการให้มีคดีหลายสำนวนในเรื่องที่มีมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีเป็นอย่างเดียวกัน เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ของลูกหนี้แล้ว กฎหมายกำหนดให้บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์และเจ้าหนี้ที่มีได้เป็นโจทก์ในการฟ้องคดี ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดี ดังนั้น ในคดีล้มละลายเรื่องหนึ่งๆ จึงอาจประกอบด้วยเจ้าหนี้จำนวนหลายราย การดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับคดี และการจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ควรต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันของบรรดาเจ้าหนี้เหล่านั้น โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะทำการเรียกประชุมเจ้าหนี้เพื่อปรึกษาหารือและขอความเห็นชอบจากเจ้าหนี้ในเรื่องต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้

บทบาทของที่ประชุมเจ้าหนี้ในคดีล้มละลาย ได้แก่

(1) การให้คำปรึกษาและให้ความเห็นชอบการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้

เมื่อศาลได้มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาดแล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะต้องทำการเรียกประชุมเจ้าหนี้โดยเร็วที่สุด เพื่อปรึกษาว่าควรยอมรับคำขอประนอมหนี้ของลูกหนี้หรือควรขอให้ศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลาย และปรึกษาถึงวิธีที่จะจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ เรียกการประชุมเจ้าหนี้ครั้งนี้ว่า การประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรก (มาตรา 31) ในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรก นอกจากมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาคำขอประนอมหนี้ของลูกหนี้ หรือเพื่อพิจารณาว่าควรขอให้ศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายหรือไม่แล้ว การดำเนินการบางอย่างโดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ กฎหมายอาจกำหนดให้กระทำได้ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหนี้เสียก่อน เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็จะได้นำเข้าปรึกษา และขอความเห็นชอบจากเจ้าหนี้ในที่ประชุมเจ้าหนี้ เช่น กรณีที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่าลักษณะแห่งธุรกิจของลูกหนี้มีเหตุอันสมควรที่จะดำเนินต่อไป ตามมาตรา 120 ในขณะเดียวกัน ยังเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ได้ร่วมกันปรึกษาถึงวิธีการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ เพราะถึงแม้ว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะมีอำนาจจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ แต่โดยทั่วไปแล้วเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะนำเรื่องดังกล่าวเข้าปรึกษาหารือกับบรรดาเจ้าหนี้⁵⁵ ให้บรรดาเจ้าหนี้ที่อาจมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจการและ

⁵⁵ คำสั่งกรมบังคับคดีที่ 320/2547 เรื่อง การปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย

ทรัพย์สินของลูกหนี้ ได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในการดำเนินกระบวนการล้มละลาย และช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เพราะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในปัจจุบันมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐหรือข้าราชการ ที่มีความถนัดทางด้านกฎหมาย แต่การตัดสินใจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในบางเรื่องต้องการทักษะ ความรู้ ความสามารถ เกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านธุรกิจ เนื่องจากการทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ มิใช่เป็นการดำเนินการให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบ ขั้นตอนของกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียว เพราะถ้าการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายเป็นไปเพียงเพื่อรวบรวมแล้วขายเพื่อนำเงินมาชำระแก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย โดยไม่มีการบริหารจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ หรือทำให้ทรัพย์สินของลูกหนี้เพิ่มจำนวนหรือเพิ่มมูลค่ามากขึ้น จำนวนเงินที่บรรดาเจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้ ก็จะมีเพียงเท่าที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รวบรวมได้จากทรัพย์สินของลูกหนี้ที่มีอยู่ในเวลาที่ลูกหนี้ล้มละลายหักด้วยค่าใช้จ่ายต่างๆ ในคดี⁵⁶ เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีข้อจำกัดเรื่องทักษะ ความรู้ ความสามารถ แล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงสามารถนำเรื่องดังกล่าวเข้าปรึกษาหารือกับบรรดาเจ้าหนี้ในที่ประชุมเจ้าหนี้ได้

“เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายเป็นไปด้วยความเรียบร้อยเหมาะสม เป็นผลดีแก่คู่ความและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงมีคำสั่งดังต่อไปนี้

...

3. ในการจัดกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ในเรื่องที่กฎหมายไม่ได้บัญญัติให้ต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมเจ้าหนี้ เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่าเป็นกรณีที่มีปัญหายุ่งยากสลับซับซ้อนหรือมีผลกระทบต่อกองทรัพย์สินของลูกหนี้เป็นอย่างมากควรแก่การนำเข้าที่ประชุมเจ้าหนี้พิจารณาให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สรุปสำนวนเสนอขออนุญาตต่อผู้อำนวยการกอง เมื่อผู้อำนวยการกองมีคำสั่งแล้วหากเห็นว่าเป็นเรื่องที่สมควรเสนอต่ออธิบดีกรมบังคับคดีเพื่อพิจารณา ให้เสนอเรื่องดังกล่าวต่ออธิบดีกรมบังคับคดีหรือรองอธิบดีกรมบังคับคดีที่ได้รับมอบหมายต่อไป

...”

⁵⁶ วราภรณ์ อาษาพร, การฟื้นฟูกิจการตามพระราชบัญญัติล้มละลาย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2541) น. 3-5.

การให้ความเห็นชอบแก่การจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ บรรดาเจ้าหนี้ในที่ประชุมเจ้าหนี้จะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย หากมติของที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อกฎหมาย หรือขัดต่อประโยชน์อันร่วมกันของเจ้าหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมมีอำนาจเพิกถอนมติของที่ประชุมเจ้าหนี้ได้⁵⁷

สำหรับมติที่ประชุมเจ้าหนี้ที่อาจขอให้เพิกถอนหรือทำลายได้ มี 2 กรณี คือ กรณีที่มติดีที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อกฎหมาย และกรณีมติที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อประโยชน์อันร่วมกันของเจ้าหนี้ทั้งหลาย⁵⁸

- มติที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อกฎหมาย

กรณีมติที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อกฎหมาย มีความหมายว่ามตินั้นขัดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายล้มละลายที่บัญญัติไว้เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ตามอำนาจหน้าที่ของที่ประชุมเจ้าหนี้ เช่น เมื่อศาลชั้นต้นสั่งพิทักษ์ทรัพย์จำเลยเด็ดขาดแล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องเรียกประชุมเจ้าหนี้เพื่อปรึกษาว่าจะควรยอมรับคำขอประนอมหนี้ของลูกหนี้หรือควรขอให้ศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลาย หากปรากฏว่าลูกหนี้มิได้ขอประนอมหนี้ ก็เป็นอันว่าจะต้องถูกพิพากษาให้ล้มละลายต่อไป เจ้าหนี้จะลงมติมิให้ลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลายไม่ได้ การที่เจ้าหนี้ฝ่ายข้างมากลงมติในที่ประชุมเจ้าหนี้ไม่ให้ลูกหนี้ล้มละลาย ทั้งที่ลูกหนี้มิได้ขอประนอมหนี้ ย่อมถือเป็นมติที่ขัดต่อกฎหมายล้มละลาย เป็นการนอกเหนือไปจากบทบัญญัติในมาตรา 31 ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนและขัดต่อกฎหมายลักษณะล้มละลาย ศาลจึงสั่งให้ทำลายมติดังกล่าวได้เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ร้องขอ⁵⁹

ส่วนมติของที่ประชุมเจ้าหนี้ที่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่นซึ่งมิใช่กฎหมายล้มละลายนั้น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็สามารถยื่นคำร้องต่อศาล ขอให้ศาลสั่งห้ามมิให้ปฏิบัติตามมติที่ประชุมเจ้าหนี้ที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่ามติของที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อกฎหมายอื่นที่มีใช้กฎหมายล้มละลายได้⁶⁰ แต่ต้องมีใช้ถึงกรณีที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือ

⁵⁷ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 36.

⁵⁸ สมชาติ เลิศลิขิตวรกุล, “ฎีกาน่าคิด,” วารสารกรมบังคับคดี, เล่มที่ 20, ปีที่ 2, น. 33-34 (มีนาคม-มิถุนายน 2539).

⁵⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 955/2505 ประชุมใหญ่, 670/2526

⁶⁰ สมชาติ เลิศลิขิตวรกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 58

ศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 151⁶¹ มีตัวอย่างคำพิพากษาฎีกา⁶² ที่วินิจฉัยถึงกรณีที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่ามติที่ประชุมเจ้าหนี้เกิดโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญของนิติกรรมเป็นโมฆะขัดต่อกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือที่ประชุมเจ้าหนี้ลงมติว่าในการเก็บรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ แม้เจ้าหนี้จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วยประการใดๆ เจ้าหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งนับว่าเป็นมติที่ขัดต่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเรื่องละเมิด ตามมาตรา 420 ซึ่งบัญญัติว่า ถ้าจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้เขาเสียหายแก่ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ผู้นั้นจะต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน⁶³ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ชอบที่จะยื่นคำร้องต่อศาลให้ศาลสั่งห้ามมิให้ปฏิบัติตามมติที่ประชุมเจ้าหนี้ นั้น ตามมาตรา 36 ได้

- มติที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อประโยชน์อันร่วมกันของเจ้าหนี้ทั้งหลาย

กรณีมติที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อประโยชน์อันร่วมกันของเจ้าหนี้ทั้งหลาย หมายถึง มติที่ทำให้เกิดผลได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างเจ้าหนี้ด้วยกัน หรือมติที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เจ้าหนี้ส่วนใหญ่⁶⁴ หรือเป็นมติที่ให้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้เพียงส่วนน้อยเท่านั้น⁶⁵ เช่น กรณีที่ลูกหนี้นำทรัพย์สินออกให้เช่า ต่อมาผู้เช่าทรัพย์สินของลูกหนี้ผิดนัดชำระค่าเช่า เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้บอกเลิกสัญญาเช่าโดยชอบแล้ว การที่ที่ประชุมเจ้าหนี้มีมติไม่ให้ฟ้องขับไล่และเรียกค่าเช่ากับค่าเสียหายจากผู้เช่าและผู้ค้ำประกัน โดยหวังว่าจะได้เงินค่าเช่าในอนาคตจนครบระยะเวลาเช่า จึงเป็นมติที่ขัดต่อประโยชน์อันร่วมกันของเจ้าหนี้ทั้งหลายอันจะพึงได้รับจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ เพราะเมื่อสัญญาเช่าสิ้นสุดลงเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์จากค่าเช่าในอนาคตตามที่ที่ประชุมเจ้าหนี้มีความคาดหวังไว้แต่อย่างใด เพราะเมื่อที่ประชุมเจ้าหนี้มีมติไม่ฟ้องขับไล่และเรียกค่าเช่ากับค่าเสียหายจากผู้เช่าและผู้ค้ำประกันนั้น เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ทั้งหลายหมดสิทธิที่จะได้รับค่าเช่าที่ค้างชำระและค่าเสียหายจากผู้เช่าและผู้ค้ำประกัน⁶⁶ หรือกรณีที่มติที่ประชุมเจ้าหนี้ไม่ได้คะแนนเสียงเท่าที่ต้องการ หรือมติคะแนนเสียงข้างมากมาจากเจ้าหนี้ผู้มีส่วนได้เสียในผลแห่งมตินั้น มติ

⁶¹ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 138.

⁶² คำพิพากษาฎีกาที่ 2435/2540

⁶³ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 137-138.

⁶⁴ สมชาติ เลิศลิขิตวรกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 58

⁶⁵ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 138.

⁶⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 689/2534

ดังกล่าวเหล่านี้ ย่อมถือว่าเป็นมติที่ขัดต่อประโยชน์อันร่วมกันของเจ้าหนี้ทั้งหลาย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีสิทธิขอให้เพิกถอนหรือทำลายมติได้

ถ้าพิจารณาอย่างเผินๆ กรณีมติที่ประชุมเจ้าหนี้ขัดต่อประโยชน์อันร่วมกันของเจ้าหนี้ ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ เพราะเมื่อขึ้นชื่อว่าเป็นมติ ก็ต้องมาจากเสียงของเจ้าหนี้ฝ่ายจำนวนหนึ่งข้างมาก อยู่แล้ว เมื่อเสียงข้างมากเห็นควรอย่างไร ก็น่าจะถือว่าเขาได้คิดแล้วว่าสิ่งที่เห็นควรนั้นสมประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้แล้ว สำหรับในคดีที่มีเจ้าหนี้จำนวนน้อยรายก็น่าจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายให้ยุ่งยาก แต่ในบางคดีที่มีเจ้าหนี้หลายราย และมติที่เกิดขึ้นในการประชุมเจ้าหนี้ขึ้นนั้นเกิดจากเจ้าหนี้ซึ่งมาประชุมเพียง 2-3 รายเท่านั้น เพราะการประชุมเจ้าหนี้ไม่ได้มีการกำหนดองค์ประชุมไว้เป็นจำนวนแน่นอน ไม่ว่าจะมีเจ้าหนี้มาเข้าร่วมประชุมมากน้อยเพียงใด ก็สามารถดำเนินการประชุมเจ้าหนี้ได้ กรณีเช่นนี้ อาจทำให้ต้องคิดวามติที่เกิดขึ้นสมประโยชน์ของเจ้าหนี้ทั่วไปหรือไม่ ถ้าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่าเป็นมติที่ขัดต่อประโยชน์ร่วมกันของเจ้าหนี้ และเห็นว่าเป็นกรณีที่ควรให้ศาลมีคำสั่งห้ามมิให้ปฏิบัติตามมตินั้น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมมีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำสั่งตามที่ศาลจะเห็นสมควรต่อไป⁶⁷

(2) การแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการเจ้าหนี้

ในคดีที่มีเจ้าหนี้หลายราย การเรียกประชุมเจ้าหนี้อาจทำได้ยาก หรือเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ในที่ประชุมเจ้าหนี้อาจมีการแต่งตั้งเจ้าหนี้ขึ้นทำหน้าที่เป็นกรรมการเจ้าหนี้ เพื่อแทนบรรดาเจ้าหนี้ในการดำเนินกระบวนการต่างๆ ในคดีต่อไปได้ (มาตรา 37) รวมถึงการถอดถอนเจ้าหนี้จากการเป็นกรรมการเจ้าหนี้ หรือการแต่งตั้งเจ้าหนี้รายหนึ่งรายใดเพื่อแทนในตำแหน่งที่ว่างลงได้ด้วย (มาตรา 39 วรรคท้าย)

เมื่อที่ประชุมเจ้าหนี้ได้แต่งตั้งกรรมการเจ้าหนี้ขึ้นเพื่อแทนเจ้าหนี้ทั้งหลายในกิจการเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ กรรมการเจ้าหนี้จึงถือได้ว่าเป็นตัวแทนของที่ประชุมเจ้าหนี้ มติของกรรมการเจ้าหนี้ก็ถือเป็นมติของที่ประชุมเจ้าหนี้ และอยู่ในบังคับของมาตรา 36 ด้วย⁶⁸ ดังนั้น ถ้าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่ามติของกรรมการเจ้าหนี้เป็นมติที่ขัดต่อกฎหมาย หรือ

⁶⁷ ประพนธ์ ศาตะมาน และ ประการ กาญจนศูนย์, ข้อสังเกตในการตั้งน้ำหนักพยานหลักฐาน การเขียนคำพิพากษาและหลักปฏิบัติในกฎหมายล้มละลาย, (กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนช่างพิมพ์เพชรรัตน์, 2512), น. 88-89.

⁶⁸ คำพิพากษาฎีกาที่ 3182/2540

ประโยชน์ร่วมกันของเจ้าหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมมีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำสั่งตามที่ศาลจะเห็นสมควรได้

ในกรณีที่มีการแต่งตั้งกรรมการเจ้าหนี้ ที่ประชุมเจ้าหนี้อาจมีมติเห็นชอบให้คณะกรรมการเจ้าหนี้ได้รับค่าตอบแทน หรืออาจมีมติอนุมัติค่าใช้จ่ายสำหรับกรรมการเจ้าหนี้ในการทำหน้าที่จัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้แทนเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจแก่ผู้ซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ เพราะมีเช่นนั้นแล้ว การทำหน้าที่ในฐานะเป็นกรรมการเจ้าหนี้อาจเป็นการสร้างภาระให้กับผู้ที่ได้รับการคัดเลือก และไม่ต้องการับภาระหน้าที่รวมถึงภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้าร่วมประชุม เป็นต้น

(3) การให้ความเห็นชอบแทนกรรมการเจ้าหนี้

การทำหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในบางกรณี กฎหมายได้กำหนดให้ต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหนี้ ที่ประชุมเจ้าหนี้ กรรมการเจ้าหนี้ หรือศาล แต่สำหรับในบางคดีอาจไม่มีการแต่งตั้งกรรมการเจ้าหนี้ เนื่องจากมีเจ้าหนี้จำนวนน้อยราย การเรียกประชุมเจ้าหนี้เพื่อปรึกษา พิจารณา ขอความเห็นชอบในการดำเนินการบางอย่างสามารถทำได้ง่าย ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย การใดที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องขอความเห็นชอบจากกรรมการเจ้าหนี้ ตามมาตรา 145 เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็สามารถขอความเห็นชอบเรื่องดังกล่าวจากที่ประชุมเจ้าหนี้แทนได้ (มาตรา 41)

(4) การแต่งตั้งเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์

จากที่ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มาแล้วข้างต้น ว่าในทุกคดีจำเป็นต้องมีเจ้าหนี้ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้ริเริ่มคดีหรือเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เป็นผู้รับผิดชอบในบรรดาค่าธรรมเนียม เงินประกันค่าเสียหายและค่าใช้จ่ายต่างๆ ในคดี ช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวม จำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ แต่หากมีกรณีใดที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ขัดขึ้นหรือละเลยไม่ช่วยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ หรือไม่ให้ประกันดังกล่าว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ด้วยความเห็นชอบจากที่ประชุมเจ้าหนี้ มีอำนาจที่จะแต่งตั้งเจ้าหนี้รายอื่นเพื่อทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์แทนเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เดิมได้ (มาตรา 156)

นอกจากการแต่งตั้งเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ในกรณีที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เดิมไม่เต็มใจทำหน้าที่ของตนตามที่กฎหมายกำหนด ยังมีกรณีที่ที่ประชุมเจ้าหนี้ต้องทำการแต่งตั้งเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ในอีกกรณีหนึ่ง คือ การล้มละลายของลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคล ที่มีการร้องขอให้ล้มละลายโดยผู้ชำระบัญชีของนิติบุคคล เพราะการขอให้ลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคลล้มละลายสามารถทำได้สองกรณี

คือ การฟ้องขอให้ล้มละลายโดยเจ้าหนี้ที่มีหนี้รายหนึ่งหรือหลายรายรวมกันเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท⁶⁹ กับการร้องขอให้ลูกหนี้ล้มละลายโดยผู้ชำระบัญชีของนิติบุคคลนั้น ถ้าปรากฏว่าเงินลงทุนหรือเงินค่าหุ้นได้ใช้เสร็จหมดแล้วสินทรัพย์ยังไม่พอกับหนี้สิน เมื่อผู้ชำระบัญชีร้องขอและศาลได้มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดนิติบุคคลแล้ว ที่ประชุมเจ้าหนี้จะต้องมีการแต่งตั้งเจ้าหนี้รายใดรายหนึ่งขึ้นเพื่อทำหน้าที่และมีสิทธิเสมือนเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ (มาตรา 88)

มีข้อสังเกตว่า การแต่งตั้งเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนใหม่นั้น ไม่ควรให้เจ้าหนี้มีประกันตามมาตรา 95 ซึ่งมีได้ขอรับชำระหนี้เข้าเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์แทนเจ้าหนี้ผู้เป็นเดิม เนื่องจากไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เจ้าหนี้มีประกัน เพราะเจ้าหนี้มีประกันมีสิทธิเฉพาะเหนือทรัพย์สินอันลูกหนี้ให้ไว้เป็นหลักประกันเท่านั้น ไม่อาจบังคับเอาทรัพย์สินอย่างอื่นของลูกหนี้ได้อีก ทั้งจะเป็นผลร้ายแก่ลูกหนี้ที่หมดโอกาสในการที่จะหลุดพ้นจากสภาพที่ต้องตกเป็นบุคคลล้มละลายอีกด้วย⁷⁰

7. บทบาทของกรรมการเจ้าหนี้

กระบวนการที่จะทำให้เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ได้ใช้สิทธิของตนเอง คอยสอดส่องดูแลการทำหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้อย่างทั่วถึง สำหรับในคดีที่มีเจ้าหนี้จำนวนหลายราย การเรียกประชุมเจ้าหนี้อาจทำได้ยาก เกิดภาระขึ้นทั้งต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์และเจ้าหนี้ หรืออาจเสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก การแต่งตั้งกลุ่มบุคคลขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ ทำหน้าที่ต่างๆ แทนเจ้าหนี้ในขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดให้แจ้งหรือบอกกล่าวหรือขอความเห็นชอบจากเจ้าหนี้ ให้กรรมการเจ้าหนี้เป็นผู้มีอำนาจทำการแทน จึงเป็นการเอื้ออำนวยความสะดวกและเพิ่มโอกาสให้แก่เจ้าหนี้ได้รักษาสิทธิของตนเองและมีส่วนร่วมในกระบวนการได้

กรรมการเจ้าหนี้ เกิดจากการลงมติแต่งตั้งของที่ประชุมเจ้าหนี้ ผู้ที่จะถูกแต่งตั้งเป็นกรรมการเจ้าหนี้คัดเลือกจากเจ้าหนี้ที่ยื่นขอรับชำระหนี้และศาลได้สั่งรับคำขอรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้รายนั้นแล้ว หรืออาจเป็นผู้รับมอบอำนาจเจ้าหนี้ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการเจ้าหนี้ได้ (มาตรา 37 วรรคสอง) หากเจ้าหนี้รายใดยังไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้หรือยื่นแล้วแต่ศาลยังไม่ได้มีคำสั่งคำขอรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ นั้น เจ้าหนี้หรือผู้รับมอบอำนาจที่ได้รับการแต่งตั้งจะกระทำการ

⁶⁹ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 9(2).

⁷⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 3283/2532

เป็นกรรมการเจ้าหนี้ไม่ได้จนกว่าจะได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้และต้องรอจนกว่าศาลจะมีคำสั่งรับคำขอรับชำระหนี้แล้ว จึงจะทำการเป็นกรรมการเจ้าหนี้ได้ เพราะเจ้าหนี้ที่ไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้หรือเจ้าหนี้ที่ศาลไม่รับคำขอรับชำระหนี้ ย่อมไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะเป็นเจ้าหนี้ในคดีล้มละลาย จึงไม่ชอบที่จะให้เข้ามาทำการเป็นกรรมการเจ้าหนี้⁷¹ เนื่องจากการมีส่วนได้เสียในคดีเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มั่นใจได้ว่า การให้ความเห็นชอบแก่การกระทำใดๆ ที่ต้องอาศัยมติของกรรมการเจ้าหนี้ จะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้อย่างแท้จริง

บทบาทของกรรมการเจ้าหนี้ในคดีล้มละลาย ได้แก่

(1) การเป็นตัวแทนของบรรดาเจ้าหนี้

กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยอาจปรึกษาถึงวิธีการจัดการ และปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการเรียกประชุมเจ้าหนี้เพื่อขอมติเห็นชอบในการดำเนินการต่างๆ นั้น แต่เนื่องจากการเรียกประชุมเจ้าหนี้บางกรณีอาจไม่สะดวก เพราะเหตุที่มีเจ้าหนี้จำนวนมาก ไม่สามารถเรียกเจ้าหนี้ทุกรายมาประชุม ทั้งอาจเสียเวลาและค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ที่ประชุมเจ้าหนี้อาจลงมติตั้งกรรมการเจ้าหนี้ขึ้นเพื่อแทนบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ (มาตรา 37) ให้ความเห็นชอบแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในเรื่องต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้

จากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ กรรมการเจ้าหนี้ตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL ย่อมมีความชอบธรรมที่จะได้รับค่าตอบแทน โดยศาลมีอำนาจที่จะจำกัดค่าใช้จ่ายสำหรับกรรมการเจ้าหนี้ได้หากเห็นว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่มีจำนวนสูงเกินควร ในกรณีที่มิมีแนวทางกำหนดให้กรรมการเจ้าหนี้ได้รับค่าตอบแทนนั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงจำนวนทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วยว่ามีเพียงพอสำหรับชำระเป็นค่าตอบแทนกรรมการเจ้าหนี้หรือไม่ เพราะการกำหนดให้ค่าตอบแทนดังกล่าวเป็นค่าใช้จ่ายที่ได้รับชำระจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ อาจเป็นการสร้างภาระให้กับกองทรัพย์สินของลูกหนี้มากเกินไป หากมีความเห็นว่าค่าตอบแทนดังกล่าวไม่ควรได้รับชำระจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ อาจกำหนดให้มีการชำระจากเจ้าหนี้เองก็ได้ เพื่อเป็นการลดภาระให้กับกองทรัพย์สินในคดีล้มละลาย

เนื่องจากการทำหน้าที่เป็นกรรมการเจ้าหนี้ตามกฎหมายล้มละลายของไทยมักเป็นการทำหน้าที่แบบให้เปล่า ไม่มีค่าตอบแทน แต่การทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ โดยเฉพาะเรื่องการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้อาจมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ค่าใช้จ่าย

⁷¹ โชค จารุจินดา, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 29 น. 154.

เหล่านั้นจึงควรเป็นสิ่งที่ให้เจ้าหนี้ได้มีความรับผิดชอบร่วมกัน หรือหากลูกหนี้มีทรัพย์สินเพียงพออาจให้มีการจ่ายจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ก็ได้

(2) การให้คำปรึกษาและให้ความเห็นชอบการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้

ในการจัดการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ เป็นเรื่องที่มีผลต่อส่วนได้เสียของบรรดาเจ้าหนี้โดยตรง หากรวบรวมทรัพย์สินได้มาก ก็ยิ่งทำให้มีทรัพย์สินที่สามารถนำมาแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้มากขึ้นด้วย และเพื่อให้เจ้าหนี้เหล่านั้นได้ร่วมกันมีบทบาทถึงการกำหนดวิธีการในการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ กฎหมายจึงระบุให้การดำเนินการบางอย่างเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะกระทำต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากกรรมการเจ้าหนี้แล้ว เช่น การขายทรัพย์สินของลูกหนี้ที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รวบรวมมาได้โดยวิธีอื่นนอกจากการขายทอดตลาด⁷² การถอนการยึดทรัพย์ในคดีล้มละลาย การโอนหรือการขายทรัพย์สินใดๆ โดยวิธีอื่นนอกจากการขายทอดตลาด การสละสิทธิ การฟ้องหรือถอนฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินในคดีล้มละลาย หรือฟ้องหรือถอนฟ้องคดีล้มละลาย การประนีประนอมยอมความ หรือมอบคดีให้อนุญาตตุลาการวินิจฉัย⁷³ รวมถึงการต่อสู้คดีใดๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วย แม้กฎหมายจะไม่ได้บัญญัติว่าจะต้องได้รับความเห็นชอบจากกรรมการเจ้าหนี้เสียก่อนจึงจะกระทำการดังกล่าวได้ก็ตาม⁷⁴

มีข้อสังเกตว่า มติของกรรมการเจ้าหนี้ ตามมาตรา 38 กำหนดให้ถือเสียงข้างมากของผู้มาประชุม โดยไม่คำนึงถึงจำนวนหนี้ ซึ่งต่างจากความหมายของคำว่า “มติ” ในที่ประชุมเจ้าหนี้ ที่ถือเอาจำนวนหนี้ของเจ้าหนี้เป็นสำคัญ

(3) การรักษาผลประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้

เนื่องด้วยสถานะของกรรมการเจ้าหนี้เป็นเสมือนตัวแทนของเจ้าหนี้ โดยได้รับการแต่งตั้งจากที่ประชุมเจ้าหนี้ให้ทำหน้าที่เป็นกรรมการเจ้าหนี้ ดังนั้น การดำเนินการใดๆ ของกรรมการเจ้าหนี้ ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องได้รับความเห็นชอบจากกรรมการเจ้าหนี้ กรรมการเจ้าหนี้ที่ได้รับการแต่งตั้งจึงมีหน้าที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของบรรดาเจ้าหนี้ที่พึงได้รับให้มากที่สุด แม้กฎหมายจะมีได้ระบุหน้าที่ของกรรมการเจ้าหนี้ไว้เป็นพิเศษก็ตาม ดังนั้น ในกรณีที่บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้มีผลประโยชน์ขัดแย้งหรือมีส่วนได้เสียเป็น

⁷² พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 123 วรรคสอง.

⁷³ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 145.

⁷⁴ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 124.

ส่วนตัวอันมีแนวโน้มที่จะกระทบต่อความเป็นกลางในการทำหน้าที่นั้น เจ้าหนี้รายดังกล่าวอาจ สละสิทธิหรือถูกตัดออกจากการมีส่วนร่วมในคณะกรรมการได้ เพื่อเป็นการให้ความมั่นใจว่าการ ทำหน้าที่แทนเจ้าหนี้ทั้งหลายเป็นไปอย่างอิสระและเป็นกลาง ซึ่งจะเป็นการสอดคล้องกับแนว ทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL ที่มีความต้องการให้ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการ เจ้าหนี้สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรม และทำหน้าที่ตามเจตนารมณ์ของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ได้

เมื่อที่ประชุมเจ้าหนี้ได้แต่งตั้งกรรมการเจ้าหนี้ขึ้นตามมาตรา 37 แล้ว มติของ กรรมการเจ้าหนี้เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ จึงถือว่าเป็นมติของที่ประชุมเจ้าหนี้ด้วย และอยู่ในบังคับของมาตรา 36⁷⁵ ที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งห้ามมิ ให้ปฏิบัติตามมติดังกล่าวได้ หากเห็นว่ามตินั้นจะขัดต่อกฎหมายหรือประโยชน์อันร่วมกันของ เจ้าหนี้โดยทั่วไป

จากการศึกษาบทบาทที่ประชุมเจ้าหนี้และกรรมการเจ้าหนี้ตามพระราชบัญญัติ ล้มละลาย พุทธศักราช 2483 พบว่า เป็นการเพิ่มโอกาสให้เจ้าหนี้ได้ใช้สิทธิในการมีส่วนร่วมใน กระบวนการล้มละลายมากขึ้นนอกเหนือไปจากการให้เจ้าหนี้แต่ละรายได้มีส่วนร่วมหรือมีบทบาท หน้าที่ในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ การใช้สิทธิมีส่วนร่วมโดยผ่านทางที่ประชุม เจ้าหนี้หรือกรรมการเจ้าหนี้ ได้แก่ การให้ความเห็นชอบหรือให้ความยินยอมแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ ทรัพย์ในเรื่องต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ หรือตามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะนำเรื่องเข้า ปรีกษาในที่ประชุมเจ้าหนี้หรือกรรมการเจ้าหนี้ แล้วแต่กรณี และยังเป็นเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ได้ มีส่วนร่วมในการกำกับดูแลเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ มีข้อสังเกตว่า ในต่างประเทศมีการสนับสนุน ให้เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในการกำกับดูแลผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) เช่นในประเทศอังกฤษ เพราะการทำหน้าที่ของผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ถือเป็นการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่ เจ้าหนี้ หากเจ้าหนี้เห็นว่าผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) มิได้ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปเพื่อ ประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้หรือเห็นว่าเป็นผู้ที่ไม่เหมาะสมทำหน้าที่ต่อไป ที่ประชุมเจ้าหนี้หรือ กรรมการเจ้าหนี้สามารถถอดถอนผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) และแต่งตั้งผู้จัดการทรัพย์สิน หรือทรัสต์ (Trustee) ขึ้นใหม่แทนตำแหน่งที่ว่างลงได้ ต่างจากการทำหน้าที่ของเจ้าพนักงาน พิทักษ์ทรัพย์ตามกฎหมายล้มละลายของไทย ที่มีการแต่งตั้งและถอดถอนโดยรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงยุติธรรม เจ้าหนี้จึงไม่สามารถมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์โดย การคัดเลือก แต่งตั้ง และถอดถอนเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้อย่างในประเทศอังกฤษ

⁷⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 3182/2540

นอกจากนี้ สำหรับบทบาทในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดว่าการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ควรถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่หรือเป็นสิทธิของเจ้าหนี้ดังที่ได้กล่าวถึงในตอนต้น เจ้าหนี้โดยที่ประชุมเจ้าหนี้หรือกรรมการเจ้าหนี้อาจมีมติแต่งตั้งให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง อาจเป็นเจ้าหนี้หรือบุคคลภายนอกให้เป็นผู้ทำหน้าที่ติดตามรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ หรืออาจแต่งตั้งให้กรรมการเจ้าหนี้รับผิดชอบในภาระหน้าที่ดังกล่าวเองก็ได้ หากสามารถแต่งตั้งตัวแทนขึ้นเพื่อแทนเจ้าหนี้ในการติดตามรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้แล้ว ที่ประชุมเจ้าหนี้หรือกรรมการเจ้าหนี้อาจกำหนดให้ค่าบำเหน็จหรือค่าตอบแทนหรืออนุมัติค่าใช้จ่ายสำหรับกรณีดังกล่าวด้วย หากดำเนินการได้ดังนี้ ก็จะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เจ้าหนี้มีบทบาทในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เพิ่มมากขึ้น

8. บทบาทของเจ้าหนี้ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ

จากสภาพสังคมอุตสาหกรรมยุคใหม่และสังคมการค้า ย่อมมีความต้องการใช้สินเชื่อ (Credit) แสวงหาทุนสำหรับใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อเพิ่มผลกำไรให้กับธุรกิจ ความสามารถในการหาแหล่งกู้ยืมเงินทุนขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าของธุรกิจว่าสามารถเติบโตได้รวดเร็วเพียงใด จากนั้น การจัดหาแหล่งเงินทุนหรือการให้สินเชื่อที่เป็นเชิงพาณิชย์ รวมถึงธุรกิจการให้กู้ยืมที่มีหลักประกันจึงมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งแบบระยะยาว (Long-term) และแบบระยะสั้น (Short-term)⁷⁶ เมื่อผู้ประกอบการให้สินเชื่อและผู้ให้บริการขอสินเชื่อมีมากขึ้น โอกาสที่ลูกค้านหรือลูกหนี้ผิดนัดชำระหนี้จึงมีมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น หากมีการดำเนินกระบวนการใดๆ ทางกฎหมายกับลูกหนี้ เจ้าหนี้ในฐานะที่เป็นเจ้าของทุนจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการดังกล่าวด้วย

ในกระบวนการของกฎหมายล้มละลาย เจ้าหนี้ดูเหมือนว่าจะไม่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการ แต่ในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น เป็นส่วนสำคัญต่อกฎหมายล้มละลาย โดยเฉพาะบทบาทในการถ่วงดุลหรือคานอำนาจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ในกระบวนการ อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญในการรักษาผลประโยชน์ของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้⁷⁷

⁷⁶ Fiona Tolmie, *supra* note 1, pp. 8-9.

⁷⁷ Roman Tomasic, "Creditor Participation in Insolvency Proceedings", Retrived February 13, 2009, from <http://www.oecd.org>

8.1 เจ้าหนี้ (Creditor)

เมื่อลูกหนี้ประสบความล้มเหลวทางธุรกิจ มีคำถามมากมายหลายประการว่า สาเหตุแห่งความล้มเหลวนั้นเกิดจากอะไร โดยส่วนมากมักมองว่า ความล้มเหลวเป็นผลมาจากการบริหารจัดการงานที่ผิดพลาด และมีส่วนน้อยที่มีสาเหตุมาจากความโชคร้าย แม้ว่าจะบริหารจัดการธุรกิจอย่างเต็มที่แล้ว แต่ก็ไม่สามารถพยุงธุรกิจให้อยู่รอดได้ การที่ลูกหนี้เริ่มประสบปัญหาแต่ยังไม่ถึงขั้นมีหนี้สินล้นพ้นตัว เจ้าหนี้มักมีความพยายามโน้มน้าวให้ลูกหนี้ชำระหนี้หรือเข้าดำเนินการบังคับหนี้ในจำนวนที่ลูกหนี้ยังเป็นหนี้อยู่

สิทธิของเจ้าหนี้ อาจเป็นสิทธิต่อตัวบุคคล (in personam) ที่จะดำเนินคดีกับลูกหนี้ หรือในบางกรณีอาจเป็นสิทธิทางทรัพย์สิน (in rem) ที่มีเหนือทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองของลูกหนี้ ในขณะที่เจ้าหนี้บางรายอาจมีสิทธิในการช่วยตนเอง (Self-help) ให้ได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้ เช่น ผู้ประกอบการสาธารณูปโภค (Utility Companies) อาจดัดให้บริการจนกว่าจะได้รับชำระหนี้ที่ยังค้างอยู่⁷⁸ เป็นต้น แต่เจ้าหนี้บางรายที่ไม่มีสิทธิ Self-help เหนือทรัพย์สินของลูกหนี้ และไม่สามารถโน้มน้าว ชักจูงใจให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ ก็จะใช้สิทธิของตนเองโดยผ่านกระบวนการทางศาล

กฎหมายของประเทศอังกฤษ ได้พัฒนากระบวนการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของบุคคลธรรมดาและการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของบริษัทขึ้นจากกฎหมายพ่อค้า (Merchant Law) เป็นระบบกฎหมายล้มละลาย โดยมุ่งคำนึงถึงผลประโยชน์ของเจ้าหนี้ ลูกหนี้ และประโยชน์สาธารณะ กฎหมายล้มละลายของประเทศไทย วางรูปแบบของการล้มละลายแยกออกเป็น การล้มละลายของบุคคลธรรมดา และการล้มละลายของนิติบุคคล การล้มละลายทั้งสองประเภทสามารถริเริ่มขึ้นได้หลายวิธี เช่น การริเริ่มคดีโดยเจ้าหนี้ (Creditor's Petition) หรือการริเริ่มคดีโดยลูกหนี้ (Debtor's Petition) บทบาทของเจ้าหนี้ในฐานะเป็นผู้ริเริ่มคดีล้มละลาย มีอยู่ทั้งรูปแบบของการร้องขอให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล เพราะการที่บุคคลหนึ่งๆ ประสบภาวะทางการเงิน จนไม่สามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อบรรดาเจ้าหนี้และสภาพสังคม เศรษฐกิจโดยรวม

กฎหมายล้มละลายจึงเป็นกฎหมายซึ่งเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยศาลอาจมีคำสั่งหรือมีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ซึ่งมีหนี้สินล้นพ้นตัวเป็นบุคคล

⁷⁸ Fiona Tolmie, *supra* note 1, p. 27.

ล้มละลาย ซึ่งมีผลทำให้ลูกหนี้หมดความสามารถในการจัดการทรัพย์สินของตนเอง เพื่อประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้ และให้ความคุ้มครองแก่เจ้าหนี้ให้ได้รับการแบ่งเฉลี่ยทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเป็นธรรมตามสิทธิของตน ช่วยให้ลูกหนี้ได้ปลดเปลื้องภาระหนี้สินและสามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่ อีกทั้งยังเป็นการปกป้องรักษาผลประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้และสังคม โดยกำหนดให้มีกระบวนการไต่สวนลูกหนี้ และลงโทษลูกหนี้ที่ไม่สุจริตหรือประพฤติผิดหน้าที่ของตน⁷⁹

บทบาทของเจ้าหนี้ในกระบวนการล้มละลายตามกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ ได้แก่

(1) การชำระค่าธรรมเนียมและเงินประกัน

เมื่อมีการยื่นคำขอให้ลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลายแล้ว ผู้ยื่นคำขอ (ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหนี้หรือลูกหนี้) จะต้องจัดให้มีการประกาศหรือโฆษณาการยื่นคำขอนั้นและต้องแสดงหลักฐานต่อศาลว่าได้มีการประกาศหรือโฆษณาดังกล่าวแล้ว จากนั้นผู้ยื่นคำขอยังมีหน้าที่ต้องชำระค่าธรรมเนียม และเงินประกันค่าใช้จ่ายในคดี สำหรับในกรณีที่การเริ่มต้นคดีล้มละลายเกิดขึ้นโดยเจ้าหนี้ ไม่ว่าจะเป็นการร้องขอให้บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลล้มละลาย เจ้าหนี้ผู้ริเริ่มคดีจึงมีหน้าที่รับผิดชอบค่าธรรมเนียม รวมถึงเงินประกันในการดำเนินคดีด้วยตนเอง

เจ้าหนี้ (Creditor)⁸⁰ ตามกฎหมายล้มละลาย คือ บุคคลที่มีหนี้ตามกฎหมายล้มละลาย (Bankruptcy Debts)⁸¹ ซึ่งได้แก่ หนี้หรือความรับผิดที่เกิดขึ้นและมีอยู่ก่อนการล้มละลายของลูกหนี้ หนี้หรือความรับผิดที่จะมีขึ้นหลังการล้มละลายของลูกหนี้แต่เกิดขึ้นก่อนการล้มละลาย และดอกเบี้ยในหนี้หรือความรับผิดดังกล่าว

กรณีที่เจ้าหนี้เป็นผู้ยื่นคำขอ⁸² (Creditor's Petition) ปัจจุบันคิดค่าธรรมเนียมศาล (Court Fee) เป็นจำนวน £190 และเงินประกันสำหรับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (Official Receiver's Deposit) จำนวน £370

⁷⁹ J.H.Thompson, The Principles of Bankruptcy Law, (Great Britain: The Stellar Press Hatfield Herts, 1979), p. 1.

⁸⁰ Insolvency Act 1986, section 383(1).

⁸¹ Insolvency Act 1986, section 382(1).

⁸² ปัจจุบันกำหนดจำนวนหนี้ขั้นต่ำสำหรับ Creditor's Petition ในกรณีที่ลูกหนี้เป็นบุคคลธรรมดาไว้ที่ £750 (Insolvency Act 1986, section 267(4))

และสำหรับกรณีที่ถูกหนี้เป็นผู้ยื่นคำขอ (Debtor's Petition) ปัจจุบันคิดค่าธรรมเนียมศาล (Court Fee) เป็นจำนวน £140 และเงินประกันสำหรับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (Official Receiver's Deposit) จำนวน £310

(2) การพิสูจน์หนี้ (Proof of Debt)

เมื่อลูกหนี้ตกเป็นบุคคลที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว เจ้าหนี้คนหนึ่งคนใดย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเลิกกิจการ หรือให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาล้มละลายได้ เจ้าหนี้จะมีสิทธิและอำนาจเหนือลูกหนี้ โดยเฉพาะสิทธิของเจ้าหนี้ไม่มีประกันในการพิสูจน์ถึงการเลิกกิจการและการล้มละลายของลูกหนี้ และสิทธิที่จะได้รับส่วนแบ่งเฉลี่ยในทรัพย์สินของลูกหนี้ตามสัดส่วนแห่งหนี้ ด้วยกระบวนการขอพิสูจน์หนี้ (Proving Debts) เพราะเมื่อศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายแล้ว เจ้าหนี้ไม่มีประกันจะไม่สามารถฟ้องให้ลูกหนี้รับผิดชอบในมูลหนี้ซึ่งอาจขอพิสูจน์หนี้ในคดีล้มละลายได้อีก สิทธิของเจ้าหนี้จะถูกเปลี่ยนไปเป็นสิทธิในการขอพิสูจน์หนี้ในคดีล้มละลาย

การพิสูจน์หนี้ เป็นหลักการในทำนองเดียวกับการขอรับชำระหนี้ตามกฎหมายไทย ซึ่งกำหนดให้เจ้าหนี้ต้องยื่นขอรับชำระหนี้เข้ามาว่าเป็นหนี้ประเภทที่ขอรับชำระหนี้ในกระบวนการล้มละลายได้หรือไม่ และจะมีการจัดแบ่งลำดับชั้นเจ้าหนี้เพื่อพิจารณาสิทธิในการเข้าประชุมและออกเสียงในที่ประชุมเจ้าหนี้ และสำหรับเจ้าหนี้มีประกัน กฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษได้ให้ความรับรองสิทธิของเจ้าหนี้มีประกันไว้ว่าไม่จำเป็นต้องยื่นขอรับชำระหนี้เข้ามาในกระบวนการล้มละลายก็ได้ แต่หากเจ้าหนี้มีประกันประสงค์จะยื่นขอรับชำระหนี้ เจ้าหนี้มีประกันจะต้องขายหลักประกันแล้วยื่นขอรับชำระหนี้ในหนี้ส่วนที่ขาดอย่างหนี้ที่ไม่มีประกัน ติราคาหลักประกันเข้ามาแล้วยื่นขอรับชำระหนี้ในหนี้ส่วนที่ขาด หรือสละหลักประกันแล้วยื่นขอรับชำระหนี้เต็มจำนวนในฐานะเจ้าหนี้ไม่มีประกัน

มีข้อสังเกตว่า การยื่นคำขอพิสูจน์หนี้ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษไม่ได้กำหนดระยะเวลายื่นขอพิสูจน์หนี้ไว้ แต่เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่จะกำหนดให้เจ้าหนี้ยื่นคำขอพิสูจน์หนี้ภายในระยะเวลาที่เห็นสมควรตามความเหมาะสมแต่ละคดี เพราะในบางคดีอาจมีเจ้าหนี้จำนวนมาก การกำหนดระยะเวลาไว้อาจทำให้เจ้าหนี้ยื่นขอพิสูจน์หนี้ไม่ทัน หรือในบางคดีที่มีเจ้าหนี้จำนวนน้อย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมมีอำนาจกำหนดระยะเวลาให้สั้นขึ้นเพื่อกระบวนการพิจารณาที่รวดเร็ว⁸³

⁸³ ธนศ ไชยหมาน, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 38 น. 58.

ในกระบวนการพิสูจน์หนี้ ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) จะเป็นผู้ตรวจคำขอรับชำระหนี้ว่าเจ้าหนี้รายนั้นมีสิทธิได้รับชำระหนี้หรือไม่ ในลำดับอย่างไร และเป็นจำนวนเท่าใด ส่วนเจ้าหนี้ที่มีข้อโต้แย้งคำวินิจฉัยของผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ไม่ว่าจะเป็นการโต้แย้งในคำวินิจฉัยที่เกี่ยวกับหนี้ของตนเองหรือหนี้ของเจ้าหนี้รายอื่น ก็สามารถยื่นคำร้องต่อศาลได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด

เมื่อเจ้าหนี้ได้รับการพิสูจน์หนี้แล้ว เจ้าหนี้จะได้รับการรับรองที่จะได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ด้วยการแบ่งเฉลี่ยทรัพย์สินตามสัดส่วนแห่งหนี้⁸⁴ มีสิทธิเข้าร่วมในกระบวนการพิจารณาคดีล้มละลาย โดยการออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุมเจ้าหนี้เพื่อปรึกษาเรื่องเกี่ยวกับวิธีจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ เลือกผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee)⁸⁵ เลือกกรรมการเจ้าหนี้⁸⁶ และได้รับสิทธิในการหักกลบลบหนี้⁸⁷ ในกรณีที่เจ้าหนี้และลูกหนี้ต่างเป็นหนี้ซึ่งกันและกัน (Mutual Debt) และเพื่อให้เจ้าหนี้ได้มีสิทธิเข้าร่วมในกระบวนการมากขึ้น กฎหมายเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ที่มีได้ยื่นคำขอพิสูจน์หนี้ภายในระยะเวลาที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กำหนดในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกสามารถยื่นคำขอพิสูจน์หนี้ในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งต่อไปได้จนถึงช่วงเวลาก่อนการแบ่งเฉลี่ยทรัพย์สิน⁸⁸ เพราะกฎหมายต้องการรวบรวมเจ้าหนี้เข้าสู่กระบวนการให้มากที่สุดและให้เจ้าหนี้ได้รับการเยียวยาจากการล้มละลายของลูกหนี้ด้วยการได้รับชำระหนี้อย่างเสมอภาคกัน

(3) การซักถามและไต่สวนลูกหนี้

ในการดำเนินกระบวนการพิจารณา Insolvency Act 1986 กำหนดให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ยื่นคำขอต่อศาลเพื่อให้ศาลไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย⁸⁹ เพื่อทราบเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ แต่ก่อนที่จะทำการไต่สวน เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องดำเนินการจัดส่งหนังสือแจ้งกำหนดการไต่สวนให้แก่เจ้าหนี้ทุกคนในคดีล้มละลายที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบหรือที่มีชื่อระบุในคำชี้แจงกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ทราบอย่างน้อย 14 วัน ก่อนที่จะมีการไต่

⁸⁴ Insolvency Act 1986, section 324.

⁸⁵ Insolvency Rules 1986, rule 6.120.

⁸⁶ Insolvency Rules 1986, rule 6.150.

⁸⁷ Insolvency Act 1986, section 323.

⁸⁸ Insolvency Rules 1986, rule 6.79.

⁸⁹ Insolvency Act 1986, section 290(1)

สวน⁹⁰ เพื่อให้บรรดาเจ้าหนี้เหล่านั้นได้เข้าร่วมในกระบวนการไต่สวนโดยเปิดเผย⁹¹ โดยการยื่นข้อซักถามลูกหนี้⁹²

นอกจากกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษจะเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้เข้าร่วมในกระบวนการไต่สวนโดยเปิดเผยและซักถามลูกหนี้แล้ว กฎหมายยังให้สิทธิเจ้าหนี้เป็นผู้ที่สามารถร้องขอให้ศาลทำการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยได้ เนื่องจากการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยตาม Insolvency Act 1986 ไม่จำเป็นต้องมีขึ้นในทุกคดี (ต่างจากบทบัญญัติเดิมตาม Insolvency Act 1914 ที่กำหนดให้ต้องมีการไต่สวนลูกหนี้ในทุกคดี) เพราะเห็นว่าอาจไม่มีความจำเป็นและก่อให้เกิดความอับอาย ฉะนั้น ในคดีที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่ได้ยื่นคำขอให้ศาลไต่สวนลูกหนี้ กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ร้องขอให้ศาลไต่สวนลูกหนี้ได้ โดยการร้องขอของเจ้าหนี้คนใดคนหนึ่งหรือหลายคนที่มีจำนวนหนี้รวมกันไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนหนี้ทั้งหมด⁹³ พร้อมกับแสดงเหตุผลด้วยว่า เพราะเหตุใดการไต่สวนโดยเปิดเผยจึงควรมีขึ้น แต่ถ้ายื่นคำร้องขอให้ศาลไต่สวนโดยเปิดเผยนั้น เกิดจากการร้องขอของเจ้าหนี้ เจ้าหนี้เหล่านั้นจะต้องวางเงินประกันต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เพื่อเป็นหลักประกันสำหรับค่าใช้จ่ายที่จะมีขึ้นในการไต่สวนนั้น⁹⁴

8.2 ที่ประชุมเจ้าหนี้ (Creditors' Meeting)

การประชุมเจ้าหนี้ เป็นกรณีที่กฎหมายให้โอกาสกับเจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในการออกเสียง แสดงความคิดเห็นต่อเรื่องต่างๆ สำหรับเจ้าหนี้ไม่มีประกันก็สามารถมีส่วนร่วมในขั้นตอน

⁹⁰ Individual Insolvency Rules 1986, rule 6.172(3).

⁹¹ บุคคลที่สามารถเข้าร่วมในการไต่สวนโดยเปิดเผยและถามคำถามลูกหนี้ ตาม Insolvency Act 1986 section 290(4) ได้แก่ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ผู้จัดการทรัพย์หรือทรัสต์ (Trustee) ผู้จัดการพิเศษที่ได้รับการแต่งตั้งให้จัดการทรัพย์สินหรือธุรกิจของลูกหนี้ และเจ้าหนี้ที่ยื่นขอพิสูจน์หนี้ไว้แล้ว

⁹² Insolvency Act 1986, ss. 133(4), 290(4).

⁹³ Insolvency Act 1986, section 290(2)

⁹⁴ Individual Insolvency Rules 1986, rule 6.173(3)

การรวบรวมทรัพย์สินได้โดยผ่านทางที่ประชุมเจ้าหนี้⁹⁵ แต่การมีสิทธิออกเสียงในที่ประชุมเจ้าหนี้กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้บางประเภทไม่มีสิทธิออกเสียง เช่น เจ้าหนี้มีประกัน ส่วนเจ้าหนี้ไม่มีประกัน มติการออกเสียงอาจใช้เป็นมติเสียงข้างมากธรรมดา หรือเป็นมติพิเศษ ขึ้นอยู่กับกระบวนการและความสำคัญในคดีล้มละลาย

บทบาทของที่ประชุมเจ้าหนี้ที่มีต่อกระบวนการล้มละลาย ได้แก่

(1) การแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการเจ้าหนี้

ในการดำเนินคดีล้มละลายบางคดี อาจมีความจำเป็นต้องตั้งกรรมการเจ้าหนี้ขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเจ้าหนี้ในการให้คำปรึกษา ให้ความเห็นชอบแก่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ในการจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ กำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) เป็นต้น หากเห็นว่ากรรมการเจ้าหนี้รายใดไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ไปโดยปราศจากความเสมอภาคและเป็นธรรมได้ ที่ประชุมเจ้าหนี้ย่อมมีอำนาจถอดถอนกรรมการเจ้าหนี้รายดังกล่าว และแต่งตั้งกรรมการเจ้าหนี้ขึ้นใหม่แทนตำแหน่งที่ว่างลงได้⁹⁶

(2) การแต่งตั้ง ถอดถอน และกำหนดค่าตอบแทนแก่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee)

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ลูกหนี้ล้มละลายแล้ว ศาลจะทำการแต่งตั้งเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สิน (Official Receiver) ขึ้นมาเพื่อจัดการบริหารกองทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อประโยชน์ของเจ้าหนี้ทั้งหลาย จากนั้นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สินจะต้องทำการเรียกประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกภายใน 12 สัปดาห์นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งให้ลูกหนี้ล้มละลาย เพื่อพิจารณาว่าจะตั้งผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ซึ่งเป็นบุคคลที่มาจากองค์กรเอกชน (Private Sector) หรือไม่ หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สินเห็นสมควรก็ให้ทำการเรียกประชุมเจ้าหนี้ เพื่อให้ที่ประชุมเจ้าหนี้พิจารณาและมีมติแต่งตั้งผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee)⁹⁷ เพื่อทำหน้าที่เก็บรวบรวม จำหน่ายทรัพย์สิน

⁹⁵ Stephen Schaw Miller and Edward Bailey, Personal Insolvency Law and Practice, 4th Edition (London: Sweet & Maxwell, 2008), p. 708.

⁹⁶ Insolvency Act 1986, section 301(1), Insolvency Rules 1986, rule 6.159.

⁹⁷ Insolvency Act 1986, ss. 293-295, Insolvency Rules 1986, rr. 6.79-6.80.

ของลูกหนี้ และปฏิบัติหน้าที่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย พร้อมกับกำหนดค่าตอบแทน และมีอำนาจถอดถอนผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ด้วย⁹⁸

หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะไม่ทำการเรียกประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรก เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะต้องแจ้งให้ศาลและเจ้าหนี้ทุกรายทราบ กรณีดังกล่าว กฎหมายเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกประชุมเจ้าหนี้เองได้ แต่เจ้าหนี้จะต้องวางเงินประกันเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียกประชุมและการจัดการประชุม

มีข้อสังเกตว่า การแต่งตั้งผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชน (Private Sector) หรือ Insolvency Practitioner อาจไม่มีความจำเป็นต้องมีการแต่งตั้งขึ้นในทุกๆ คดี การพิจารณาว่าจะเรียกประชุมเจ้าหนี้เพื่อตัดสินใจว่าจะมีการแต่งตั้งผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) หรือไม่ มักขึ้นอยู่กับมูลค่าของทรัพย์สินในคดี หากทรัพย์สินในคดีมีมูลค่าน้อยและมีความเป็นไปได้ว่าจะไม่เพียงพอสำหรับแบ่งชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มักตัดสินใจที่จะไม่เรียกประชุมเจ้าหนี้เพื่อการแต่งตั้งผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee)⁹⁹ และเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็จะทำหน้าที่จัดการและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้แทนผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ต่อไป¹⁰⁰ เพราะการแต่งตั้ง Insolvency Practitioner จากองค์กรเอกชน ต้องมีค่าตอบแทน โดยค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายสำหรับผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) นี้ จะได้รับชำระจากกองทุน (Funds) ก่อนหน้านี้ แม้จะเป็นเจ้าหนี้ผู้มีบุริมสิทธิก็ตาม ฉะนั้น หากต้องจ่ายค่าตอบแทนหรือค่าธรรมเนียมแก่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) แล้ว จะเป็นเหตุให้ไม่มีทรัพย์สินเหลือพอชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้รายอื่น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็จะทำหน้าที่ดังกล่าวต่อไป เพราะค่าใช้จ่ายสำหรับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะถูกกำหนดให้เป็นค่าใช้จ่ายในการ

ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) นอกจากจะถูกแต่งตั้งขึ้นโดยที่ประชุมเจ้าหนี้แล้ว ยังสามารถถูกแต่งตั้งขึ้นโดย The Secretary of State ตาม Insolvency Act 1986, ss. 295(2), 296(2), 300(6) หรือศาล section 297.

⁹⁸ Insolvency Act 1986, section 298(1), Insolvency Rules 1986, rule 6.137.

⁹⁹ Andrew Keay and Peter Walton, Insolvency Law : Corporate and Personal, (Great Britain : Dorset Press, 2003), p. 330.

¹⁰⁰ Insolvency Act 1986, section 297.

จัดการทรัพย์สิน (costs of the estate's administration) ซึ่งตกเป็นภาระแก่รัฐ (State) ไม่ได้จ่ายจากทรัพย์สินของลูกหนี้¹⁰¹

8.3 กรรมการเจ้าหนี้ (Creditors' Committee)

นอกจากเจ้าหนี้จะสามารถเข้าร่วมกระบวนการได้โดยผ่านที่ประชุมเจ้าหนี้แล้ว กฎหมายยังให้สิทธิแก่บรรดาเจ้าหนี้ไม่มีประกันในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยผ่านทางกรรมการเจ้าหนี้¹⁰² การแต่งตั้งเจ้าหนี้ขึ้นเป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ให้ทำหน้าที่แทนบรรดาเจ้าหนี้ จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้เจ้าหนี้ได้มีบทบาทในกระบวนการได้อย่างทั่วถึง

บทบาทของกรรมการเจ้าหนี้ ได้แก่

(1) การเป็นตัวแทนของบรรดาเจ้าหนี้

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กรรมการเจ้าหนี้จะถูกแต่งตั้งขึ้นโดยที่ประชุมเจ้าหนี้¹⁰³ ให้ทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวแทนของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ คอยกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย กำหนดค่าตอบแทนแก่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee)¹⁰⁴ มีอำนาจเรียกให้ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ส่งรายการการดำเนินกระบวนการพิจารณาล้มละลาย และเพื่อให้ความเห็นชอบในการดำเนินการบางอย่างตามที่กฎหมายกำหนด

(2) การให้ความเห็นชอบและกำกับดูแลผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee)

เมื่อลูกหนี้เข้าสู่กระบวนการล้มละลาย ลูกหนี้จะหมดอำนาจจัดการกิจการและทรัพย์สินของตนเอง กฎหมายกำหนดให้อำนาจเหล่านั้นตกเป็นของผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองให้แก่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) เพื่อรวบรวม และจัดจำหน่ายทรัพย์สินต่างๆ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้มีอำนาจ

¹⁰¹ Andrew Keay and Peter Walton, *supra* note 99, p. 330.

¹⁰² Stephen Schaw Miller and Edward Bailey, *supra* note 95, p. 708.

¹⁰³ Insolvency Act 1986, section 301.

¹⁰⁴ ในกรณีที่ไม่มีกรรมการเจ้าหนี้ หรือกรรมการเจ้าหนี้ไม่ได้มีมติในเรื่องการกำหนดค่าตอบแทนแก่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ให้ขอความเห็นชอบจากที่ประชุมเจ้าหนี้แทน ตาม Insolvency Rules 1986, rule 6.138(5).

หน้าที่มากมายหลายประการ ทั้งที่มีอำนาจจัดการได้ด้วยตนเอง และอำนาจที่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ต้องขอความเห็นชอบจากกรรมการเจ้าหนี้เสียก่อน

การจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ที่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) จำต้องขอความเห็นชอบจากกรรมการเจ้าหนี้ เช่น การแต่งตั้งให้ลูกหนี้เป็นผู้บริหารจัดการทรัพย์สินของตนเอง การให้ลูกหนี้ดำเนินธุรกิจของตนต่อไป (ถ้ามี) เพื่อผลประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้ การให้ลูกหนี้ช่วยบริหารจัดการทรัพย์สินตามที่ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) กำหนด¹⁰⁵ การจัดการกิจการและทรัพย์สินตามที่กำหนดไว้ใน Part I of the Schedule ของ Insolvency Act¹⁰⁶ ได้แก่ การฟ้องร้องหรือต่อสู้คดีใดๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ การประนีประนอมยอมความ หรือการเสนอข้อพิพาทให้อนุญาตไต่สวนการพิจารณา เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ขอความเห็นชอบหรือขอมติจากกรรมการเจ้าหนี้โดยการส่งจดหมายเพื่อขอให้สมาชิกของกรรมการเจ้าหนี้ลงมติหรือให้ความเห็นชอบแทนการเรียกประชุมได้¹⁰⁷

9. บทบาทของเจ้าหนี้ตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL¹⁰⁸

แนวทางการร่างกฎหมายล้มละลาย (Legislative Guide on Insolvency Law) ได้ถูกจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการว่าด้วยกฎหมายการค้าระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (United Nations Commission on International Trade Law) หรือที่เรียกย่อๆ ว่า UNCITRAL มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือในการกำหนดโครงสร้างของกฎหมายที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินการกับปัญหาทางการเงินของลูกหนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายให้หน่วยงานราชการ และองค์กรที่ทำหน้าที่ในการออกกฎหมายของประเทศต่างๆ ได้ใช้เป็นเอกสารอ้างอิงเมื่อมีการจัดทำกฎหมายใหม่ หรือเมื่อมีการตรวจสอบความพอเพียงของกฎหมายและกฎระเบียบที่มีอยู่

¹⁰⁵ Insolvency Act 1986, section 314(2).

¹⁰⁶ Insolvency Act 1986, section 314.

¹⁰⁷ Insolvency Rules 1986, rule 6.162.

¹⁰⁸ กรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม, แนวทางการร่างกฎหมายล้มละลายของคณะกรรมการว่าด้วยกฎหมายการค้าระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (UNCITRAL). (นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2551)

คำแนะนำที่ระบุไว้ในแนวทางการร่างกฎหมายฯ นี้ มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสมดุลระหว่างความจำเป็นในการดำเนินการกับปัญหาทางการเงินของลูกหนี้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเท่าที่จะเป็นไปได้ รวมถึงผลประโยชน์หรือส่วนได้เสียของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาทางการเงินดังกล่าว ส่วนใหญ่ก็คือ เจ้าหนี้และบุคคลอื่นๆ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียในธุรกิจของลูกหนี้ และโดยคำนึงถึงนโยบายสาธารณะ

9.1 เจ้าหนี้

นับตั้งแต่เวลาที่ลูกหนี้เริ่มประสบปัญหาทางการเงิน มีหนี้สินล้นพ้นตัว ซึ่งเป็นการที่ลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ที่ถึงกำหนดชำระได้หรือมีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน กระบวนการชำระบัญชีจะถูกนำมาแก้ไขปัญหาระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ และระหว่างบรรดาเจ้าหนี้ด้วยกัน มีการกำหนดรูปแบบของกระบวนการต่างๆ ที่เป็นการทำเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่บรรดาเจ้าหนี้ โดยเฉพาะให้เจ้าหนี้ประเภทเดียวกันได้รับชำระหนี้ไปในแนวทางเดียวกัน และเพื่อให้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย พร้อมทั้งให้มีการแต่งตั้งบุคคลภายนอกซึ่งเป็นอิสระขึ้นมาทำหน้าที่ต่างๆ เพื่อให้ทรัพย์สินของลูกหนี้มีมูลค่าสูงสุดและนำมาจัดสรรชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้

ตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL ได้อธิบายบทบาทการมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้ในกระบวนการล้มละลายว่า เจ้าหนี้ควรมีสติธิในการแสดงความคิดเห็นในการดำเนินการกระบวนการ การมีสติหรือความเสี่ยงในการดำเนินการบางเรื่อง การให้คำแนะนำแก่ผู้แทนในคดีล้มละลายตามที่มีการร้องขอ หรือในเรื่องอื่นๆ ที่กฎหมายล้มละลายกำหนด การมีหน้าที่และบทบาทอื่นๆ ที่กำหนดโดยกฎหมายล้มละลาย ศาล หรือผู้แทนในคดีล้มละลาย ซึ่งสามารถทำได้โดยผ่านทางคณะกรรมการเจ้าหนี้ (Creditors' Committee) หรือผู้แทนเจ้าหนี้ (Creditors' Representative) และที่ประชุมเจ้าหนี้ (Creditors' Meeting)

บทบาทในการมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้ตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL ขึ้นอยู่กับการจัดระดับของการมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้ของกฎหมายแต่ละประเทศ แต่ละระบบสามารถแยกได้เป็นหลายระดับ คือ

ระดับที่อนุญาตให้เจ้าหนี้มีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย สำหรับกฎหมายล้มละลายภายใต้แนวทางนี้ ผู้แทนในคดีล้มละลายมักถูกกำหนดให้ทำการตัดสินใจเรื่องการบริหารจัดการที่สำคัญได้โดยไม่มีผู้โต้แย้ง เจ้าหนี้จะมีบทบาทและอิทธิพลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แนวทางนี้อาจเป็น

แนวทางที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสำหรับกระบวนการที่ผู้แทนในคดีล้มละลายที่ได้รับการแต่งตั้งนั้นมีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ เพราะเป็นแนวทางที่จะช่วยหลีกเลี่ยงความล่าช้าที่อาจเกิดขึ้น และลดต้นทุนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการให้บรรดาเจ้าหนี้เข้ามามีส่วนร่วมได้

ระดับที่ยอมให้เจ้าหนี้มีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลายได้มากกว่า ซึ่งหมายถึงตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการประชุมครั้งแรกที่มีการพิจารณาเรื่องต่างๆ และให้เจ้าหนี้ได้มีบทบาทอย่างสม่ำเสมอ โดยให้ทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษา หรือในอีกระดับหนึ่งที่สูงกว่าคือ การให้เจ้าหนี้มีบทบาทในการให้การอนุมัติต่อการดำเนินการบางอย่าง รวมถึงการตัดสินใจของผู้แทนในคดีล้มละลาย

บทบาทของเจ้าหนี้ตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL ได้แก่

(1) การวางเงินประกันค่าใช้จ่าย

การดำเนินกระบวนการล้มละลาย ย่อมมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นในทุกขั้นตอน แต่การระดมค่าธรรมเนียม และค่าใช้จ่ายที่มากเกินไป อาจบั่นทอนแรงจูงใจในการเริ่มกระบวนการ และทำลายวัตถุประสงค์ของกระบวนการทางกฎหมาย ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในกรณีที่ลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวมีธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง ลูกหนี้ที่มีหนี้สินจำนวนมากโดยมีเจ้าหนี้รายย่อยหลายราย โดยที่หนี้สินเหล่านั้นมีจำนวนไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในการขอเริ่มกระบวนการทางกฎหมาย หรือกองทรัพย์สินของลูกหนี้มีทรัพย์สินเพียงเล็กน้อย

ดังนั้น จึงมีการกำหนดให้เจ้าหนี้ที่ยื่นคำขอ ต้องคำประกันค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการดำเนินกระบวนการทางกฎหมายเป็นจำนวนถึงเท่าที่กำหนด หรือต้องชำระเงินเป็นจำนวนตามอัตราส่วนร้อยละของยอดเงินที่ขอรับชำระหนี้ทั้งหมด หรือชำระเงินเป็นจำนวนแน่นอนเพื่อเป็นประกันสำหรับค่าใช้จ่าย โดยเงินประกันสำหรับค่าใช้จ่ายเหล่านี้ อาจได้รับการชดเชยคืนหากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ยังมีทรัพย์สินเพียงพอ แต่อาจมีเจ้าหนี้บางประเภทที่จะได้รับการยกเว้นไม่ต้องวางหลักประกัน เช่น ลูกจ้าง

หรืออีกวิธีหนึ่ง คือ การกำหนดค่าธรรมเนียมโดยคำนวณเป็นอัตราร้อยละที่แน่นอนของมูลค่าของทรัพย์สินในกองทรัพย์สิน แต่วิธีนี้อาจทำให้ค่าธรรมเนียมสำหรับคดีใหญ่ๆ มีจำนวนที่สูง ซึ่งไม่จูงใจต่อการยื่นคำขอ เพราะมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากที่ต้องถูกชำระจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้เป็นค่าธรรมเนียม

(2) การยื่นขอรับชำระหนี้

การกำหนดให้เจ้าหนี้ยื่นขอรับชำระหนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ เพื่อกำหนดว่าเจ้าหนี้คนใดอาจจะออกเสียงได้ในระหว่างการดำเนินกระบวนการทางกฎหมาย และจะ

ออกเสียงได้อย่างไร เช่น การออกเสียงตามกลุ่มของเจ้าหนี้ หรือออกเสียงได้ตามจำนวนหนี้ และเพื่อการจัดจำหน่ายทรัพย์สิน (Distribution)

กระบวนการสำหรับการยื่นขอรับชำระหนี้ (Submission of Claims) และการยอมรับคำขอรับชำระหนี้ (Admission) จึงเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการล้มละลาย และควรได้รับการพิจารณา เช่น การพิจารณาว่าเจ้าหนี้รายใดควรจะยื่นขอรับชำระหนี้ การกำหนดประเภทของหนี้ที่ขอรับชำระ โดยไม่คำนึงว่าหนี้ดังกล่าวจะถึงกำหนดชำระแล้วหรือไม่ ได้มีการชำระบัญชีแล้วหรือไม่ หนี้ดังกล่าวได้กำหนดไว้แน่นอนหรือไม่ หรืออาจเกิดขึ้นในอนาคต (Contingent) หรือไม่ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมถึงการกำหนดกระบวนการที่จะใช้กับการยื่นขอรับชำระหนี้ การรับรอง (Verification) การยอมรับคำขอรับชำระหนี้ ผลของการยื่นและไม่ยื่นขอรับชำระหนี้ การทบทวนคำตัดสิน (Review of Decision) เพราะสิ่งเหล่านี้ จะเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้ เช่น การได้รับสิทธิเข้าร่วมในการประชุมเจ้าหนี้ หรือให้เจ้าหนี้สามารถใช้สิทธิในเรื่องต่างๆ ในระหว่างการดำเนินกระบวนการทางกฎหมาย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การกำหนดขั้นตอนเกี่ยวกับการยื่นขอรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ ก็ไม่ควรมีขั้นตอนที่มากจนเกินไป แต่ควรมีการกำหนดวิธีการไว้อย่างยืดหยุ่น เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเจ้าหนี้จะขอรับชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ และไม่ทำให้กระบวนการล้มละลายเกิดความล่าช้าโดยไม่จำเป็น เพราะกระบวนการยื่นขอรับชำระหนี้มีความสำคัญต่อเจ้าหนี้ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลาย เช่น การยอมให้เจ้าหนี้สามารถขอรับชำระหนี้โดยวิธีการทางไปรษณีย์จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) และโดยวิธีการอื่นๆ ที่เหมาะสม

(3) การพิสูจน์หนี้

เพื่อให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ กฎหมายได้กำหนดให้เจ้าหนี้ที่ยื่นขอรับชำระหนี้ต้องทำการพิสูจน์หนี้ โดยการนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ถึงหนี้ของตนหรือจัดส่งข้อมูล เอกสารใดๆ ตามที่ผู้แทนในคดีล้มละลายร้องขอเพื่อการพิสูจน์หนี้ หากไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าหนี้นั้นเหมาะสมที่จะได้รับการชำระ ก็สามารถบอกปิดหนี้ดังกล่าวได้ นอกจากนี้ หากการขอรับชำระหนี้ กระทำไปโดยการฉ้อฉล ก็ควรจะต้องมีการลงโทษเจ้าหนี้ด้วย

การพิสูจน์หนี้เป็นขั้นตอนของการขอรับชำระหนี้ เพื่อให้การขอรับชำระหนี้ซึ่งมีความสำคัญต่อบรรดาเจ้าหนี้ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลาย เป็นไปอย่างรวดเร็ว กฎหมายบางระบบในแต่ละประเทศอาจอนุญาตให้มีการยอมรับหนี้ที่ไม่มีข้อพิพาท หรือกำหนดสถานการณ์ที่ไม่ต้องมีการยื่นขอพิสูจน์ได้ เพื่อให้เจ้าหนี้จะไม่ต้องเข้ามาร่วมในกระบวนการพิสูจน์หนี้ด้วยตนเองในทุกกรณี หากผู้แทนในคดีล้มละลายสามารถกำหนดตัวเจ้าหนี้ผู้มีสิทธิที่จะ

ได้รับชำระหนี้ และกำหนดจำนวนหนี้ได้โดยดูจากสมุดบัญชีและบันทึก (Books and Records) ของลูกหนี้ แม้ว่าในบางคดี สมุดบัญชีและบันทึกของลูกหนี้จะไม่อาจเชื่อถือได้ทั้งหมดก็ตาม แต่วิธีการนี้มีข้อได้เปรียบบางประการในแง่ของการลดระเบียบขั้นตอนการปฏิบัติเกี่ยวกับการรับรอง และการยอมรับคำขอรับชำระหนี้ และอาจเหมาะสมในกรณีที่หนี้ดังกล่าวนี้ไม่มีข้อพิพาท

เมื่อเจ้าหนี้เป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อกระบวนการ และ UNCITRAL ได้เห็นความสำคัญของเจ้าหนี้ จึงวางแนวทางให้เจ้าหนี้ควรมีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลาย เพราะเจ้าหนี้มีส่วนได้เสียกับการล้มละลายของลูกหนี้มากที่สุด และควรจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเกี่ยวกับกระบวนการดังกล่าว อีกทั้งเจ้าหนี้เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่ดีที่จะสามารถให้คำแนะนำ และช่วยเหลือธุรกิจของลูกหนี้ ตรวจสอบการดำเนินงานของผู้แทนในคดีล้มละลาย ตรวจสอบการดำเนินกระบวนการล้มละลายที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ชอบหรือการมีต้นทุนในการบริหารที่สูงเกินสมควร ซึ่งมักเกิดจากการกระทำของบุคคลภายใน (Insider) ของลูกหนี้ที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากประโยชน์ที่เจ้าหนี้ควรจะได้รับ

9.2 ที่ประชุมเจ้าหนี้

การดำเนินการบางอย่างในระหว่างกระบวนการล้มละลาย ที่จะมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อเจ้าหนี้ บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหมดต้องมีสิทธิในการได้รับแจ้งถึงการกระทำนั้น หรือมีสิทธิที่จะลงคะแนนเสียงในการกระทำเช่นนั้น โดยการประชุมเจ้าหนี้ ตามแนวทางที่ UNCITRAL ได้วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นการประชุมเจ้าหนี้แบบที่จะมีการประชุมเจ้าหนี้ทั้งหมดเพียงครั้งเดียว หรือที่กำหนดให้มีการจัดประชุมเจ้าหนี้ครั้งอื่น โดยศาลหรือโดยผู้แทนในคดีล้มละลาย และลูกหนี้ (จำกัดเฉพาะในบางกรณี) ให้สามารถร้องขอจัดการประชุมได้ กรณีที่มีการอนุญาตให้เจ้าหนี้จัดให้มีการประชุมได้ ก็ควรจะได้กำหนดข้อจำกัดในการเรียกประชุม หรือกำหนดเงื่อนไขว่าอาจต้องมีการกระทำบางอย่างให้เสร็จสิ้นก่อนที่จะเรียกประชุม โดยระบุถึงระยะสิ้นสุดของเวลาที่กำหนด ภายหลังจากที่ได้กระทำขั้นตอนบางอย่างในกระบวนการ หรืออาจกำหนดถึงสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะเรียกร้องให้มีการประชุมได้ เช่น กำหนดจำนวนสิทธิเรียกร้องในอัตราร้อยละของมูลค่าของสิทธิเรียกร้องทั้งหมดหรือมูลค่าของสิทธิเรียกร้องที่ไม่มีประกัน นอกเหนือไปจากกรณีการเรียกประชุมเจ้าหนี้โดยบุคคลดังกล่าวแล้ว ยังมีแนวทางที่ยิ่งกว่านั้นคือการกำหนดให้สิทธิแก่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ตามที่มีส่วนได้เสียในการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้มีการจัดประชุมเจ้าหนี้ แต่ไม่ว่าจะเป็นไปในแนวทางใด สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ ต้องก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอำนวยความสะดวก

ความสะดวกให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ในการเข้ามาส่วนร่วม การคุ้มครองประโยชน์ของเจ้าหนี้ และการดำเนินกระบวนการที่มีประสิทธิภาพและมีผลบังคับใช้โดยไม่ล่าช้าด้วย

เจ้าหนี้สามารถมีบทบาทในที่ประชุมเจ้าหนี้ ได้ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) การให้คำปรึกษาและให้ความเห็นชอบการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้

เจ้าหนี้เป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียในกระบวนการล้มละลาย การดำเนินการต่างๆ ในกระบวนการล้มละลายจึงต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันของเจ้าหนี้ทั้งหลาย วิธีการที่จะช่วยให้บรรดาเจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในการจัดการและดำเนินการดังกล่าวได้มากขึ้น คือการจัดให้มีการประชุมเจ้าหนี้ โดยให้เจ้าหนี้ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ให้การอนุมัติการดำเนินการ ให้ความเห็นชอบการตัดสินใจของผู้แทนในคดีล้มละลาย ให้คำแนะนำทั่วไปแก่ผู้แทนในคดีล้มละลาย ในเรื่องที่อาจมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของเจ้าหนี้ ได้แก่ การขายทรัพย์สินที่ไม่เป็นไปตามการค้ำประกัน การพิสูจน์สิทธิเรียกร้อง การอนุมัติค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ การดำเนินธุรกิจต่อไปในระหว่างการบริหารบัญชี โดยเฉพาะในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรก การประชุมจะจัดให้มีการปรึกษาและหาทางแก้ไขการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ต่อไปด้วย

(2) การคัดเลือก ถอดถอน และกำหนดค่าตอบแทนแก่ผู้แทนในคดีล้มละลาย

ผู้แทนในคดีล้มละลายเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการดำเนินกระบวนการล้มละลาย อาจมีการกล่าวถึงภายใต้ชื่อที่แตกต่างกันออกไปตามกฎหมายล้มละลายของแต่ละระบบ เช่น ผู้ดูแลทรัพย์สิน ผู้ชำระบัญชี ผู้กำกับดูแล ผู้พิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้ที่ หรือผู้จัดการตามกฎหมาย เป็นต้น แต่ความหมายตามแนวทางการร่างกฎหมายฯ ผู้แทนในคดีล้มละลาย หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ต่างๆ มากมายหลายประการ โดยไม่อาจแยกแยะได้จากการทำหน้าที่ที่แตกต่างกันในกระบวนการที่แตกต่างกัน ผู้แทนในคดีล้มละลายอาจเป็นบุคคลธรรมดา บริษัท หรือนิติบุคคลที่แยกออกมาต่างหาก แต่ไม่ว่าจะเรียกว่าอย่างไร ผู้แทนในคดีล้มละลายจะมีบทบาทสำคัญที่สุดในการเป็นศูนย์รวมในการทำให้การดำเนินการตามกฎหมายล้มละลายมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ด้วยอำนาจที่ถูกกำหนดให้มีเหนือลูกหนี้และทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองทรัพย์สิน และมูลค่าของทรัพย์สิน ในขณะเดียวกัน ก็เพื่อประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้ ดังนั้น ผู้แทนในคดีล้มละลาย จึงจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม มีความรู้ ประสบการณ์

จากการทำหน้าที่ของผู้แทนในคดีล้มละลาย ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองทรัพย์สิน มูลค่าของทรัพย์สิน และเพื่อประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้ ผู้แทนในคดีล้มละลายจึงอาจได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งโดยเจ้าหนี้ นอกเหนือจากการคัดเลือกและแต่งตั้งโดยศาลหรือหน่วยงานอิสระที่มีอำนาจในการแต่งตั้ง ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ได้มีบทบาทในการให้

คำแนะนำ คัดเลือกผู้แทนในคดีล้มละลายภายใต้เงื่อนไขและคุณสมบัติที่กำหนด นอกจากนี้ เจ้าหนี้ยังมีบทบาทในการสอดส่องดูแลการตัดสินใจของผู้แทนในคดีล้มละลายในบางเรื่องด้วย เช่น การกำหนดค่าตอบแทน การถอดถอนผู้แทนในคดีล้มละลาย ซึ่งเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระในการกำกับดูแลของศาล

ผู้แทนในคดีล้มละลายมีความรับผิดชอบในการดำเนินกระบวนการล้มละลาย ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการจัดการทรัพย์สินและเพื่อประโยชน์ร่วมกันของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ การกำหนดบทบาทของเจ้าหนี้โดยให้มีส่วนร่วมในการออกเสียงลงคะแนนคัดเลือก แต่งตั้งผู้แทนในคดีล้มละลาย ในที่ประชุมเจ้าหนี้อาจจัดให้เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเช่นนี้ได้

การคัดเลือก แต่งตั้งผู้แทนในคดีล้มละลาย ที่ประชุมเจ้าหนี้จะคัดเลือก แต่งตั้งจากบุคคลหรือองค์กรที่มีคุณสมบัติ มีประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ เพื่อให้สามารถจัดการดูแลปกป้องกองทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกับให้ที่ประชุมเจ้าหนี้กำหนดค่าตอบแทนที่เหมาะสมแก่ผู้แทนในคดีล้มละลาย แต่ในกรณีที่ค่าตอบแทนถูกกำหนดโดยที่ประชุมเจ้าหนี้ ศาลย่อมมีอำนาจในการทบทวนจำนวนค่าตอบแทนได้

(3) การแต่งตั้งคณะกรรมการเจ้าหนี้

การกำหนดแนวทางให้เจ้าหนี้สามารถแต่งตั้งสมาชิกคณะกรรมการเจ้าหนี้ได้ เป็นการกระตุ้นความมั่นใจและการมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้ในกระบวนการล้มละลาย การทำหน้าที่ของคณะกรรมการเจ้าหนี้จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้

บุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ ต้องเป็นเจ้าหนี้ที่มีสิทธิที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ เป็นแนวทางที่แต่ละระบบกฎหมายจะกำหนดขึ้น เช่น ต้องเป็นเจ้าหนี้ที่ซึ่งสิทธิเรียกร้องได้รับการยอมรับแล้ว แต่งตั้งเป็นจำนวนคู่ เพื่อให้ความมั่นใจว่าการออกเสียงลงคะแนนในเรื่องสำคัญเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน การให้ความเห็นชอบ การให้คำปรึกษาใดๆ สามารถเกิดเสียงข้างมากได้อย่างแน่นอน

9.3 กรรมการเจ้าหนี้

ตามที่ได้กล่าวถึงในข้างต้นว่า เจ้าหนี้สามารถมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลายได้หลายวิธี และวิธีการมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้โดยผ่านทางกรรมการเจ้าหนี้ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายได้มีส่วนร่วมในกระบวนการได้

ดังนั้น เพื่อให้มีความมั่นใจว่าผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ สามารถอำนวยความสะดวก และทำหน้าที่ตามเจตนารมณ์ของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ได้ การกำหนดว่าบุคคลใดมีสิทธิหรือไม่มีสิทธิในการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ จึงเป็นเรื่องที่ต้องกำหนดแนวทาง ได้แก่ การกำหนดคุณสมบัติของเจ้าหนี้ที่จะได้รับการแต่งตั้ง สถานะของสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ ลักษณะพื้นฐานของสิทธิเรียกร้อง เช่น การกำหนดว่า เฉพาะเจ้าหนี้ที่ซึ่งสิทธิเรียกร้องได้รับการยอมรับจากศาลหรือผู้แทนในคดีล้มละลายแล้ว (ขึ้นอยู่กับกระบวนการ) หรือการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้เฉพาะกาล จนกว่าสิทธิเรียกร้องจะได้รับการรับรองและยอมรับ นอกจากนี้ อาจมีการกำหนดข้อจำกัดในเรื่องแหล่งที่อยู่ของเจ้าหนี้ที่จะทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ด้วย เพื่อให้มั่นใจว่าจะมีการปฏิบัติต่อเจ้าหนี้อย่างเท่าเทียมกัน

ประเภทของเจ้าหนี้ที่จะได้รับการแต่งตั้งให้ดำเนินการแทน เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าหนี้แต่ละประเภทได้ แม้ว่าโดยปกติแล้ว คณะกรรมการเจ้าหนี้จะดำเนินการแทนเฉพาะเจ้าหนี้ไม่มีประกัน เพราะผลประโยชน์ของเจ้าหนี้ประเภทหนึ่งมักจะไม่ครอบคลุมถึงผลประโยชน์ของเจ้าหนี้ประเภทหนึ่ง ตามแนวคิดว่าการแยกคณะกรรมการของเจ้าหนี้มีประกันออกไป น่าจะมีความยุติธรรมมากกว่า และผลของคำวินิจฉัยของคณะกรรมการเจ้าหนี้อาจกระทบและไม่เป็นประโยชน์กับเจ้าหนี้อื่น เนื่องจากเจ้าหนี้ต่างประเภทกันย่อมมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ดี อาจมีการวางแผนแนวทางให้เจ้าหนี้ทั้งสองประเภทสามารถเป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ในคณะเดียวกันได้ เหตุผลสำหรับแนวทางเช่นนี้ คือ การให้คณะกรรมการเจ้าหนี้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในคำวินิจฉัยและทำคำวินิจฉัยในเรื่องสำคัญๆ นั้น น่าจะมีผลดีต่อเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ หากเจ้าหนี้ไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าว อาจเกิดผลในทางลบต่อส่วนได้เสียของเจ้าหนี้ได้ โดยเฉพาะกรณีที่เจ้าหนี้เหล่านั้นไม่ใช่เจ้าหนี้มีประกันทั้งจำนวน นอกเหนือไปจากนี้ กฎหมายอาจวางแผนแนวทางให้เจ้าหนี้สามารถรวมกันเลือกผู้แทนของตนเอง เพิ่มหรือลดขนาดของคณะกรรมการเจ้าหนี้ตามที่ต้องการได้ แต่สำหรับกรณีของเจ้าหนี้ในกลุ่มที่มีผลประโยชน์พิเศษ เช่น การเรียกร้องในมูลหนี้ละเมิด หรือผู้ถือหุ้น อาจมีการกำหนดให้มีคณะกรรมการที่แตกต่างกันเพื่อทำหน้าที่แทนผลประโยชน์ที่ต่างกันได้ การกำหนดใช้แนวทางเช่นนี้ จะต้องมีการปรับใช้เฉพาะในกรณีพิเศษเท่านั้น เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการเกิดค่าตอบแทนที่ไม่จำเป็น และหลีกเลี่ยงความไม่คล่องตัวในกลไกที่กำหนดให้เจ้าหนี้เป็นตัวแทนได้

นอกจากนี้ การแต่งตั้งบุคคลเพื่อทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการเจ้าหนี้ ต้องคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกันของบรรดาเจ้าหนี้เป็นสำคัญ กรณีที่เจ้าหนี้มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน หรือมีส่วนได้

เสียเป็นส่วนตัวอันมีแนวโน้มที่จะกระทบต่อความเป็นกลางในการทำหน้าที่คณะกรรมการเจ้าหนี้ เจ้าหนี้นั้นอาจถูกตัดออกจากการมีส่วนร่วมในคณะกรรมการ เพื่อเป็นการให้ความมั่นใจว่า คณะกรรมการเจ้าหนี้จะทำหน้าที่แทนเจ้าหนี้ทั้งหลายได้อย่างอิสระและเป็นกลาง

การตั้งคณะกรรมการเจ้าหนี้ในคดีล้มละลายตามแนวทางการร่างกฎหมายฯ วางแนวทางว่า ในการอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหนี้ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลาย อาจไม่จำเป็นต้องมีในทุกคดี เพียงบางกรณีเท่านั้น เช่น กรณีที่มีเจ้าหนี้เป็นจำนวนมาก กรณีที่เจ้าหนี้มีส่วนได้เสียในทางลบ หรือกรณีของลักษณะคดีที่ระบุว่าต้องการหรือมีความจำเป็นที่จะต้องจำกัดระยะเวลาหรือจำกัดค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน ที่จะอนุญาตให้เจ้าหนี้แต่งตั้งคณะกรรมการหรือผู้แทนเจ้าหนี้ ในขณะที่กฎหมายบางฉบับอาจกำหนดว่าคณะกรรมการเจ้าหนี้จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากศาล แต่ไม่ว่าคณะกรรมการเจ้าหนี้จะได้รับการแต่งตั้งโดยวิธีใดก็ตาม คณะกรรมการเจ้าหนี้จะต้องกระทำการโดยอิสระจากผู้แทนในคดีล้มละลาย เพื่อให้มั่นใจว่าจะได้ผู้แทนที่มีความเป็นธรรมและไม่มีอคติในเรื่องผลประโยชน์ของเจ้าหนี้

บทบาทของคณะกรรมการเจ้าหนี้ที่มีในกระบวนการ ได้แก่การมีสิทธิและหน้าที่ในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) การเป็นตัวแทนของบรรดาเจ้าหนี้และการได้รับคำตอบแทน

ในคดีล้มละลายบางคดี อาจมีเจ้าหนี้จำนวนมาก หรือเจ้าหนี้มีส่วนได้เสียในทางลบ หรือลักษณะของคดีระบุว่าต้องการหรือมีความจำเป็นที่จะต้องจำกัดระยะเวลา หรือจำกัดค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายเหล่านั้น อาจแต่งตั้งคณะกรรมการเจ้าหนี้ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ของตนในนามของเจ้าหนี้ ในขณะที่บางกรณีอาจไม่มีความจำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการเจ้าหนี้ โดยที่คณะกรรมการเจ้าหนี้เหล่านั้น จะต้องกระทำการโดยอิสระ ไม่มีอคติ และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิทธิโดยรวมของเจ้าหนี้ หากมีเจ้าหนี้รายใดที่อาจมีความขัดแย้งในผลประโยชน์ เช่น เป็นคู่แข่งของลูกหนี้ ซึ่งมีส่วนได้เสียเป็นการส่วนตัวอันมีแนวโน้มที่จะกระทบต่อความเป็นกลางในการทำหน้าที่คณะกรรมการเจ้าหนี้ เจ้าหนี้รายดังกล่าวอาจถูกตัดออกจากการมีส่วนร่วมในคณะกรรมการเจ้าหนี้ เพื่อเป็นการให้ความมั่นใจว่าคณะกรรมการเจ้าหนี้ จะกระทำการของตนในนามของเจ้าหนี้อย่างอิสระและเป็นกลาง

การพิจารณาความจำเป็นในการตั้งคณะกรรมการเจ้าหนี้ นอกจากพิจารณาถึงจำนวนเจ้าหนี้ ลักษณะของคดี ความจำเป็นเรื่องระยะเวลาและค่าใช้จ่ายแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ต้องพิจารณาในการจัดตั้งคณะกรรมการเจ้าหนี้ คือ เรื่องจำนวนทรัพย์สินของลูกหนี้ว่ามีเพียงพอที่จะชำระเป็นคำตอบแทนของคณะกรรมการเจ้าหนี้หรือไม่ เพราะเมื่อมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ

เจ้าหนี้ขึ้นทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้ในคดี และมีขอบเขตหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว คณะกรรมการย่อมมีความชอบธรรมที่จะได้รับค่าตอบแทน โดยที่ศาลมีอำนาจที่จะจำกัดค่าใช้จ่ายส่วนเกิน เพื่อป้องกันมิให้กองทรัพย์สินของลูกหนี้มีภาระมากเกินไปจนความจำเป็น แต่หากค่าตอบแทนของคณะกรรมการเจ้าหนี้ไม่ได้ถูกกำหนดให้ได้รับชำระจากทรัพย์สินของลูกหนี้ ก็อาจกำหนดให้ได้รับชำระจากเจ้าหนี้เองก็ได้

(2) การให้คำปรึกษาและเห็นชอบการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้

คณะกรรมการเจ้าหนี้ ในฐานะที่เป็นตัวแทนของเจ้าหนี้ จะมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษา ส่วนมากจะเป็นการให้คำแนะนำและให้ความเห็นในเรื่องที่มีความสำคัญต่อเจ้าหนี้ เช่น การพิจารณาเรื่องการขายทรัพย์สินที่นอกเหนือไปจากการดำเนินธุรกิจปกติของลูกหนี้ การให้คำปรึกษาแก่ผู้แทนในคดีล้มละลาย การควบคุมดูแลผู้แทนในคดีล้มละลาย

(3) การกำกับดูแลและกำหนดค่าตอบแทนแก่ผู้แทนในคดีล้มละลาย

โดยปกติผู้แทนในคดีล้มละลายจะเป็นผู้ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับสถานะของลูกหนี้มากที่สุด และอยู่ในฐานะที่ควรเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องการดำเนินคดีล้มละลาย แต่นั่นมิได้หมายความว่าผู้แทนในคดีล้มละลายจะสามารถกระทำหน้าที่ต่างๆ แทนศาล หรือทำไปโดยลำพังได้ เพราะเรื่องเหล่านั้นอาจมีความเกี่ยวข้องกับส่วนได้เสียของเจ้าหนี้ กฎหมายจึงกำหนดว่า ก่อนผู้แทนในคดีล้มละลายจะตัดสินใจดำเนินการบางอย่าง อาจต้องทำการแจ้งให้ศาลหรือบรรดาเจ้าหนี้ทราบก่อน รวมถึงการรายงานให้ศาลหรือบรรดาเจ้าหนี้ทราบถึงกิจกรรมหรือขั้นตอนการดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการให้เจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลผู้แทนในคดีล้มละลาย และมั่นใจได้ว่าผู้แทนในคดีล้มละลายจะทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ เจ้าหนี้หรือคณะกรรมการเจ้าหนี้ ยังสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการมีบทบาทกำหนดหรืออนุมัติค่าตอบแทน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ เช่น ความยุ่งยากซับซ้อนของคดี ลักษณะของคดี และระดับความรับผิดชอบของผู้แทนในคดีล้มละลาย อาจมีการพิจารณาค่าตอบแทนโดยกำหนดเป็นช่วงๆ ในระหว่างการดำเนินกระบวนการ

(4) การว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญและการให้ค่าตอบแทน

การมีบทบาทของเจ้าหนี้ในกระบวนการจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่บนพื้นฐานของการได้รับข้อมูลเป็นสำคัญ การได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ถูกต้อง และเป็นปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องธุรกิจของลูกหนี้ โดยเฉพาะการได้รับแจ้งในเรื่องที่อาจส่งผลกระทบต่อส่วนได้เสียและประโยชน์ของตน ที่ต้องการการตัดสินใจและคำแนะนำของเหล่าบรรดาเจ้าหนี้โดยผ่านทางคณะกรรมการเจ้าหนี้ ดังนั้น เพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่ทันสมัย รวมถึงเรื่องสถานะทางการเงินของลูกหนี้

คณะกรรมการเจ้าหนี้อาจมีความจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญ แม้ว่าความต้องการความช่วยเหลือเช่นนั้นจะสัมพันธ์โดยตรงกับหน้าที่ที่จะต้องกระทำการของคณะกรรมการเจ้าหนี้ก็ตาม

เมื่อมีการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีวิชาชีพเฉพาะทางเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่คณะกรรมการเจ้าหนี้แล้ว UNCITRAL ยังได้วางแนวทางให้มีการชำระค่าตอบแทนและค่าชดเชยในการจ้างบุคคลดังกล่าวจากทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของศาล หรืออาจกำหนดให้เป็นภาระของเจ้าหนี้ โดยถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายของเจ้าหนี้ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการล้มละลายก็ได้

จากการศึกษาบทบาทของเจ้าหนี้ตามกฎหมายล้มละลายของต่างประเทศ ได้แก่ กฎหมายล้มละลายของประเทศไทย และแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL พบว่า เมื่อการไม่ชำระหนี้ของลูกหนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายล้มละลายแต่ละระบบ โดยทั่วไปจะอนุญาตให้มีการร้องขอให้เริ่มคดีล้มละลายได้ การยื่นคำร้องอาจเกิดขึ้นโดยลูกหนี้ เจ้าหนี้รายเดียวหรือหลายราย หรือหน่วยงานของรัฐ การกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขริเริ่มคดีโดยส่วนมากจะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน แตกต่างเพียงรายละเอียด เช่น มีการจำแนกประเภทของลูกหนี้ซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย การจำแนกประเภทของลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล เกณฑ์การเริ่มกระบวนการ เกณฑ์การทดสอบถึงการมีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน การหยุดชำระหนี้ การที่ลูกหนี้ไม่มีความสามารถชำระหนี้ได้ ข้อสันนิษฐานที่จะถือว่าลูกหนี้อยู่ในภาวะที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ การกำหนดระดับของหนี้สินเป็นต้น ข้อกำหนดเหล่านี้จะมีความเคร่งครัดหรือยืดหยุ่นแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายของกฎหมายแต่ละระบบว่ามีความต้องการคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากน้อยเพียงใด

มีข้อสังเกตว่า ตามแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL และกฎหมายล้มละลายของประเทศไทย อนุญาตให้ลูกหนี้มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ตนเองเป็นบุคคลล้มละลายได้ ในขณะที่กฎหมายล้มละลายของไทยอนุญาตให้การเริ่มกระบวนการทำได้โดยเฉพาะเจ้าหนี้ ซึ่งอาจเป็นเจ้าหนี้รายเดียวหรือหลายรายรวมกัน หรือเจ้าหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางที่เป็นสากล ได้มีความพยายามเสนอแนวคิดให้การเริ่มกระบวนการสามารถทำได้โดยการร้องขอของลูกหนี้ นอกเหนือจากการร้องขอของลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลตามมาตรา 89 ที่เปิดโอกาสให้นิติบุคคลเข้าสู่กระบวนการได้เองโดยการร้องขอของผู้ชำระบัญชีของนิติบุคคลนั้น ๆ หากปรากฏว่าเงินลงทุนหรือเงินค่าหุ้นได้ใช้เสร็จแล้ว แต่สินทรัพย์ก็ยังไม่พอกับหนี้สิน

การเสนอแนวคิดเรื่องการเริ่มกระบวนการโดยการร้องขอของลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดา เป็นช่องทางเลือกสำหรับลูกหนี้ที่อยู่ในสถานะที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ ได้มีโอกาสสะสมหนี้สินด้วยความสมัครใจของตนเองเพื่อให้อำนาจกลับไปเริ่มต้นใช้ชีวิตในสังคมได้ใหม่ โดยไม่ต้องรอให้ถูกฟ้องคดีโดยเจ้าหนี้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อลูกหนี้เริ่มประสบปัญหาที่อาจไม่สามารถชำระหนี้ได้ ลูกหนี้ย่อมมีสิทธิเลือกที่จะใช้กลไกทางกฎหมายเรื่องการขออนุญาตหนี้หรือกลไกเรื่องการร้องขอให้ตนเองล้มละลาย เป็นการสร้างอำนาจต่อรองให้กับลูกหนี้ได้ อีกทั้งยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้มีการแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินได้อย่างทันทั่วทั้งที่ รักษามูลค่าของทรัพย์สินมิให้ถูกใช้จ่ายสิ้นเปลืองไป เพราะทันทีที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการ การคุ้มครองทรัพย์สินของลูกหนี้จะเกิดขึ้นทันทีโดยอำนาจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และเป็นหนทางอันจะทำให้เจ้าหนี้มีโอกาสได้รับชำระหนี้มากขึ้น แต่จนกระทั่งปัจจุบัน แนวทางดังกล่าวยังไม่ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน เนื่องจากการใช้กระบวนการดังกล่าวให้ได้ประโยชน์จำเป็นต้องปรับรูปแบบ กระบวนการต่างๆ ตามกฎหมาย ปรับความเข้าใจกับสังคม รวมถึงการสร้างสิ่งจูงใจที่จะทำให้ลูกหนี้เข้ามาใช้กลไกใหม่นี้ เพราะหากแนวคิดของสังคมยังคงเป็นไปในแบบเดิม คือ ผลและสถานะการตกเป็นบุคคลล้มละลายตามสังคมไทย มีสภาพเหมือนผู้กระทำความผิด ถูกตัดออกจากสังคม ถูกจำกัดมิให้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ขาดคุณสมบัติในการประกอบอาชีพหรือดำรงตำแหน่งหน้าที่การงานแล้ว โอกาสที่ลูกหนี้จะตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการด้วยตนเองคงจะไม่ประสบผลสำเร็จและไม่สะท้อนความต้องการของกฎหมายที่ต้องการให้โอกาสแก่ลูกหนี้ที่สุจริตได้ชำระสะสมหนี้สินและเริ่มต้นใหม่ ในขณะเดียวกัน ควรต้องมีกระบวนการป้องกันมิให้มีการใช้กลไกของกฎหมายบิดเบือนไปเป็นหนทางหลีกเลี่ยงการชำระหนี้ด้วย

ดังนั้น การริเริ่มคดีล้มละลายตามกฎหมายไทยจึงถูกกำหนดให้เป็นสิทธิของเจ้าหนี้ และเมื่อเข้าสู่กระบวนการแล้ว เจ้าหนี้ไม่ต้องชำระค่าขึ้นศาลโดยคิดคำนวณจากทุนทรัพย์เหมือนอย่างการดำเนินคดีทางแพ่ง แต่เจ้าหนี้ในฐานะที่เป็นผู้ริเริ่มคดีมีความจำเป็นที่ต้องรับผิดชอบชำระค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในกระบวนการตามสมควร ในจำนวนที่ไม่เกิดภาระและบั่นทอนแรงจูงใจในการเริ่มกระบวนการ เพราะการกำหนดค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายต่างๆ ในจำนวนที่สูงเกินไปนั้น อาจเป็นสิ่งที่ทำลายวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ขาดแรงจูงใจแก่ผู้ริเริ่มคดี และอาจเป็นภาระแก่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้มีการชำระค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายเหล่านี้นอกจากทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ลูกหนี้มีทรัพย์สินไม่มาก การรวบรวมทรัพย์สินทำได้เพียงเล็กน้อย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อารได้รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ในสัดส่วนที่ลดน้อยลงด้วยเช่นกัน

เมื่อกระบวนการเริ่มดำเนินขึ้น กฎหมายยังถือว่าเจ้าหนี้เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการ และควรได้มีส่วนร่วมต่างๆ ในกระบวนการต่อไป มิได้หมายความว่าเจ้าหนี้จะมีหน้าที่เพียงแต่เป็นผู้เริ่มต้นกระบวนการล้มละลายแล้วจะรอรับสิทธิในการได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้แต่เพียงอย่างเดียว เพราะกระบวนการต่างๆ ที่ดำเนินต่อมานั้น แม้กฎหมายจะกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือผู้จัดการทรัพย์สินหรือผู้แทนในคดีล้มละลายแล้วแต่กรณี แต่การทำหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือผู้จัดการทรัพย์สินหรือผู้แทนในคดีล้มละลายนั้น จะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้โดยอาศัยความร่วมมือจากเจ้าหนี้

แต่เนื่องจากพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ไม่ได้บัญญัติถึงบทบาทของเจ้าหนี้ในการรวบรวมทรัพย์สิน จะมีก็แต่เพียงการให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ เฉพาะกรณีของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ตามมาตรา 155 ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่ายังไม่เหมาะสม แม้ว่าการกำหนดให้เจ้าหนี้อื่นมีบทบาทเพิ่มเติมจากปัจจุบันจะเป็นการสร้างภาระให้กับผู้เป็นเจ้าหนี้มากเกินไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวทางตามกฎหมายต่างประเทศ เพราะตามที่ได้ศึกษากฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษและแนวทางการร่างกฎหมายของ UNCITRAL นั้น พบว่า กฎหมายไม่ได้บังคับให้เจ้าหนี้ต้องเข้ามามีบทบาทในกระบวนการ กฎหมายเพียงแต่ให้สิทธิเจ้าหนี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการโดยผ่านทางที่ประชุมเจ้าหนี้ หรือกรรมการเจ้าหนี้เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากหน้าที่จัดการและรวบรวมทรัพย์สินโดยหลักจะเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (Official Receiver) ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) หรือผู้แทนในคดีล้มละลาย

แม้ว่าการกำหนดให้เจ้าหนี้อื่นมีบทบาทหน้าที่ในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สิน จะถูกมองว่าเป็นการสร้างภาระให้แก่เจ้าหนี้ แต่หากพิจารณาถึงประโยชน์ที่เจ้าหนี้จะได้รับจากกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินว่า เป็นการกระทำไปเพื่อประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้เอง เจ้าหนี้เหล่านั้นจึงควรมีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในกระบวนการมากขึ้นไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ซึ่งผู้เขียนได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ต่อไปว่า เจ้าหนี้ควรมีบทบาทในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินได้อย่างไรบ้าง ควรกำหนดให้เป็นหน้าที่หรือเป็นสิทธิของเจ้าหนี้ และควรมีการกำหนดมาตรการหรือแรงจูงใจเพิ่มเติมเพื่อให้เจ้าหนี้ได้ใส่ใจและเต็มใจเข้าร่วมในกระบวนการมากขึ้นหรือไม่